

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ**

***ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ***

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ**

Επιβλέπων :

ΠΑΛΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητής Εφαρμογών

Η υποβολή της Πτυχιακής Διατριβής αποτελεί μέρος των απαιτήσεων για την απονομή του πτυχίου στο Τμήμα Φυτικής Παραγωγής της Σχολής Τεχνολογίας Γεωπονίας του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Ιδρύματος Θεσσαλονίκης.

Θεσσαλονίκη 2009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	2
1.2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	3
1.3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	4
1.4. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	4
1.4.1. Πηγές και συγκέντρωση δεδομένων	5
2. ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	6
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
2.2. Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	6
2.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
2.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	11
2.4.1 Οικονομικές επιπτώσεις	14
2.4.1.1. Θετικές οικονομικές επιπτώσεις	16
2.4.1.2. Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις	16
2.4.2. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	17
2.4.2.1. Θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	17
2.4.2.2. Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	17
2.4.3. Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις	18
2.4.3.1. Θετικές κοινωνικές επιπτώσεις	18
2.4.3.2. Αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις	19
2.5. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	19
2.5.1. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη	21
2.5.2. Αρχές για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη	25
2.6. ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	26
2.6.1. Κατηγορίες του τουρισμού	26
2.6.2. Εναλλακτικός τουρισμός	28

2.7. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	28
<i>2.7.1. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί</i>	30
<i>2.7.2. Οι στόχοι και οι σκοποί του αγροτουρισμού</i>	32
<i>2.7.3. Θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού</i>	33
<i>2.7.4. Πρακτικές πολιτικής στον αγροτουρισμό στα πλαίσια της Ε.Ε.</i>	34
<i>2.7.5. Εξελίξεις και βήματα στη διαδικασία της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στις χώρες της Ε.Ε.</i>	36
2.8. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ : ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	37
2.9. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	43
	45
<i>2.9.1. Μορφές αγροτουρισμού στον Ελλαδικό χώρο</i>	
<i>2.9.2. Αγροτουριστικοί προορισμοί στην Ελλάδα</i>	47
<i>2.9.3. Η υφιστάμενη σήμερα αγροτουριστική κατάσταση στην Ελλάδα</i>	48
3. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ : ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	51
3.1. ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	52
3.2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	53
3.3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ	57
3.4. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	59
3.5. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	61
<i>3.5.1. Τα σπουδαιότερα οικοσυστήματα του Νομού Θεσσαλονίκης</i>	61
3.6. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	64
<i>3.6.1. Συγκριτική θέση Νομού</i>	64
<i>3.6.2. Πληθυσμιακή διάρθρωση Νομού</i>	64
<i>3.6.3. Ηλικιακή διάρθρωση πληθυσμού και πυκνότητα</i>	67
<i>3.6.4. Κατανομή πληθυσμού του Νομού Θεσσαλονίκης</i>	69
<i>3.6.5. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμού</i>	70
<i>3.6.5.1. Εκπαίδευση</i>	71
<i>3.6.5.2. Υγεία – Πρόνοια</i>	71
<i>3.6.5.3. Πολιτισμός – Αθλητισμός</i>	72
<i>3.6.5.3.1. Πολιτισμός</i>	72
<i>3.6.5.3.2. Αθλητισμός</i>	72

3.7. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	73
3.8 ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	76
<i>3.8.1 Οδικό δίκτυο</i>	<i>76</i>
<i>3.8.2 Σιδηροδρομικό δίκτυο</i>	<i>77</i>
<i>3.8.3 Δίκτυο ύδρευσης</i>	<i>77</i>
<i>3.8.4 Δίκτυο αποχέτευσης</i>	<i>77</i>
<i>3.8.5 Διαχείριση απορριμμάτων</i>	<i>78</i>
3.9. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	79
<i>3.9.1. Πρωτογενής Τομέας</i>	<i>79</i>
<i>3.9.1.1. Γεωργία</i>	<i>80</i>
<i>3.9.1.2. Κτηνοτροφία</i>	<i>82</i>
<i>3.9.1.3. Αλιεία</i>	<i>83</i>
<i>3.9.2. Δευτερογενής Τομέας</i>	<i>85</i>
<i>3.9.3. Τριτογενής Τομέας</i>	<i>86</i>
4. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	88
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	88
4.2. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΙ ΠΟΡΟΙ	91
4.3. ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	97
<i>4.3.1. Η κοινοτική περιφερειακή πολιτική και η πρωτοβουλία LEADER</i>	<i>97</i>
	99
<i>4.3.1.1. Το Τοπικό Πρόγραμμα Leader plus στην περιοχή του Νομού Θεσσαλονίκης</i>	
<i>4.3.2. Οικολογικοί Θησαυροί του Ν. Θεσσαλονίκης</i>	<i>101</i>
<i>4.3.3. Αγροτουρισμός</i>	<i>102</i>
<i>4.3.4. Μερικά παραδείγματα αγροτουρισμού στο Νομό Θεσσαλονίκης</i>	<i>103</i>

4.4. ΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (Ο.Π.Α.Α.Χ)	109
<i>4.4.1. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο του Τοπικού Προγράμματος Leader plus του Νομού Θεσσαλονίκης</i>	111
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	112
5.1. ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	112
5.2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	116
5.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	120
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ	121
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι ΧΑΡΤΕΣ	128
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ (ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ)	133

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική φτάνω στο τέλος της φοίτησής μου στο Α.Τ.Ε.Ι.Θ.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω πρώτα την οικογένεια μου που ήταν κοντά μου και μου συμπαραστάθηκε σε όλη αυτή την προσπάθεια. Στην συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω την κοπέλα μου Δέσποινα Χριστόγλου, οικονομολόγο, για την συμπαράσταση που μου παρείχε καθόλη την διάρκεια της προετοιμασίας αυτής της πτυχιακής. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Παλάτο Γεώργιο.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών ο τουρισμός – και με τους αρνητικούς και τους θετικούς όρους - έχει αναπτυχθεί σε έναν σημαντικό παράγοντα μέσα στο πλαίσιο της βιωσιμότητας. Ο τουρισμός, που αποτελεί το 9% όλων των εργασιών και το 9% όλων των καταναλωτικών δαπανών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σήμερα είναι από τους μεγαλύτερους οικονομικούς τομείς της Ευρώπης και με γνωρίσματα μεταξύ των μεγαλύτερων βασικών βιομηχανιών του 21ου αιώνα. Η Παγκόσμια Οργάνωση Τουρισμού (Π.Ο.Τ.)(W.T.O.), υπολογίζει ότι ο αριθμός αφίξεων στην Ευρώπη θα διπλασιαστεί σε 720 εκατομμύρια τουρίστες ετησίως μέχρι το 2020. Αυτή η ανάπτυξη περιλαμβάνει σημαντικούς κινδύνους από την άποψη των περιβαλλοντικών και κοινωνικών εξελίξεων στην Ευρώπη, αλλά και για την ίδια την τουριστική βιομηχανία.

Ο τουρισμός αποτελεί περίπου το 50% της κυκλοφορίας επιβατών στην Ευρώπη, η οποία ασκεί σοβαρές επιδράσεις και στους δημοφιλείς τόπους προορισμού τουριστών κυρίως κατά μήκος των παραλιακών περιοχών. Μαζί με τη γεωργία, ο τουρισμός είναι μεταξύ εκείνων των οικονομικών κλάδων που εξαρτώνται άμεσα από τη βιώσιμη διαχείριση (Hunter και Green, 1995). Ο τουρισμός εστιάζει σε αυτό που είναι ειδικό, όμορφο, πολύτιμο ή μοναδικό. Για αυτόν τον λόγο, ο τουρισμός εξαρτάται από την προστασία της φύσης και των τοπίων, τη διατήρηση των πόρων, την καλλιέργεια και δημιουργία των πολιτιστικών αξιών και τη θετική τοποθέτηση του τοπικού πληθυσμού προς τον τουρισμό.

Τα τελευταία χρόνια, έχει υπάρξει μια γρήγορη άνοδος στο ενδιαφέρον με εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Αυτό παρουσιάζεται συχνά ως εναλλακτική λύση του παραδοσιακού μαζικού τουρισμού, ή του αστικού τουρισμού. Οι παράγοντες που ευθύνονται για την ενισχυμένη συνειδητοποίηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού περιλαμβάνουν μια μεγαλύτερη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών επιδράσεων του τουρισμού, μιας αυξανόμενης ζήτησης από τους τουρίστες για τη νέα εμπειρία τουρισμού, η αυξανόμενη προσοχή στην ολοκλήρωση των πολιτικών περιβαλλοντικής προστασίας και οικονομικής ανάπτυξης, και μιας βιομηχανίας τουρισμού ενδιαφερόμενης για τις μελλοντικές τάσεις στην αγορά τουρισμού.

Οι κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση και εφαρμογή αγροτικής τουριστικής πολιτικής και βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικότερα, σε αγροτικές περιοχές το πλαίσιο αναζήτησης αυτών των δραστηριοτήτων καλύπτεται κύρια από τον πρωτογενή τομέα και ως ένα βαθμό από τον τριτογενή τομέα. Ο αγροτικός τουρισμός συνδέει άμεσα και ενεργά την τουριστική δραστηριότητα με τη γεωργική εκμετάλλευση και τα προϊόντα της. Κατ' αυτή την έννοια θεωρείται ως μια από τις κατεξοχήν δραστηριότητες που προωθεί την αγροτική ανάπτυξη και είναι συμβατή με την έννοια της βιωσιμότητας.

1.2. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί στις μέρες μας το πιο σημαντικό θέμα για την Ελλάδα εφόσον η έννοια αυτή, στη σημερινή πραγματικότητα, θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση για την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη, καθώς και για την αποτελεσματική συμμετοχή στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Σε μία σύγχρονη εποχή με κύρια χαρακτηριστικά φαινόμενα όπως αυτό της παγκοσμιοποίησης, του διεθνούς εμπορίου και των μεταφορών, της εφαρμογής νέων τεχνολογιών, της ανάγκης για προστασία του περιβάλλοντος κ.α., η αναπτυξιακή διαδικασία οφείλει να διατηρεί όλες εκείνες τις ισορροπίες και να πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις που θα έχουν ως επίκεντρο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου.

Εντούτοις, η έννοια της ανάπτυξης δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αποκλειστικά με οικονομικούς δείκτες και όρους. Η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και των δεικτών της οικονομίας δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο για τη βελτίωση και ανάπτυξη άλλων τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας. Είναι γεγονός ότι η έννοια της ανάπτυξης, όπως και η αντίθετη έννοια της υπανάπτυξης, βρίσκονται στο κέντρο του προβληματισμού τις τελευταίες δεκαετίες, τόσο από θεωρητικής, όσο και από εμπειρικής άποψης, ενώ η μελέτη τους γίνεται από διάφορους κλάδους της επιστήμης, όπως είναι η κοινωνιολογία, η οικονομική επιστήμη, η οικονομική γεωγραφία, η γεωπονική επιστήμη κ.λ.π. Συνεπώς το σύνθετο πρόβλημα της ανάπτυξης, και κατά συνέπεια της τουριστικής και αγροτουριστικής ανάπτυξης, δε μπορεί παρά να αντιμετωπιστεί με μία πολυδιάστατη προσέγγιση και δεν πρέπει να μας διαφεύγει η ανάγκη για διεπιστημονική προσέγγιση που απαιτείται για την ολοκληρωμένη εκτίμηση των ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών του χώρου, των συσχετίσεων τους και των μεταβολών τους.

Η τουριστική δραστηριότητα δεν αποτελεί ένα αυτόνομο κλειστό σύστημα. Επηρεάζεται από το περιβάλλον στο οποίο αυτή εντάσσεται και αντίστροφα οι όποιες επιπτώσεις από τη λειτουργία της, διαχέονται και επηρεάζουν αυτό το περιβάλλον. Αποτελεί δηλαδή ένα ανοιχτό σύστημα πομπού και δέκτη ενός πλήθους επιδράσεων προς και από άλλα συστήματα.

Τα τελευταία χρόνια έχει εμφανισθεί η έννοια της «βιώσιμης ανάπτυξης», μια «δυναμική» έννοια, που προωθεί την οικονομική διεύρυνση και ανάπτυξη σε περιβαλλοντικά προσδιορισμένα όρια. Για την επίτευξη «βιώσιμης ανάπτυξης» πρέπει να ληφθούν υπόψη περιβαλλοντικοί παράγοντες στις στρατηγικές ανάπτυξης που περιλαμβάνονται στην περιφερειακή πολιτική και ανάπτυξη. Έτσι, η σχέση ανάπτυξης και περιβάλλοντος αναδείχθηκε σε θέμα πρώτης προτεραιότητας κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όταν διαπιστώθηκε η ανάγκη αναπροσαρμογής του τρόπου αντιμετώπισης της αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής αλλά και της άσκησης πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας.

Ο τουρισμός ως παραγωγική και κοινωνική δραστηριότητα είναι μία από τις συνιστώσες της ανάπτυξης. Η τουριστική ανάπτυξη υπόσχεται απασχόληση, επιχειρηματικές ευκαιρίες και ευμάρεια στις κοινότητες υποδοχής.

Ωστόσο για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, μια επιτυχημένη τουριστική ανάπτυξη απαιτεί ένα γενικό και στρατηγικό σχεδιασμό, δηλαδή μια

βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και σχεδιασμό, διότι τα προβλήματα που απορρέουν από την τουριστική ανάπτυξη είναι πολύ σημαντικά, ειδικότερα για τους τόπους υποδοχής, και ακόμη περισσότερο για τις αγροτικές περιοχές.

Για την παραπέρα ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού αλλά και γενικότερα του τουρισμού μακροπρόθεσμα, σαν οικονομικές δραστηριότητες, είναι ανάγκη να προστατευθούν οι πόροι εκείνοι πάνω στους οποίους στηρίζονται. Με βάση αυτή την αντίληψη θα πρέπει η ανάπτυξη να ενταχθεί σε ένα πλαίσιο που να εγγυάται την προστασία του περιβάλλοντος.

Είναι γεγονός ότι δεν έχει αποσαφηνισθεί μέχρι σήμερα σε τι συνίσταται το πρότυπο του αγροτικού τουρισμού. Δεν έχουν διερευνηθεί οι διαστάσεις αυτού του προτύπου, με βάση τις διαφορετικές διαστάσεις του προτύπου του αγροτικού τουρισμού αλλά και με ποιο τρόπο μπορούμε τελικά να αξιοποιήσουμε μια πετυχημένη διαχείριση και προώθηση του αγροτικού τουρισμού και κατ' επέκταση την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας.

1.3. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η πτυχιακή εργασία στοχεύει σε μια ολοκληρωμένη δυνατή προσέγγιση όπως : τον αγροτικό τουρισμό και τους κύριους παράγοντες και τη διαδικασία διαμόρφωσης που επιδρούν στην αγροτική βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Κατά συνέπεια, σκοπός της εργασίας είναι ο εντοπισμός των προοπτικών ανάπτυξης του αγροτουρισμού του Νομού της Θεσσαλονίκης μετά την συλλογή και μελέτη των στοιχείων που αφορούν τον Νομό και με την εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων.

Μέσα από αυτήν την εργασία βασικός στόχος είναι εύρεση των κυριότερων προβλημάτων και αναγκών σε όλο τον νομό, σε σχέση με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Στόχος επίσης είναι και ο εντοπισμός όλων των παραγόντων που συντελούν στον περιορισμό της ανάπτυξης της περιοχής και πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν τα εμπόδια που παρουσιάζονται.

Ο Νομός της Θεσσαλονίκης παρουσιάζει, η αλήθεια είναι, τα τελευταία χρόνια μία διόγκωση του τριτογενούς τομέα σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς έτσι ώστε να χρειάζεται επαναδιαμόρφωση της οικονομίας και της παραγωγικής διαδικασίας, η οποία να έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία μη αρνητικών σχέσεων μεταξύ των διαφόρων κλάδων παραγωγής. Για να υπάρξει όμως μία ομοιογενής ανάπτυξη πρέπει να υπάρξει πρώτα συνεργασία μεταξύ των κλάδων και των τομέων της οικονομίας.

Η εργασία εστιάζει σε μια χωρική προοπτική, που περιλαμβάνει ένα Νομό ως ενδεικτική μελέτη. Η εργασία ερευνά την εξέλιξη και την αύξηση της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο Νομό Θεσσαλονίκης στη Μακεδονία, στη Βόρεια Ελλάδα, ως ενδεικτική μελέτη. Σε αυτήν την εργασία μελετάται η υφιστάμενη κατάσταση, βλέπουμε την μορφή που έχει ο αγροτουριστικός τομέας και τι ανάγκες υπάρχουν για την παραπέρα αγροτουριστική ανάπτυξη του νομού. Η όλη διαδικασία έχει ως στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων βιώσιμης αγροτουριστικής ανάπτυξης για την βελτίωση της ποιότητας της ζωής και κατά συνέπεια και του βιοτικού επιπέδου.

1.4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η μεθοδολογία της έρευνας αναλύεται στα παρακάτω στάδια:

- Συλλογή όλων των απαραίτητων στοιχείων για την περιοχή μελέτης. Η συλλογή έγινε με την βοήθεια της τοπικής αυτοδιοίκησης (δημαρχείο, νομαρχία κ.λ.π.), της στατιστικής υπηρεσίας (www.statistics.gr), της Αναπτυξιακής Εταιρείας Θεσσαλονίκης (ΑΝ.Ε.Θ. Α.Ε.) και με την βοήθεια του Internet.
- Μελέτη, επεξεργασία και αξιοποίηση των συλλεξάντων στοιχείων για την αντιπροσωπευτικότερη παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασης και της αγροτουριστικής αναπτυξιακής προοπτικής του νομού

Η δομή της εργασίας χωρίζεται σε 5 κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας περιλαμβάνει την εισαγωγή, το αντικείμενο, το στόχο και την οργάνωση της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται επίσης τα ακόλουθα ζητήματα : η εξέλιξη του φαινομένου του τουρισμού, η φύση και η έννοια του τουρισμού, του ρόλου που διαδραματίζει και της σημασίας που έχει, η βιώσιμη ανάπτυξη, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, ο εναλλακτικός τουρισμός και ο αγροτουρισμός. Ακόμη εξετάζεται η εξέλιξη και η παρούσα κατάσταση του αγροτουρισμού στην Ε.Ε.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται ο Νομός Θεσσαλονίκης γενικά. Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή του Νομού. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην οικονομική δραστηριότητα του Νομού και περιγράφονται ο πρωτογενής, ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας της οικονομικής δραστηριότητας, επίσης παρουσιάζονται οι δείκτες κοινωνικής ευημερίας, τα στατιστικά στοιχεία για τον πληθυσμό και την κατανομή της χρήσης των εκτάσεων του Νομού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η υπάρχουσα κατάσταση του αγροτουρισμού στο Νομό Θεσσαλονίκης, αναλύοντας τη μορφή και ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών του,

Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο εξάγονται συγκεκριμένα συμπεράσματα για την υφιστάμενη ανάπτυξη του αγροτουρισμού του Νομού και καταθέτονται προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την περαιτέρω αγροτουριστική ανάπτυξη του Νομού.

1.5. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ως ενδεικτική περιοχή μελέτης (case study), επιλέχθηκε ο Νομός Θεσσαλονίκης στα πλαίσια αυτής της πτυχιακής εργασίας διότι :

- Η πόλη της Θεσσαλονίκης βρίσκεται στο Νομό Θεσσαλονίκης και παρουσιάζει αυξανόμενη ζήτηση λόγω της φυσικής καταλληλότητας του για αγροτουριστικές διακοπές.
- Το κύμα κατασκευής εξοχικών κατοικιών προσανατολίζεται κατά κύριο λόγο στις γύρω από τη Θεσσαλονίκη περιοχές, κύρια αγροτικές και μπορεί να επιφέρει σημαντικές καταστροφές με την αλλαγή χρήσεων γης, εφόσον δεν υπάρξει παρέμβαση.

- Η ενίσχυση του αγροτουριστικού κλάδου στο Νομό, δίχως ανάλυση των οικονομο-κοινωνικών σχέσεων και δίχως ενσωμάτωση σε έναν γενικότερο σχεδιασμό. απαιτεί υψηλές κεφαλαιακές επενδύσεις, μεγάλες εκτάσεις και μπορεί να οδηγήσει σε άκριτες επεμβάσεις στο τοπίο.
- Τα παραπάνω υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα ενός συνολικού σχεδιασμού και μιας έγκαιρης κρατικής παρέμβασης στον αγροτουριστικό κλάδο.
- Είναι μια περιοχή, που γνωρίζει πολύ καλά ο μελετητής της εργασίας.

1.5.1. Πηγές και συγκέντρωση δεδομένων

Για την παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν πηγές τόσο πρωτογενών όσο και κυρίως δευτερογενών δεδομένων. Κατ' αρχήν με ελεύθερες συζητήσεις με άτομα που γνώριζαν πολύ καλά τον προς μελέτη χώρο, και έτσι συλλέχθηκαν τα πρώτα στοιχεία για την εμφάνιση του αγροτουρισμού και την προϋπάρχουσα οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην περιοχή, στο μέτρο που δεν υπήρχε αρκετό δευτερογενές υλικό καταγραφής για την εμφάνιση του αγροτουρισμού και την προϋπάρχουσα οικονομο-κοινωνική κατάσταση της περιοχής.

Ταυτόχρονα, συγκεντρώθηκαν δευτερογενή δεδομένα σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση του Νομού, αλλά και δεδομένα με τις παραμέτρους της αγροτουριστικής ανάπτυξης. Η εργασία βασίστηκε σε στοιχεία από τις παρακάτω πηγές:

- Από ελληνική και ξένη βιβλιογραφία
- Από την ΕΣΥΕΘ,
- Από την ΑΝ.Ε.Θ. Α.Ε., την Αναπτυξιακή Εταιρεία Θεσσαλονίκης,
- Από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης.
- Από τους Δήμους του Νομού Θεσσαλονίκης
- Από το INTERNET

2. ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον παρόν κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του τουρισμού και των στοιχείων που συνθέτουν αυτό το πολύπλοκο σύστημα. Παρουσιάζονται τα «συστατικά» της τουριστικής βιομηχανίας και προσδιορίζονται οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Επίσης γίνεται αναφορά στις κατηγορίες τουρισμού, στον εναλλακτικό τουρισμό και στον αγροτουρισμό, όπως προκύπτουν από τη βιβλιογραφία.

Τις τελευταίες δεκαετίες, τα καλύτερα standards στη ποιότητα ζωής, οι μεγαλύτερες σε διάρκεια διακοπές και οι καλύτερες εξυπηρετήσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς, οδήγησαν σε μια ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού παγκόσμια, αλλά και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι γεγονός ότι πρώτα οι ιδιωτικές επιχειρήσεις και οι επενδυτές αναγνώρισαν την μοναδικότητα του φαινομένου και εν συνεχεία πολλές κυβερνήσεις αναγνώρισαν επίσης την δυναμική του τουρισμού για περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, στο μέτρο μάλιστα που η τουριστική ανάπτυξη έχει το πλεονέκτημα να χρησιμοποιεί περιφερειακούς πόρους, είτε φυσικούς είτε ανθρωπογενείς, οι οποίοι αλλιώς θάμεναν αχρησιμοποίητοι. Η προσοχή καταρχήν δόθηκε περισσότερο στην ανάπτυξη και την προώθηση του τουρισμού, τις περισσότερες φορές μάλιστα άναρχη χωρίς σχεδιασμό, παρά στη διαχείριση και στον έλεγχο της χρήσης των πόρων.

Οι διαστάσεις που πήρε το τουριστικό φαινόμενο με την αύξηση του "μαζικού" τουρισμού, και κυρίως η συνειδητοποίηση των ευεργετικών επιπτώσεων του στις οικονομίες αλλά και τα προβλήματα από τις αρνητικές περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις, οι δυσκολίες που ανέκυψαν από την ταχύτατη ανάπτυξή του, οδήγησε όχι μόνο στη λήψη μέτρων για την ανάπτυξη ή μεγέθυνση του τουρισμού, αλλά και στην αντιμετώπιση του σαν ιδιαίτερου κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Ταυτόχρονα, οδήγησε τους ερευνητές, αλλά και τις κεντρικές εξουσίες και τις τοπικές κοινωνίες, σε διαφορετικές προσεγγίσεις. Αναγνωρίστηκε η ανάγκη να δοθεί προσοχή στην χωρική διαχείριση και στον έλεγχο της ανάπτυξης.

2.2. Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί ένα αυτοδύναμο φαινόμενο, συνώνυμο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου και παρουσίασε μια ταχύτατη ανάπτυξη, μια χωρική εξάπλωση και μια κοινωνική αποδοχή σε παγκόσμιο επίπεδο. Κύριο χαρακτηριστικό του τουρισμού είναι αναμφίβολα ο δυναμισμός με τον οποίο αναπτύσσεται. Βλέποντας κανένας τη μεγάλη ανάπτυξη του τουριστικού φαινομένου στις μέρες μας, δεν θα μπορούσε εύκολα να φανταστεί ότι η επιστημονική και ολοκληρωμένη θεώρηση του τουρισμού ξεκινάει μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Στα χρόνια που μεσολάβησαν από το 1945, και μετά μια σειρά δοκιμών και διαρθρωτικών αλλαγών, που μπορούν να συνοψισθούν, στην επέκταση της πληρωμένης άδειας, στην υπερβολική ανάπτυξη των τεχνολογικών δεδομένων και των συγκοινωνιακών μέσων, στη μείωση του χρόνου εργασίας,

στην αλλαγή προς το χειρότερο των περιβαλλοντολογικών συνθηκών και ακόμα στην παραλλαγή των συνθηκών διαβίωσης που διόγκωσαν το άγχος της ζωής και χειροτέρεψαν αισθητά τη δημόσια υγεία, ο τουρισμός έγινε μια σύγχρονη κοινωνική αναγκαιότητα.

Απόρροια αυτής της αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών είναι η νέα μορφή του εκβιομηχανισμένου τουρισμού, που πέρα από την αναπόσπαστη οικονομική του νομοτέλεια, περιβλήθηκε με ένα κοινωνικό και ανθρωπιστικό σχήμα μεγάλης σημασίας.

Από την εποχή που οι πρώτοι ταξιδιώτες ταξίδευαν με μονόξυλα ή σχεδίες, η εξέλιξη των μέσων μεταφοράς υπήρξε σημαντικότερη. Η διεύρυνση όμως των μετακινήσεων έγινε όταν κατασκευάστηκαν οδικά δίκτυα και η ασφάλεια των ταξιδιωτών ήταν ικανοποιητική. Προϋπόθεση ωστόσο για αυτές τις μετακινήσεις ήταν η συνύπαρξη κάποιων παραμέτρων, όπως: τα κοινώς αποδεκτά νομίσματα, η ύπαρξη κάποιας "διεθνούς γλώσσας" και φυσικά η ειρήνη.

Για τους παραπάνω λόγους λοιπόν, οι ταξιδιωτικές μετακινήσεις πραγματοποιούνταν από τους Σουμέριους, τους Ασσύριους, τους Αιγυπτίους, τους Κρήτες, (της μινωικής περιόδου), τους Αχαιούς, (της μυκηναϊκής περιόδου), τους Πέρσες, τους Έλληνες, (της κλασικής περιόδου και της εποχής του κράτους του Μεγάλου Αλεξάνδρου), τους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς (Burkart, A.J., Medlik, S., 1981). Ο τουρισμός ωστόσο, είναι σχετικά πρόσφατη ανακάλυψη. Η λέξη ήταν άγνωστη στην αγγλική γλώσσα μέχρι και τον 19ο αιώνα, και αρχικά είχε μια κάποια "ύποπτη" σημασία, περιγράφοντας ομάδες ταξιδιωτών χαμηλής στάθμης, και υποκρύπτοντας κάποια δυσαρέσκεια για τους ξένους και τους άγνωστους. Αντίθετα, οι λέξεις ταξίδι και ταξιδιώτης ήταν σεβαστές αντανάκλωντας την ποιότητα των πρώτων ταξιδιωτών που προέρχονταν από πλούσιες, μορφωμένες ή αριστοκρατικές κοινωνίες.

Κατά τον Μεσαίωνα και σχεδόν μέχρι το τέλος του 16ου αιώνα, ο αγροτικός πληθυσμός σπάνια μετακινούνταν από τους οικισμούς ή την περιοχή τους, (Lickorish, L.J., Jenkins, C.L., 1997). Ακόμη και με την αρχή της βιομηχανικής επανάστασης, που έκανε μια δειλή εμφάνιση στην αρχή του 18ου αιώνα με την οικιστική ανάπτυξη και επέκταση των αστικών συγκεντρώσεων και την ταχύτατη εκβιομηχάνιση κατά τη βιομηχανική επανάσταση, (McIntosh, R.W., 1972), μόνο η "ελίτ" και πλούσια κοινωνική τάξη απολάμβανε τα ταξίδια και τον ελεύθερο χρόνο, ενώ οι εργάτες εργάζονταν *in situ* (επί τόπου).¹

Σήμερα αυτή την εξάπλωση του τουρισμού, οι σύγχρονοι μελετητές της διαχρονικής εξέλιξης του τουρισμού τη διακρίνουν, άλλοι σε τέσσερα χρονικά στάδια και άλλοι σε τρία χρονικά στάδια.² Η άποψη για τα τέσσερα χρονικά στάδια θεωρεί ότι, από το τέλος του 2ου Παγκόσμιου Πολέμου διανύουμε το τέταρτο χρονικό στάδιο. Οι αλματώδεις ρυθμοί ανάπτυξης του τουρισμού, η μαζικοποίησή του, η εμφάνιση νέων προορισμών, η μείωση της χρονοαπόστασης, η τεχνολογική ανάπτυξη, συνηγορούν στην τεκμηρίωση αυτής της άποψης, (Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου, 2003).

¹ Καθώς η βιομηχανική επανάσταση δυνάμωνε, οι διακοπές και ο χρόνος αναψυχής μειωνόταν. Π.χ. η Τράπεζα της Αγγλίας "έκλεισε" 47 ημέρες το 1761 ενώ έκλεισε μόνο 4 ημέρες το 1834.

² Υπάρχει διχογνωμία όσον αφορά τη διάκριση των χρονικών περιόδων, κυρίως μεταξύ των ελλήνων ερευνητών και των άγγλο-Σαξόνων,

Η πρώτη περίοδος εξέλιξης του τουρισμού

Το πρώτο στάδιο καλύπτει μια μακρά περίοδο, έχει δε σαν πιθανότερο σημείο έναρξης τα μέσα της τρίτης χιλιετίας π.Χ. , και θα μπορούσε να ονομασθεί προϊστορικός τουρισμός, και τελειώνει περίπου το 1840 για την Αγγλία, λίγο αργότερα αλλού. Η μεταφορά είναι η απαραίτητη προϋπόθεση του τουρισμού, και οι τρεις επόμενες εποχές αναγνωρίζονται με τις ιδιαίτερες μεθόδους μεταφοράς.

Με την ανάπτυξη των ταξιδιών τον 18^ο αιώνα, εμφανίστηκε στο Λονδίνο το πρωτότυπο του σύγχρονου ξενοδοχείου που ιδρύθηκε από κάποιον David Low το 1774 στο πρώτο σπίτι του λόρδου Archer στο Covent Garden. Ωστόσο, η πραγματική ανάπτυξη του ξενοδοχείου περιέμενε τον όγκο και τον τύπο της κυκλοφορίας που μόνο ο σιδηρόδρομος μπορούσε να φέρει. Στην διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται ότι πολλοί είδαν την αρχή του τουρισμού στην ανάπτυξη των λουτροπόλεων και καταφυγίων τον 17^ο και 18^ο αιώνα. Ωστόσο, και οι λουτροπόλεις και τα παραθαλάσσια καταφύγια ήταν εμβρυϊκές τουριστικές κατευθύνσεις, (Lickorish, L.J., Jenkins, C.L., 1997).

Η δεύτερη περίοδος εξέλιξης του τουρισμού

Η αφετηρία έναρξης του δεύτερου σταδίου εξέλιξης του τουρισμού, αποτελεί την αρχή της γενίκευσης της χρήσης του σιδηροδρόμου. Η ατμάμαξα "ρόκετ" της γραμμής Λίβερπουλ-Μάντσεστερ στην Αγγλία, κερδίζει τον αγώνα ταχύτητας της εποχής, και εξυπηρετεί επιβατικό κοινό από το 1830. Το 1830 συνδέεται το Σαιντ-Ετιέν με τη Λυών στη Γαλλία. Το 1835 εγκαινιάζουν σιδηροδρομική γραμμή το Βέλγιο και η Γερμανία, το 1836 η Ρωσία, το 1837 η Αυστρία, το 1839 η Ιταλία και η Ολλανδία. Στην Ελλάδα η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή είναι αυτή που συνδέει την Αθήνα με τον Πειραιά και εγκαινιάζεται το 1869. Η Αμερική διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο από το τέλος του 1829 και ο Καναδάς από το 1837. Η δε επέκταση των σιδηροδρομικών δικτύων είναι ταχύτατη, (McIntosh, R.W., 1972).

Ο πρώτος τουριστικός πράκτορας ο Τόμας Κουκ εμφανίζεται από τον 19ο αιώνα (γύρω στο 1841) και διοργανώνει μια εκδρομή από το Λέστερ στο Λόφμποροου με τη συμμετοχή 570 ατόμων. Το 1851 ο Κουκ μεταφέρει 165.000 ταξιδιώτες στη Διεθνή Έκθεση του Λονδίνου, ενώ το 1872 διοργανώνει τον πρώτο Γύρο του Κόσμου, και την ίδια εποχή εκδίδονται οι πρώτοι ταξιδιωτικοί οδηγοί. Τον 19ο αιώνα δημιουργούνται τα θαλάσσια θέρετρα της Μεσογείου και Αδριατικής που δέχονται πλούσιους Αμερικανούς και Ευρωπαίους για πολλούς μήνες τον χρόνο. Είναι η μεγάλη ανάπτυξη των παραθαλάσσιων θερέτρων (Resorts) και στην Βόρεια Ευρώπη, (McIntosh, R.W., 1972).

Αυτή η περίοδος είναι γνωστή κυρίως ως η εποχή του άνθρακα και του ατμού μέχρι το 1914. Τα ταξίδια και ο τουρισμός τον 19^ο αιώνα εγκαθιδρύθηκαν με τον σιδηρόδρομο στο εσωτερικό και με το ατμόπλοιο διεθνώς.

Η τρίτη περίοδος εξέλιξης του τουρισμού

Η αφετηρία έναρξης του τρίτου σταδίου εξέλιξης του τουρισμού, είναι μετά το τέλος του 1ου Παγκόσμιου Πολέμου και διαρκεί μέχρι την έναρξη του

2ου Παγκόσμιου Πολέμου ένα σχετικά μικρό χρονικά διάστημα. Μετά το 1930 επηρεάζεται από την παγκόσμια οικονομική ύφεση.

Ωστόσο, ο 1^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος επηρέασε άμεσα την ανάπτυξη του τουρισμού και επιβεβαίωσε τη σημασία του μηχανοκίνητου αυτοκινήτου. Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου με την αυξανόμενη διεθνή ένταση, τα ταξίδια στο εξωτερικό έγιναν πολύτιμο μέσο για την ειρήνη. Πίστευαν ότι, αν ο κάτοικος μιας χώρας είχε την ευκαιρία να δει πως ζούσαν οι άλλες χώρες, θα δημιουργείτο μια μεγαλύτερη διεθνής κατανόηση και ακόμη, ο ταξιδιώτης στο εξωτερικό θεωρείτο ένας πρεσβευτής της πολιτικής της χώρας του.

Η τέταρτη περίοδος εξέλιξης του τουρισμού

Το τέταρτο στάδιο για τον μοντέρνο τουρισμό αρχίζει μετά το τέλος του 2ου Παγκόσμιου Πολέμου, και διαρκεί μέχρι σήμερα. Οι ρυθμοί ανάπτυξης του τουρισμού μέσα σ' αυτή τη χρονική περίοδο είναι τόσο ταχείς ώστε να δημιουργούνται συνθήκες γιγάντωσής του. Οι σιδηρόδρομοι αρχίζουν να παρακμάζουν. Στις κύριες αιτίες της παρακμής των σιδηροδρόμων πρέπει να συμπεριληφθεί η ανάπτυξη του ιδιωτικού αυτοκινήτου και αργότερα του αεροπλάνου. Ο 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος επικύρωσε τη θέση του αεροπλάνου για πολιτική χρήση. Η κυβερνητική παρέμβαση γίνεται έντονη, ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Στην Αγγλία, η άμεση μεταπολεμική περίοδος ήταν η περίοδος των μεγάλων εθνικοποιήσεων που έθεσαν τις περισσότερες εγχώριες μεταφορικές επιχειρήσεις στην κατοχή του δημοσίου.

Κατά τη δεκαετία του 1960 οι ταξιδιωτικές επιχειρήσεις οδήγησαν στην εκτεταμένη χρήση των οργανωμένων διακοπών, ιδιαίτερα στην Ευρώπη και από τις βόρειες βιομηχανικές χώρες προς τις ακτές της Μεσογείου. Στην Μεσόγειο και στην Καραϊβική, ήδη τα πρώτα χρόνια μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφανίστηκε μια πολύ μεγάλη εξάπλωση ξενοδοχειακών ανέσεων, ιδιαίτερα στην ανατολική ακτή της Ισπανίας και στα νησιά της Καραϊβικής, (Robinson, H., 1976). Η ανάπτυξη των ταξιδιωτικών επιχειρήσεων οδήγησε στη στενότερη σχέση των αεροπορικών γραμμών και των ξενοδοχειακών κέντρων, συχνά με κοινή ιδιοκτησία. Έτσι στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970, η κρατική και η ιδιωτική προσοχή στράφηκε στις ανάγκες του εκσυγχρονισμού της βιομηχανίας των ανέσεων.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι οι κυριότεροι παράγοντες στους οποίους αποδίδεται αυτή η ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού, συνοψίζονται στα: *το ενδιαφέρον των κρατών και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η οικονομική ευμάρεια, η αύξηση του χρόνου των διακοπών, η ανάπτυξη-βελτίωση των μεταφορικών μέσων, κυρίως των αερομεταφορών, η τεχνολογική ανάπτυξη, η πολιτισμική εξέλιξη,* (Hall, Michael C., Lew, Alan A., 1998).

2.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο που επηρεάζει τις βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων και σχετίζεται άμεσα με την κατανάλωση και τον ελεύθερο χρόνο. Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και ταχύτητα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Συμβάλλει θετικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική

ανάπτυξη σε πολλές χώρες, αλλά συγχρόνως μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του τρόπου ανάπτυξής του, (Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001).

Είναι δύσκολο να δοθεί ένας ενιαίος, κοινά αποδεκτός ορισμός για τον τουρισμό, γιατί αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που επηρεάζει τη οικονομία, την κοινωνική δομή και το περιβάλλον των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις και οι διάφοροι ορισμοί του τουρισμού διαφοροποιούνται ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία αυτός εξετάζεται.

Επειδή, λοιπόν, ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που αποτελείται από πολλά επιμέρους αλληλοσυνδεδεμένα στοιχεία τα οποία λειτουργούν για την επίτευξη κοινών στόχων και επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα «ανοικτό σύστημα», (Morrison A.M., Mill R. Ch., 1998). Η θεώρηση του τουρισμού ως σύστημα που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία, συμβάλλει στην ολοκληρωμένη ανάλυση του φαινομένου. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, διακρίνονται τρία στοιχεία (Ροδολάκης Ν., Παπαπαύλου-Ιωακείμиду Σ., 2008):

- Οι εισροές (εξοπλισμός, πόροι, δεξιότητες, απαιτήσεις πελατών)
- Οι εκροές (παρεχόμενες υπηρεσίες, κέρδος, θέσεις εργασίας, ικανοποίηση πελατών)
- Η διαδικασία (ενδιάμεσο στάδιο κατά το οποίο οι εσωτερικές διαδικασίες ενός οργανισμού μετατρέπουν τις εισροές σε εκροές).

Εξωτερικοί παράγοντες που υπεισέρχονται και επηρεάζουν το τουριστικό σύστημα είναι οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στους τόπους που υποδέχονται τους τουρίστες, αλλά και στις περιοχές από όπου προέρχονται αυτοί, η νομοθεσία, αλλά και οι προτιμήσεις των τουριστών – καταναλωτών.

Ο τουρισμός, εκτός από ένα αρκετά πολύπλοκο σύστημα, είναι και μια οικονομική δραστηριότητα, οπότε προσδιορίζεται από την τουριστική ζήτηση, την τουριστική προσφορά, το τουριστικό προϊόν και την τουριστική κατανάλωση.

Η τουριστική ζήτηση αντιπροσωπεύει τον αριθμό των ανθρώπων που είναι διατεθειμένοι να μετακινηθούν για να καλύψουν τις τουριστικές ανάγκες τους, αλλά και τα αγαθά που προτίθενται να καταναλώσουν κατά τη μετακίνησή τους αυτή. Σύμφωνα με τους νόμους της αγοράς η ζήτηση επηρεάζεται από *την τιμή των αγαθών, την τουριστική προσφορά, το εισόδημα, αλλά και από κοινωνικούς παράγοντες, όπως η μόδα, τα πρότυπα, ο ελεύθερος χρόνος.*

Τα χαρακτηριστικά της ζήτησης επηρεάζουν πολύ αποφασιστικά τα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα διαφοροποιήσεις στη ζήτηση να διαμορφώνουν και διαφορετικά αναπτυξιακά πρότυπα. Για παράδειγμα, μετά το 1980, παρατηρείται μια δυναμική τάση εξειδίκευσης της ζήτησης η οποία οδηγεί σε αντίστοιχη εξειδίκευση των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσφέρουν οι τουριστικοί προορισμοί.

Η τουριστική προσφορά αντιστοιχεί στην οργανωμένη προσπάθεια για προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των τουριστών. Έχει να κάνει και με το προσφερόμενο αγαθό, αλλά και με τον προγραμματισμό και την άσκηση αναπτυξιακής – τουριστικής πολιτικής. *Οι παράμετροι της τουριστικής προσφοράς είναι οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι της περιοχής, οι*

ανθρωπογενείς πόροι, καθώς και οι υφιστάμενες υποδομές και οι παρεχόμενες υπηρεσίες, (Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου Σ.,2003).

Το τουριστικό προϊόν αποτελείται από το σύνολο των υποδομών, αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται για την ικανοποίηση της τουριστικής ζήτησης. Διακρίνεται, δηλαδή, σε υλικά και άυλα αγαθά. Η διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος επηρεάζεται από δύο κατηγορίες παραγόντων που είναι οι :

- *Εσωγενείς παράγοντες.* Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται με τον προορισμό και αφορούν την παραγωγική διαδικασία του τουρισμού (πόροι, καταλύματα, υποδομές).
- *Εξωγενείς παράγοντες.* Οι παράγοντες αυτοί διαμορφώνουν την καταναλωτική διάσταση του τουρισμού και σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της διεθνούς αγοράς, τις προτιμήσεις των καταναλωτών, τον διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο κλπ. (Pearce D.,1994)

Η τουριστική κατανάλωση είναι η χρησιμοποίηση του τουριστικού προϊόντος – είτε πρόκειται για αγαθά είτε για υπηρεσίες – προκειμένου να ικανοποιηθούν οι τουριστικές ανάγκες ενός ατόμου.

2.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα, εάν ακολουθηθεί ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο ανάλυσης. Έτσι, οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες (Ανδριώτης Κ., 2005):

Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: την εισροή του συναλλάγματος, την αύξηση φορολογικών εσόδων για το κράτος, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδημάτων για το ντόπιο πληθυσμό, την περιφερειακή ανάπτυξη, τη διαρροή συναλλάγματος έξω από την τοπική κοινωνία και τις διασυνδέσεις της τουριστικής βιομηχανίας με τους λοιπούς κλάδους της οικονομίας.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: τις μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον, στην ατμόσφαιρα, στα ύδατα, στο έδαφος, στη διαμόρφωση του τοπίου, στην καταστροφή ή στη συντήρηση της χλωρίδας και της πανίδας και μεταβολές στο δομημένο περιβάλλον, όπως πολεοδομία, αρχιτεκτονική, ιστορικά μνημεία, υποδομή, τεχνητά πάρκα, κλπ.

Οι κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: αλλαγές στην ηθική συμπεριφορά της κοινωνίας, όπως πορνεία, τζόγος, εγκληματικότητα, διακονία και αλκοολισμός και διάσπαση ή μετατροπή του τρόπου ζωής και των αξιών του πληθυσμού, όπως απώλεια γλωσσικών στοιχείων και θρησκευτικών ιδεωδών, αστυφιλία, επαγγελματική κινητικότητα, κλπ. αλλά και τις επιρροές στις τέχνες, στη χειροτεχνεία, στα φεστιβάλ, στις εκδηλώσεις, στους χορούς και στη μουσική.

Η βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων των παρενεργειών και των διακυμάνσεων του τουρισμού και της αύξησης του τουρισμού μπορεί να αναλυθεί υπό τους παρακάτω τίτλους :

- Οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού.
- Περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού.
- Κοινωνικό-πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

A. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οικονομική διαφοροποίηση
Δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος τοπικά
Δημιουργία συνδέσμων / σχέσεων με άλλους τομείς της οικονομίας (π.χ., γεωργία) και αγορές τοπικών προϊόντων, υπηρεσιών, καλλιτεχνών και τεχνητών
Κατάρτιση εργαζομένων
Έσοδα από το ξένο συνάλλαγμα και συμβολή στα κρατικά έσοδα
Επέκταση των δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οικονομική εξάρτηση της τοπικής κοινότητας από τον τουρισμό
Προτίμηση εισαγωγής ανταγωνιστικότερων προϊόντων & υπηρεσιών σε μεγάλη κλίμακα
Μεγαλύτερη απασχόληση ξένων αντί ντόπιων εργαζόμενων
Αλλαγή της χρήσης και του κόστους γης, αγαθών και υπηρεσιών

B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Δημιουργία ή διαχείριση πάρκων, δρυμών, προστατευόμενων περιοχών και περιοχών φυσικού κάλλους
Αύξηση της γνώσης, της ευαισθητοποίησης και των δραστηριοτήτων συντήρησης και προστασίας της φύσης από τους επισκέπτες και την τοπική κοινωνία.

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Ατμοσφαιρική ρύπανση και αυξημένες εκπομπές λόγω των μετακινήσεων
Ρύπανση των υδάτινων πόρων της κακής διαχείρισης των υγρών αποβλήτων.
Αυξημένη χρήση χημικών ουσιών και άλλων επικίνδυνων προϊόντων
Μεγαλύτερη παραγωγή στερεών αποβλήτων
Ηχορύπανση

Απώλεια ή υποβάθμιση κρίσιμων βιότοπων, οικοσυστημάτων και άλλων φυσικών περιοχών.
Αποψίλωση των δασών και έντονη ή μη βιώσιμη χρήση γης.
Τροποποίηση οικοσυστημάτων από τις τουριστικές δραστηριότητες
Εξάντληση αποθεμάτων νερού και ενέργειας.
Υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων
Εισβολή εξωτικών ειδών
Καταστροφή θαλάσσιων οικοσυστημάτων και ρύπανσης της θάλασσας

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Χρήση και διαφύλαξη των ιστορικών ή παραδοσιακών μεθόδων στην κατασκευή και τη διακόσμηση των κτιρίων. Συντήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων και περιοχών
Καλλιέργεια της κατανόησης και της εκτίμησης του τοπικού πολιτισμού και της λαογραφίας.

Δημιουργία ευκαιριών για τους κατοίκους να έρθουν σε επαφή με ξένους πολιτισμούς και αντίστροφα.
Προώθηση της ειρήνης

Συντήρηση των τοπικών παραδόσεων.

Θετική ανατίμηση του πολιτισμού και των παραδόσεων.

Ενίσχυση και αναζωογόνηση κοινοτήτων

Σεβασμός των τοπικών εθίμων και των θρησκευτικών πρακτικών

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Μετανάστευση των προερχόμενων από άλλα μέρη εργαζομένων.

Εποχικότητα και αβεβαιότητα της εργασίας

Εμπορευματοποίηση του τοπικού πολιτισμού

Οικονομική και εισοδηματικής ανισότητα

Παγκοσμιοποίηση του τουριστικού προϊόντος και απώλεια τοπικής ταυτότητας

Ενόχληση λόγω της συμπεριφοράς των τουριστών

Σύγκρουση με την παραδοσιακή χρήση γης

Δημιουργία εγκληματικότητας, παιδικής εργασίας.

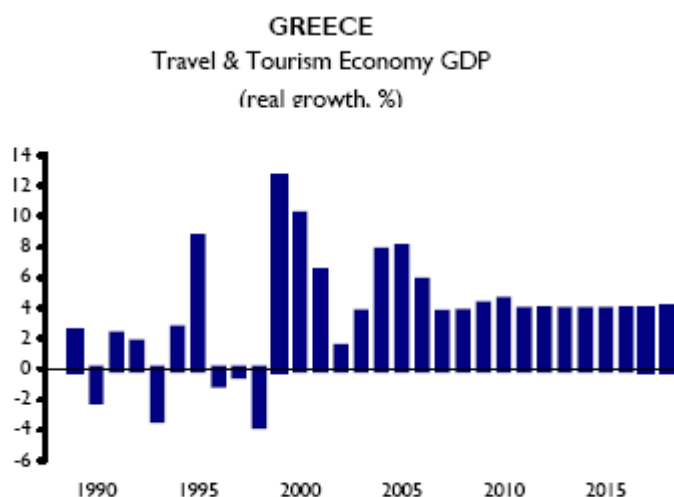
Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

2.4.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Η οικονομία των τόπων υποδοχής τουρισμού και τα μεγέθη αυτής επηρεάζονται άμεσα από την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας, η οποία δημιουργεί ουσιαστικά οικονομικά οφέλη στους τόπους αυτούς. Ειδικά για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, το πρωτεύον κίνητρο για την προώθηση – προβολή της χώρας ως τουριστικού προορισμού είναι η αναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη. Όμως, παράλληλα με τις άλλες επιπτώσεις, αυτή η μαζική οικονομική ανάπτυξη έχει και αρνητικές συνέπειες. (Stynes D.J., 2006)

Στην Ελλάδα η τουριστική βιομηχανία αναμένεται να συμβάλει άμεσα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) το 2008. Δηλαδή 7,8% του συνολικού ΑΕΠ (€16.8 δισεκατομμύρια) προέρχονται από τον τουρισμό. Το 2018 αυτό το ποσό αναμένεται να ανέλθει σε 8,1% του συνολικού ΑΕΠ (€31.3 δισεκατομμύρια).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΑΕΠ

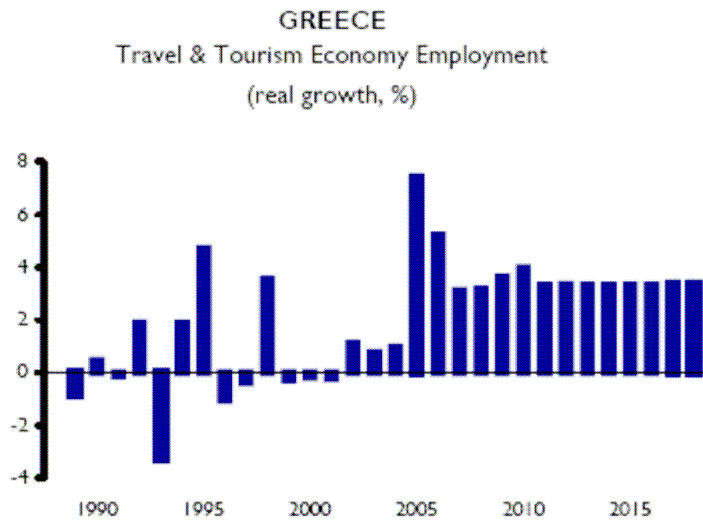

Πηγή: www.wttc.travel

Η τουριστική οικονομία αναμένεται να αυξηθεί κατά 3,9% κάθε χρόνο μεταξύ του 2009 και του 2018.

Η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού υπολογίζεται σε 963.000 θέσεις εργασίας το 2008, δηλαδή 20,9% της συνολικής απασχόλησης. Μέχρι το 2018, αναμένεται να δημιουργηθούν 1.349.000 θέσεις εργασίας, 21,9% της συνολικής απασχόλησης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2. Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Πηγή: www.wttc.travel

Το 2008 η τουριστική ζήτηση αναμένεται να ανέλθει σε €43.8 δισεκατομμύρια της οικονομικής δραστηριότητας (συνολική απαίτηση), ενώ μέχρι το 2018 αναμένεται να αυξηθεί σε € 81.8 δισεκατομμύρια.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πηγή: www.wttc.travel

Οι επενδύσεις στην τουριστική βιομηχανία στην Ελλάδα υπολογίζονται το 2008 σε €7.5 δισεκατομμύρια ή 14,4% της συνολικής επένδυσης. Μέχρι το 2018, αναμένεται να ανέλθει σε €14.7 δισεκατομμύρια ή 14,9% του συνόλου.

Οι συνολικές δαπάνες για τον τουρισμό για το 2008 αναμένονται σε €2.6 δισεκατομμύρια ή 8,1% των συνολικών εξόδων. Το 2018, αυτά τα έξοδα

προβλέπεται να φθάσουν τα € 3.5 δισεκατομμύρια ή 8,2% του συνόλου. (www.wttc.travel, World travel and tourism council, Ιούλιος 2008)

2.4.1.1. Θετικές οικονομικές επιπτώσεις

Οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού συνδέονται κυρίως με την εισροή συναλλάγματος, την αύξηση των κρατικών εσόδων και την αύξηση της απασχόλησης.

Τα κρατικά έσοδα που προκύπτουν από τον τουρισμό διακρίνονται σε άμεσα και έμμεσα οφέλη. Τα άμεσα οφέλη προκύπτουν από τους φόρους που επιβάλλονται στα έσοδα που προέρχονται από τουριστικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις, καθώς και από άμεσες εισφορές των επισκεπτών. Έμμεσα είναι τα οφέλη που προέρχονται από φόρους και εισφορές για τα προϊόντα και υπηρεσίες που καταναλώνονται από τους επισκέπτες κατά την παραμονή τους στον τόπο προορισμού.

Οι δαπάνες του τουρισμού καθώς και οι εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών που συνδέονται με τον τουρισμό παράγουν εισόδημα στις οικονομίες των τόπων υποδοχής, ενώ παράλληλα ενισχύονται οι επενδύσεις και σε άλλους κλάδους της οικονομίας.

Σχετικά με την απασχόληση όπως αναφέραμε και πιο πάνω δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας είτε άμεσα είτε έμμεσα σε επαγγέλματα και υπηρεσίες συμπληρωματικές προς τον τουρισμό.

Επίσης, πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος του τουρισμού στις τοπικές οικονομίες. Υπάρχουν βέβαια και τοπικά έσοδα τα οποία δεν μπορούν εύκολα να εκτιμηθούν καθώς δεν καταγράφονται επισήμως και δεν καταμετρώνται στατιστικά όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη.

Τέλος, λόγω του τουρισμού έχουμε την βελτίωση των υποδομών των τόπων υποδοχής των τουριστών. Δηλαδή, βελτιώνονται τα δίκτυα όπως ηλεκτρισμού, επικοινωνιών, μέσων μαζικής μεταφοράς κλπ. Αυτό έχει σαν επακόλουθο την βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων της περιοχής.

2.4.1.2. Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις

Ωστόσο, η τουριστική βιομηχανία δημιουργεί και μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία που σχετίζονται κυρίως με την υποβάθμιση της περιοχής αλλά και την εξάρτηση της περιοχής από τον τουρισμό.

Η τουριστική βιομηχανία παρουσιάζει έντονη εποχικότητα, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία διακυμάνσεων στα επίπεδα της απασχόλησης και οδηγεί τους απασχολούμενους στον τουρισμό είτε να αναζητήσουν άλλη απασχόληση, είτε να παραμείνουν άνεργοι κατά τη νεκρή περίοδο. (Ανδριώτης Κ., 2005)

Επίσης, υπάρχουν πολλές απώλειες εισοδήματος που οφείλονται σε φόρους και αμοιβές εκτός του τόπου υποδοχής καθώς και σε επιβαρύνσεις του ισοζυγίου πληρωμών από εισαγωγές προϊόντων και ειδών αναγκαίων για τον τουρισμό. Η διαρροή χρημάτων έξω από την τοπική κοινωνία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα που διαθέτει η ντόπια κοινωνία να παράγει αγαθά και τις υπηρεσίες που απαιτούνται από την τουριστική βιομηχανία.

Τέλος, λόγω του τουρισμού δημιουργούνται πληθωριστικές πιέσεις που οφείλονται στην αυξημένη ζήτηση για υπηρεσίες και αγαθά αλλά και στην υψηλή αξία της γης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και του κόστους ζωής σε τοπικό επίπεδο.

2.4.2. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ανάλλαγες στη φυσική ακεραιότητα της περιοχής. Η γρήγορη ανάπτυξη πέρα από την ανάπτυξη και επιβάρυνση μπορεί για πάντα να αλλάξει το φυσικό περιβάλλον και το οικοσύστημα μιας περιοχής. Οι περιβαλλοντικές επιδράσεις προκύπτουν και από τον τουρίστα και από την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ωστόσο, για την προστασία πρέπει να δοθεί προσοχή στο φυσικό σχεδιασμό της ανάπτυξης του τουρισμού και στην έρευνα του πως επηρεάζει τα φυσικά και προκαλούμενα από τον άνθρωπο τοπία. Η προσοχή πρέπει επίσης να δοθεί στο αρχιτεκτονικό και χωροταξικό σχεδιασμό, την τοπική ανάπτυξη και τις ανάγκες υποδομής. (Ροδολάκης Ν., Ιωακειμίδου Σ., 2008)

2.4.2.1. Θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Οι τουρίστες που ενδιαφέρονται για το φυσικό περιβάλλον μιας περιοχής «πληρώνουν» για την ίδρυση και τη λειτουργία εθνικών πάρκων και τη διατήρηση περιοχών φυσικού κάλους. Τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τα εισιτήρια εισόδου σε εθνικά πάρκα, μουσεία, ζωολογικούς κήπους και αρχαιολογικούς χώρους βοηθούν στην κάλυψη των δαπανών για τη συντήρησή τους.

Επίσης, ο τουρισμός έχει τη δυνατότητα να ευαισθητοποιήσει το κοινό απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα και να συμβάλλει στη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, φέρνοντας τους ανθρώπους σε στενή επαφή με τη φύση και το περιβάλλον. Η συνειδητοποίηση της αξίας της φύσης συμβάλλει στην υιοθέτηση προτύπων συμπεριφοράς φιλικής προς το περιβάλλον.

2.4.2.2 Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Ο σημαντικότερος αντίκτυπος του τουρισμού εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης του τουρίστα από και προς τον τουριστικό προορισμό, αλλά και κατά τη διάρκεια της παραμονής του σε αυτόν. Πολλά από τα μέσα μεταφοράς όπως λεωφορεία, αυτοκίνητα και μοτοσικλέτες μπορούν να προκαλέσουν ατμοσφαιρική ρύπανση και καταστροφή σε ιστορικά μνημεία.

Επίσης, εξαιτίας των μεταφορών πέρα από τις εκπομπές αέριων ρύπων αυξάνεται και η ηχορύπανση. Η ηχορύπανση έχει δυσάρεστες συνέπειες για τους υπόλοιπους τουρίστες, για το σύνολο του πληθυσμού που επηρεάζεται άμεσα, αλλά και για την πανίδα που υπόκειται όχληση.

Στις περιοχές με υψηλή τουριστική κίνηση απαιτούνται μεγάλες ποσότητες για ενέργεια και νερό με αποτέλεσμα την εξάντληση των φυσικών πόρων και την δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων.

Η κατασκευή έργων υποδομής για τους τουρίστες μπορεί επίσης να επιδράσει αρνητικά στο περιβάλλον. Επίσης, η μόλυνση των υδάτων και η

ρύπανση μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα. Η μόλυνση προέρχεται από τα ακατέργαστα λύματα και την έκχυση βενζίνης που βλάπτουν τα ψάρια και τα υδροφόρα φυτά.

Επίσης, η λαθροθηρία και η αυξημένη ζήτηση για κυνήγι σε ορισμένες περιοχές έχει οδηγήσει στην σταδιακή εξαφάνιση σπάνιων ειδών ζώων και πτηνών. Επίσης, εμφανίζεται και το φαινόμενο της εισβολής εξωτικών ειδών αλλά και η απώλεια αλλά και υποβάθμιση κρίσιμων βιότοπων, οικοσυστημάτων και άλλων φυσικών περιοχών.

Ακόμη, η έλλειψη προγραμματισμού και κανονισμών δόμησης και χρήσεων γης σε πολλούς προορισμούς έχει διευκολύνει την ανοικοδόμηση ξενοδοχείων κατά μήκος των ακτών, σε κοιλάδες και σε φυσικά τοπία. Η ανοικοδόμηση εγκαταστάσεων τουρισμού ακολουθείται και από άλλες υποδομές όπως δρόμοι, κατοικίες υπαλλήλων, χώροι στάθμευσης, περιοχές υπηρεσιών και διάθεσης αποβλήτων με καταστροφικές συνέπειες για το τοπίο. Επίσης, σε συνδυασμό με την έλλειψη ελέγχου και κεντρικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού εμφανίζονται συχνά τα φαινόμενα αυθαίρετης δόμησης και αστικοποίησης του αγροτικού χώρου.

2.4.3. Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις

Οι κοινωνικές και πολιτιστικές του τουρισμού στις χώρες υποδοχής επισκεπτών σχετίζονται με τις άμεσες και έμμεσες σχέσεις του ντόπιου πληθυσμού με τους τουρίστες, όπως και με την αλληλεπίδραση της κοινωνίας με την τουριστική βιομηχανία. Για διάφορους λόγους, η κοινωνία στον τόπο υποδοχής αποτελεί το «αδύναμο» μέρος αυτής της αλληλεπίδρασης και γίνεται αποδέκτης έντονων επιδράσεων. Αυτές οι επιδράσεις δεν είναι πάντοτε προφανείς και είναι δύσκολο να εκτιμηθούν και να αξιολογηθούν.

Οι επιπτώσεις αυτές γίνονται εμφανείς όταν προκαλούν αλλαγές στις αξίες και τη συμπεριφορά του ντόπιου πληθυσμού με αποτέλεσμα να απειλείται η διατήρηση της τοπικής ταυτότητας. Επίσης, είναι πιθανό να εμφανισθούν αλλαγές στην κοινωνική δομή, τις οικογενειακές σχέσεις, τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, στα ήθη και τα έθιμα. Όμως ο τουρισμός έχει και θετικές επιπτώσεις αφού συμβάλλει στην συγκράτηση του πληθυσμού και στη μείωση της αστικοποίησης καθώς και στην διατήρηση παραδοσιακών συνηθειών. Επίσης, μέσω του τουρισμού, διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμοί έρχονται σε επαφή και αναβαθμίζονται.

2.4.3.1. Θετικές κοινωνικές επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη έχει μια σειρά από θετικές επιδράσεις στις τοπικές κοινωνίες, αρκεί να επέλθει με σχεδιασμένο και βιώσιμο τρόπο. Όπως η χρήση και η διαφύλαξη των ιστορικών ή παραδοσιακών μεθόδων στην κατασκευή και τη διακόσμηση των κτιρίων αλλά και στη συντήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων και περιοχών.

Επίσης, ο τουρισμός συμβάλλει στην καλλιέργεια της κατανόησης και της εκτίμησης του τοπικού πολιτισμού και της λαογραφίας, στη συντήρηση των τοπικών παραδόσεων, στη θετική ανατίμηση του πολιτισμού και των παραδόσεων αλλά και στην διατήρηση των τοπικών εθίμων και των θρησκευτικών πρακτικών.

Ακόμη, ο τουρισμός συμβάλλει στη δημιουργία ευκαιριών για τους κατοίκους να έρθουν σε επαφή με ξένους πολιτισμούς και αντίστροφα, με

αποτέλεσμα τη διατήρηση της ειρήνης. Τέλος, η τουριστική βιομηχανία ενισχύει και αναζωογονεί τις τουριστικές κοινότητες.

2.4.3.2. Αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις

Οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία των τόπων υποδοχής τουρισμού εντοπίζονται στα εξής:

- Απώλεια της τοπικής ταυτότητας και των κοινωνικών αξιών
- Αλλαγές στην κουλτούρα και τον πολιτισμό των χωρών που υποδέχονται επισκέπτες - τουρίστες
- Φυσικές επιπτώσεις που προκαλούν κοινωνικές πιέσεις
- Ηθικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός προκαλεί αλλαγές στην τοπική ταυτότητα και πιθανή απώλεια των κοινωνικών αξιών και της πολιτιστικής αυθεντικότητας του ντόπιου πληθυσμού. Επίσης, έχουμε μετανάστευση των προερχόμενων από άλλα μέρη εργαζομένων αλλά και εποχικότητα και αβεβαιότητα της εργασίας.

Ακόμη, ο τουρισμός συμβάλλει στην εμπορευματοποίηση του τοπικού πολιτισμού, αλλά και στην οικονομική και εισοδηματική ανισότητα των κατοίκων της περιοχής. Επιπλέον, έχουμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης του τουριστικού προϊόντος, με αποτέλεσμα την απώλεια της τοπικής ταυτότητας (τυποποίηση) αλλά και την σύγκρουση με την παραδοσιακή χρήση γης.

Οι κάτοικοι των τουριστικών περιοχών πολλές φορές ενοχλούνται από την συμπεριφορά των τουριστών αλλά και από την αύξηση της εγκληματικότητας και της παιδικής εργασίας.

2.5. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η έννοια της ανάπτυξης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομική μεγέθυνση, δεν θα πρέπει, όμως, να παραβλέπεται και η πλευρά της ανάπτυξης που συνδέεται, με την ποιότητα του περιβάλλοντος και με την κοινωνική ευημερία.

Η έννοια της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης, έχει συνδεθεί με την έκθεση της Επιτροπής του ΟΗΕ για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (γνωστή και ως επιτροπή Brundland), η οποία δημοσιεύθηκε το 1987 με το όνομα «Το Κοινό μας Μέλλον», (Our Common Future). Η επιτροπή του ΟΗΕ συμπέρανε ότι απαιτείται να βρεθεί ένα νέο αναπτυξιακό μονοπάτι το οποίο να εγγυάται όχι μόνο την πρόοδο κάποιων ανθρώπων που κατοικούν σε ορισμένα μέρη του κόσμου, αλλά των ανθρώπων όλου του πλανήτη στο διηνεκές, (Γεωργόπουλος, Α.,1998).

Στην έκθεση, η βιώσιμη ανάπτυξη ορίσθηκε ως η «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να αποδυναμώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους». Για να είναι βιώσιμη η ανάπτυξη πρέπει να παίρνει υπόψη του κοινωνικούς και οικολογικούς παράγοντες, εκτός από τους οικονομικούς, τη βάση των

βιοτικών και αβιοτικών πόρων, καθώς και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των εναλλακτικών τρόπων ανθρώπινης δράσης.

Ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» (sustainable development), επεκράτησε διεθνώς το 1992, μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας.

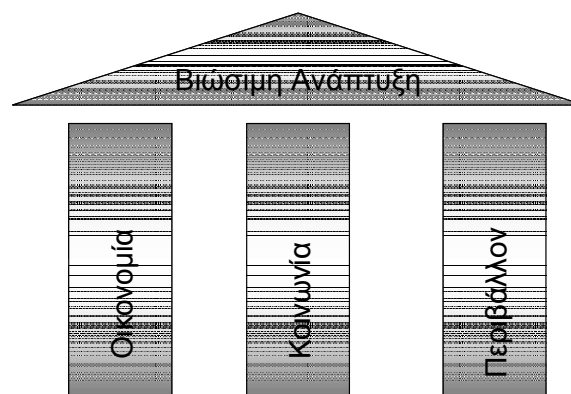
Το περιεχόμενο του όρου, όπως το όρισε η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (WCED) είναι: "η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την δυνατότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες".

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην δεκαετία που ακολούθησε, αλλά και η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών, το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ, επέβαλαν αφενός την τριπλή σημασία της βιωσιμότητας της ανάπτυξης (οικονομική-κοινωνική-περιβαλλοντική), και αφ' ετέρου, την αναγκαία θεώρηση της ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων ως προαπαιτούμενου για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, (.Ροδολάκης, Ν., Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου, Σ., 2008).

Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Οδήγησε σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο αλλά και για ανισορροπίες που προκαλούν ιδιαίτερα διεθνή προβλήματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ο «παραδοσιακός» τρόπος αλλά και των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, σε διεθνές επίπεδο, είναι ότι το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιώνει με εισόδημα λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και βάσει του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (Ε.Ε.,1999), η βιώσιμη ανάπτυξη, ορίζεται ως η ανάπτυξη που στηρίζεται σε τρεις πυλώνες : *την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον*. Η προσέγγιση αυτή απεικονίζεται στο σχήμα που ακολουθεί.

ΣΧΗΜΑ 2.1. ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πηγή: ΣΑΚΧ(Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου), ίδια επεξεργασία

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι έννοιες της ανάπτυξης και της βιωσιμότητας δεν είναι αλληλοσυγκρουόμενες, αλλά η μια συμπληρώνει την άλλη με απαραίτητη προϋπόθεση τη συνύπαρξή τους για την επίτευξη ορθής και αποδοτικής λειτουργίας τους.

2.5.1. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Ο τουρισμός είναι μια οικονομική δραστηριότητα που εάν δεν αναπτυχθεί μετά από σχεδιασμό είναι πολύ πιθανό να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στο φυσικό, όσο και στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών. Σε μια εποχή κατά την οποία η εξέλιξη της τεχνολογίας, η οικονομική μεγέθυνση και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου οδηγούν στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου, στη διευκόλυνση των μετακινήσεων και κατά συνέπεια στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης, είναι απαραίτητος ο ορθολογικός σχεδιασμός για τον τομέα του τουρισμού.

Ο σχεδιασμός για τον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύει στην προσπάθεια διαφύλαξης του περιβάλλοντος το οποίο έλκει και αναπτύσσει τον τουρισμό, προκειμένου να εξασφαλισθούν η διάρκεια και οι θετικές επιπτώσεις από τη διεύρυνσή του. Η πολιτική για τον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύει στη μεγιστοποίηση των ωφελειών και την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων.

Η βιωσιμότητα στον τουρισμό, όπως και στις άλλες οικονομικές δραστηριότητες έχει τρεις αλληλοσυνδεόμενες όψεις: την περιβαλλοντική, την κοινωνικό-πολιτισμική και την οικονομική. Επίσης, ο βιώσιμος τουρισμός προϋποθέτει ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, σεβασμό της βιοποικιλότητας, ελαχιστοποίηση των δυσμενών οικολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων και μεγιστοποίηση των ωφελειών για το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες. (www.unep.fr)

Ως βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ορίζεται η τουριστική ανάπτυξη που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της. (Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π.,2001)

Η βιωσιμότητα στον τουρισμό εστιάζεται σε θέματα, όπως:

- Η ισότητα της τοπικής κοινωνίας, αναφορικά με τα πρότυπα διαβίωσης και της ποιότητας ζωής.
- Η ικανοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών των τουριστών και των απαιτήσεων της τουριστικής βιομηχανίας.
- Η προστασία των πόρων που αποτελούν τη βάση του τουρισμού (φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον).
- Η συντήρηση ή βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τουριστικής βιομηχανίας. (Ανδριώτης Κ.,2005)

Στη βιβλιογραφία για τον βιώσιμο τουρισμό δίνεται μεγάλη έμφαση στη σύγκριση του μοντέλου αυτού με το μαζικό τουρισμό που επικράτησε στο παρελθόν και ο οποίος, παρόλο που συνέβαλλε στην οικονομική ευημερία περιφερειών και κρατών ολόκληρων, είχε και καταστροφικές συνέπειες για τους διάφορους προορισμούς και τους ντόπιους πληθυσμούς. Συνοπτικά, οι διαφορές μαζικού και ήπιου τουρισμού φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΑΖΙΚΟΥ ΚΑΙ ΗΠΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σκληρός τουρισμός

Ήπιος τουρισμός

A. Γενικές έννοιες

Απερίσκεπτος

Συνετός

Απεχθής

Αμυντικός

Επιθετικός

Επιφυλακτικός

Γρήγορος/ορμητικός

Αργός/Στοχαστικός

Υψηλών ρυθμών

Χαμηλών ρυθμών

Ανεξέλεγκτος

Ελεγχόμενος

Ασυντόνιστος

Συντονισμένος

Υπερβολικός

Μετριοπαθής

Βραχυπρόθεσμος

Μακροπρόθεσμος

Εξωτερικά ελεγχόμενος

Ελεγχόμενος από τους ντόπιους

Μικρής αντοχής

Μεγάλης αντοχής

Ευαίσθητος στην τιμή

Ευαίσθητος στην αξία

Ποσοτικός

Ποιοτικός

Αυξανόμενος

Αναπτυσσόμενος

B. Τουριστικές Αναπτυξιακές Στρατηγικές

Ανάπτυξη χωρίς σχεδιασμό
Θεώρηση στις αναπτυξιακές μελέτες

Σχεδιασμός πριν την ανάπτυξη
Θεώρηση στη νοοτροπία

Κάθε κοινότητα σχεδιάζει για τον
εαυτό της

Κεντρικός σχεδιασμός για μεγάλες
περιοχές

Άναρχη ανάπτυξη

Συγκέντρωση της ανάπτυξης σε
ορισμένες περιοχές

Τυχαία και διάσπαρτη ανέγερση
οικοδομημάτων

Διατήρηση του εδάφους,
συγκεντρωτική ανέγερση οικοδομών,
διατήρηση ελεύθερου χώρου

Εντατική εκμετάλλευση της ιδιαίτερης

Σεβασμός στην ιδιαίτερη αξία της

αξίας των τοποθεσιών	κάθε τοποθεσίας
Ανέγερση αυξανόμενου αριθμού κτιρίων	Εκμετάλλευση και βελτίωση των κτιρίων που ήδη υπάρχουν
Κατασκευές για αόριστη ζήτηση	Καθορισμός ορίων για εξάπλωση
Ανάπτυξη τουρισμού σε όλες τις περιοχές	Ανάπτυξη τουρισμού μόνο σε κατάλληλες περιοχές και όπου υπάρχει διαθέσιμος ντόπιος πληθυσμός
Ανάθεση της τουριστικής ανάπτυξης σε εξωγενείς παράγοντες	Ευκαιρίες για λήψη αποφάσεων και συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού
Χρησιμοποίηση όλου του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (συμπεριλαμβανομένων και των αλλοδαπών)	Ανάπτυξη σχεδιασμένη σύμφωνα με τις δυνατότητες της περιοχής για τοπικά ελεγχόμενο τουρισμό
Θεώρηση σε οικονομικά προτερήματα	Αποτίμηση όλων των οικονομικών, οικολογικών και κοινωνικών προτερημάτων και μειονεκτημάτων
Θεώρηση του αγροτικού πληθυσμού μόνο ως κτηματίες και εργατικό δυναμικό	Διατήρηση και ενθάρρυνση της γεωργίας
Εγκατάλειψη των ζημιών στην κοινωνία	Οι ζημιές πληρώνονται από τον δράστη
Ευμενής αντιμετώπιση στην ιδιωτική μεταφορά	Ενθάρρυνση της ντόπιας μεταφοράς
Διασφάλιση ευκολιών για τη μεγιστοποίηση της ζήτησης	Διασφάλιση ευκολιών για μεσαίου μεγέθους ζήτησης
Απομάκρυνση φυσικών φραγμών	Διατήρηση φυσικών φραγμών
Αστική αρχιτεκτονική	Ντόπια αρχιτεκτονική (σχέδιο κτιρίων και υλικών)
Γενικός αυτοματισμός τουριστικών θέρετρων	Επιλεκτική τεχνητή ανάπτυξη, ενθάρρυνση μη τεχνητών τουριστικών προορισμών

Γ. Πλαίσιο πολιτικής

Εξασφάλιση συγκεντρωτικών
αφίξεων

Πρόσληψη προσωπικού μη
αποδεδειγμένων ικανοτήτων

Πώληση μετά δυσκολίας

Θεωρεί τον τουρισμό ως οικονομική
πανάκεια

Εναλλασσόμενες διακοπές

Βελτίωση εκπαίδευσης των ατόμων
με υπεύθυνες θέσεις στον τουρισμό

Πώληση "εκ καρδιάς"

Ψάχνει νέες επιλογές και τουριστικές
εναλλαγές

Δ. Διαθέσεις του τουρίστα

Μαζικές μετακινήσεις

Έλλειψη χρόνου

Ταχύτητα μέσα μεταφοράς

Προσχεδιασμένο δρομολόγιο

Εμπνευσμένο εξωτερικά εισαγόμενος
τρόπος ζωής

Εισαγόμενος τρόπος ζωής

Θεάματα

Άνετο και παθητικό

Μικρή ή καθόλου νοητική
προετοιμασία

Δεν επιθυμεί να μάθει τη γλώσσα

Αίσθηση ανωτερότητας

Ποικίλες καταναλωτικές αγορές

Αναμνηστικά

Στιγμιαίες φωτογραφίες και
αναμνηστικές κάρτες

Περιέργεια

Μοναχικό ταξίδι, με φίλους ή
οικογένεια

Αφθονία χρόνου

Κατάλληλα (ή ακόμα και αργά) μέσα
μεταφοράς

Αυθόρμητο δρομολόγιο

Εμπνευσμένο εσωτερικά

Εγχώριος τρόπος ζωής

Βιώματα

Δραστήριο και ενεργητικό

Προ-έρευνα για τον προορισμό

Μαθαίνει να μιλάει τη γλώσσα

Θέληση για μάθηση

Αγορές δώρων

Μνήμες, ημερολόγια, νέες προοπτικές

Φωτογραφία, σχεδίαση, ζωγραφική

Φινέτσα

Πηγή: Ανδριώτης Κ., 2005

Οι διάφορες προσεγγίσεις για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με το επίπεδο ανησυχίας για το περιβάλλον. Έτσι, απαντώνται στη βιβλιογραφία προσεγγίσεις που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του τουρισμού ανεξάρτητα από τις καταστροφές που μπορεί να επιφέρει στο περιβάλλον, αρκεί να ικανοποιούνται οι ανάγκες και οι επιθυμίες των τουριστών και επενδυτών. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν προσεγγίσεις που επιβάλλουν μικρής κλίμακας τουριστική δραστηριότητα, ή αποθάρρυνση αυτής σε περιπτώσεις που οδηγεί σε οικολογική καταστροφή.

Ανάμεσα σε αυτές τις δύο ακραίες προσεγγίσεις, υπάρχουν οι προσεγγίσεις που επιτρέπουν την τουριστική ανάπτυξη, όταν αυτή πραγματοποιείται εντός κάποιων ορίων, έτσι ώστε να μην υποβαθμίζονται οι προορισμοί και να μην απαξιώνεται το φυσικό περιβάλλον και το τουριστικό προϊόν, (Pearce D., 1994)

2.5.2. Αρχές για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη

Οι αρχές για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη διατυπώθηκαν με τη μορφή Χάρτας από τον Παγκόσμιο Οργανισμό για τον Τουρισμό (World Tourism Organization, WTO) σε Παγκόσμιο Συνέδριο, το 1995. Σύμφωνα, λοιπόν με τη Χάρτα για τον Τουρισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, βασικές αρχές και στόχοι για μια βιώσιμη προσέγγιση του τουρισμού είναι :

(www.world-tourism.org).

- Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και το μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
- Μία ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κλπ.)
- Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
- Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστικών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

- Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στην διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο για την τοπική οικονομία.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό και πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.
- Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που θα συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.
- Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.
- Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.
- Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στην στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.
- Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.
- Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στον ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στην διαχείριση των αποβλήτων.
- Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.
- Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

2.6. ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η κατηγοριοποίηση, οι εναλλακτικές και οι ειδικές μορφές τουρισμού που αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια, συνδυάζουν την ανάγκη των τουριστών για ψυχαγωγία, διακοπές και ανάπαυση με την παροχή ευκαιριών για την διεξαγωγή και πραγματοποίηση και άλλων δραστηριοτήτων. Όπως κάθε τομέας της οικονομικής δραστηριότητας έτσι και ο τουρισμός λειτουργεί και εξελίσσεται βάσει κανόνων προσφοράς και ζήτησης οι οποίοι βέβαια προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός προϊόντος. Έτσι το τουριστικό προϊόν προσφέρεται όχι μεμονωμένα αλλά ως συνδυασμός κάποιων τουριστικών υπηρεσιών και τότε χαρακτηρίζεται ως *τουριστικό πακέτο*.

2.6.1. Κατηγορίες του τουρισμού

Ο τουρισμός διακρίνεται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τους παράγοντες που τον προσδιορίζουν. Οι κατηγορίες είναι (Pearce D.,1994):

1. Μαζικός τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από κεντρική οργάνωση του ταξιδιού – μετακίνησης και από ομαδικότητα συμμετοχής των τουριστών στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο του μαζικού έχουν αναπτυχθεί τα πακέτα διακοπών "all inclusive" που προσφέρουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες (τόπος προορισμού, το μεταφορικό μέσο, το κατάλυμα και τη μεταφορά).

2. Ατομικός τουρισμός

Ο ατομικός τουρισμός διαφοροποιείται από το μαζικό τουρισμό. Χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη οργάνωση του ταξιδιού από τους τουρίστες, χωρίς τη μεσολάβηση πρακτόρων και τουριστικών γραφείων. Σε αυτή την κατηγορία τουρισμού χρησιμοποιούνται, συνήθως ιδιωτικά μέσα μετακίνησης. Ο κύριος χαρακτήρας της κατηγορίας αυτής τουρισμού είναι περιηγητικός.

3. Εσωτερικός τουρισμός

Ο εσωτερικός τουρισμός πραγματοποιείται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας από τον ντόπιο πληθυσμό. Δεν συνεπάγεται την εισροή συναλλάγματος, αλλά προσφέρει σημαντικά οφέλη για τις τοπικές οικονομίες, καθώς και τη χώρα στο σύνολό της.

4. Εξωτερικός τουρισμός

Ο εξωτερικός ή διεθνής τουρισμός πραγματοποιείται εκτός της επικράτειας της χώρας προέλευσης των τουριστών. Ο διεθνής τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εξαγωγικούς τομείς της παγκόσμιας οικονομίας.

5. Συνεχής τουρισμός

Ο συνεχής τουρισμός διαρκεί όλο το χρόνο, δηλαδή οι δραστηριότητές του δεν επηρεάζονται σε καμία περίπτωση από τις κλιματολογικές/καιρικές συνθήκες που επικρατούν. Οι αντιπροσωπευτικότερες μορφές τουρισμού αυτής της κατηγορίας είναι ο συνεδριακός, ο τουρισμός κινήτρων, εκθέσεων, πόλης και ο μορφωτικός τουρισμός.

6. Εποχικός τουρισμός

Οι δραστηριότητές του εποχικού τουρισμού επηρεάζονται από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στον τόπο υποδοχής. Πρόκειται για τουρισμό που δεν διαρκεί όλο το χρόνο. (π.χ. θερινός ή χειμερινός τουρισμός)

2.6.2. Εναλλακτικός τουρισμός

Τα τελευταία χρόνια, έχει υπάρξει μια γρήγορη άνοδος στο ενδιαφέρον με εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Αυτοί παρουσιάζονται συχνά ως εναλλακτικές λύσεις του παραδοσιακού μαζικού τουρισμού ή του αστικού τουρισμού. Υπάρχει μια μεγαλύτερη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών επιδράσεων του τουρισμού, μια αυξανόμενη ζήτηση από τους τουρίστες για τη νέα εμπειρία τουρισμού, αυξανόμενη προσοχή στην ολοκλήρωση των πολιτικών περιβαλλοντικής προστασίας, διατήρησης και οικονομικής ανάπτυξης, και μιας βιομηχανίας τουρισμού ενδιαφερόμενης για τις μελλοντικές τάσεις στην αγορά τουρισμού. Εδώ, ο όρος "εναλλακτικός τουρισμός" χρησιμοποιείται ως συλλογική έκφραση μιας σειράς των όρων που έχουν εμφανιστεί πρόσφατα στη βιβλιογραφία του τουρισμού.

Αυτοί οι όροι περιλαμβάνουν τον ήπιο (soft) τουρισμό, τον οικοτουρισμό, τον πράσινο τουρισμό, τον τουρισμό χαμηλού αντίκτυπου, τον τουρισμό με σκοπό την επαφή με τη φύση, τον ευγενή τουρισμό, τον προοδευτικό τουρισμό, τον αρμόδιο τουρισμό, τον κατάλληλο τουρισμό και ακόμη και το βιώσιμο τουρισμό (Mader 1988).

Στη συνάθροιση αυτών των όρων κάτω από το ενιαίο έμβλημα του "εναλλακτικού τουρισμού", αναγνωρίζεται ότι οι λεπτομερείς αποχρώσεις οποιονδήποτε διαφορών στη χρήση των όρων χάνονται. Εντούτοις, παρά τη διαφορετική έμφαση που κάθε όρος μπορεί να δώσει στις απόψεις των δραστηριοτήτων τουρισμού και των τύπων τουριστών, υπάρχει κοινό έδαφος μεταξύ αυτών των εναλλακτικών λύσεων από την άποψη της προσέγγισης στην ανάπτυξη τουρισμού.

Συχνά, ο εναλλακτικός τουρισμός έχει παρουσιαστεί ως συνώνυμος με το βιώσιμο τουρισμό. Μπορεί να είναι ότι, μέσα σε ένα δεδομένο σύνολο περιστάσεων, ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αποδειχθεί περιβαλλοντικά βιώσιμος σε μερικές περιοχές στο μέλλον, αλλά για να εξισώσει αυτόματα τον εναλλακτικό τουρισμό με το βιώσιμο τουρισμό, όπως προηγουμένως καθορίζεται, είναι πρόωρο και ενδεχομένως επικίνδυνο.

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να είναι το μέσον σε ένα βιώσιμο τουρισμό, αλλά οι όροι δεν πρέπει να συγχέονται. Ο εναλλακτικός τουρισμός έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Είναι μικρής κλίμακας, συχνά αναπτυσσόμενος από τους τοπικούς ανθρώπους και περιλαμβάνει χαρακτηριστικά όπως, το ταξίδι στις σχετικά απομακρυσμένες, ανενόχλητες φυσικές περιοχές με στόχο το θαυμασμό, τη μελέτη και την απόλαυση του τοπίου και των άγριων φυτών και των ζώων, καθώς επίσης και οποιαδήποτε πολιτιστικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα υπάρχουν εκεί. Στοχεύει να διατηρήσει το περιβάλλον και να στηρίξει την ευημερία των τοπικών ανθρώπων. Κατά συνέπεια, υπάρχουν πολλά από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τις αρχές που χαρακτηρίζουν το βιώσιμο τουρισμό: προστασία και διατήρηση των φυσικών πόρων, του σεβασμού των περιβαλλοντικών ορίων στην ανάπτυξη, του σεβασμού του τοπικού πολιτισμού, και της τοπικής κοινοτικής συμμετοχής στον τουρισμό.

2.7. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ένας από τους βασικούς στόχους αλλά και προϋποθέσεις της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η ολοκληρωμένη ανάπτυξη σε χωρικές ενότητες της υπαίθρου. Στα πλαίσια της τοπικής ανάπτυξης, ο αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει μια αξιόπιστη στρατηγική επιλογή προς την κατεύθυνση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της βιώσιμης ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών.

Ο αγροτικός τουρισμός αφορά τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται σε αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται στη γεωργία. (Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου et al, 2005). Βασικός σκοπός του αγροτικού τουρισμού είναι να δώσει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των γεωργών και να βελτιώσει το εισόδημα και την ποιότητα ζωής τους.

Ο αγροτικός τουρισμός όπως αναφέρουν οι Shaw και Williams, (1994), είναι ένας ευρύς όρος, που καλύπτει ένα πλήθος αγροτικών επιχειρήσεων και ένα ευρύ φάσμα της διαχείρισης. Ωστόσο, η μετάβαση από τη γεωργική παραγωγή στην τροφοδότηση στους τουρίστες δεν είναι πάντα μια εύκολη διαδικασία, συχνά οι δυσκολίες προκύπτουν όταν προσπαθούν οι αγροτικοί διαχειριστές να μετατοπίσουν τις αγροτικές διαδικασίες τους από τη γεωργική παραγωγή στην ανάπτυξη του τουρισμού. Παρόλα αυτά είναι μια αναπτυσσόμενη έννοια που ταυτόχρονα "προσπαθεί να περιγράψει μια δραστηριότητα, να εκθέσει μια φιλοσοφία και να παντρέψει ένα πρότυπο ανάπτυξης" όπως αναφέρει ο Brarnwell, (1994).

Ο αγροτουρισμός αφορά σε τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται σε αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται στη γεωργία. Βασικό σκοπό έχει να δώσει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των γεωργών και να βελτιώσει το εισόδημα και την ποιότητα ζωής τους.

Η εκμετάλλευση του πλούτου της περιοχής γίνεται από ντόπιους επιχειρηματίες, που δεν παραβλέπουν την πολιτιστική κληρονομιά. Έτσι δίνεται η ευκαιρία στην τοπική κοινωνία να αναπτυχθεί και να διατηρήσει τη λαογραφία ή να αναβιώσει εργασίες και τέχνες ξεχασμένες, για να παράγει παραδοσιακά προϊόντα (υφαντά, κεντήματα, γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, ζυμαρικά, αρωματικά φυτά, κ. ά.). Επίσης, να αναβιώσει τοπικά έθιμα και να οργανώσει παραδοσιακές εκδηλώσεις, συντηρώντας τη μνήμη των ανθρώπων. Όλα αυτά συντηρούν και δεν αλλοιώνουν το χαρακτήρα της υπαίθρου, αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα και τη μοναδικότητα του κάθε τόπου.

Ακόμα, εξασφαλίζεται η επικοινωνία απομονωμένων περιοχών με αστικά κέντρα, και το σπουδαιότερο, δίνονται προοπτικές στους νέους της περιοχής. Η εκμετάλλευση του πλούτου της περιοχής γίνεται από ντόπιους επιχειρηματίες, που δεν παραβλέπουν την πολιτιστική κληρονομιά. Ακόμα, εξασφαλίζεται η επικοινωνία απομονωμένων περιοχών με αστικά κέντρα, και το σπουδαιότερο, δίνονται προοπτικές στους νέους της περιοχής.

Η φιλοξενία του επισκέπτη γίνεται σε ένα λιτό περιβάλλον, με τον ιδιαίτερο τοπικό του χαρακτήρα, άνετο, καθαρό και με σπιτική ζεστασιά. Δίνεται η δυνατότητα γνωριμίας της φύσης, της καθημερινής αγροτικής ζωής και των εργασιών της, των τοπικών ηθών και εθίμων και η συμμετοχή σε δραστηριότητες, όπως:

- *Αγροτικές δραστηριότητες*, όπως μάζεμα ελιάς, μανιταριών,
- *Οικοτουρισμό*, όπως παρατήρηση φυτών και ζώων, υδροβιότοπων,
- *Άθληση*, όπως πεζοπορία, ποδηλασία, ράφτινγκ,
- *Πολιτιστικές περιηγήσεις*, όπως επισκέψεις σε εκκλησίες, μοναστήρια, παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία,
- *Μαθήματα*, όπως αργαλειού, παραδοσιακής μαγειρικής.

Η αύξηση της ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού είναι βασισμένη στη διαδεδομένη έννοια ότι η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού είναι ευεργετική και στους αγρότες και στην κοινότητά τους . Ο αγροτικός τουρισμός ωστόσο δε σημαίνει ευκαιριακή ή εποχική ενασχόληση, μετατροπή του αγρότη σε ξενοδόχο και απρόσωπη παροχή υπηρεσιών.

Υπάρχουν μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις που παρέχουν διαμονή μέσα στο σπίτι του γεωργού, μονάδες που παρέχουν διαμονή και σίτιση σε ξεχωριστά οικήματα στον αγροτικό οικισμό, σε κατασκηνώσεις στην αγροτική εκμετάλλευση, σε καταλύματα συνεταιριστικής μορφής, σε προστατευόμενους φυσικούς χώρους, σε παραδοσιακά χωριά, σε αυτόνομες κατοικίες κ.ά. Το παραπάνω γεγονός δυσκόλεψε τους συγγραφείς να καθορίσουν κάθε φορά τη μορφή του τουρισμού που αναπτύχθηκε (Μανώλογλου 1993).

Ο αγροτουρισμός, λοιπόν, σε όλες τις περιπτώσεις υφίσταται πάντα στο πλαίσιο μιας γεωργικής επιχείρησης μεμονωμένης ή συνδεδεμένης με άλλες και η διαχείρισή του γίνεται από τους υπεύθυνους οι οποίοι είναι επιχειρηματίες γεωργοί, άμεσοι καλλιεργητές, με ή χωρίς μισθωτούς και μέλη αγροτικών συνεταιρισμών.

Με αυτή την προσέγγιση του αγροτουρισμού νοείται οποιαδήποτε μορφή φιλοξενίας προσφέρεται στο πλαίσιο γεωργικών δραστηριοτήτων και μπορεί να είναι προσφορά καταλύματος, διατροφής, άμεση πώληση γεωργικών προϊόντων που έχουν παραχθεί από την ίδια την μονάδα και ενδεχομένως πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής. Ο αγροτουρισμός τέλος, δεν μπορεί να κυριαρχήσει έναντι των κλασικών γεωργικών δραστηριοτήτων οι οποίες θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να παραμένουν σε πρωτεύουσα θέση.

Επομένως, η αγροτουριστική δραστηριότητα ασκείται σωστά όταν το φυσικό περιβάλλον και η γεωργία με τους φυτικούς της κύκλους και την παραγωγική της δομή αποτελούν ένα στοιχείο προσέλκυσης και τουριστικού - πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αγροτουριστική δραστηριότητα στοχεύει στην αξιοποίηση των γεωργικών προϊόντων και στη διάχυση της γνώσης του αγροτικού πολιτισμού με τη βοήθεια τουριστικών μέσων. Η λέξη κλειδί σε κάθε περίπτωση για αυτόν τον ορισμό του αγροτουρισμού είναι η *παροχή* και με βάση αυτή διατυπώνεται η θέση ότι οι αγροτουριστικές παροχές συμπεριλαμβάνουν τις δραστηριότητες τουρισμού και αναψυχής που αναλαμβάνονται από αγρότες(τισσες) σε συνάρτηση με την γεωργική εκμετάλλευση. Ο αγροτικός τουρισμός θεωρείται από πολλούς το βασικό μέσο για τις αγροτικές περιοχές προκειμένου να αποκτήσουν εισοδήματα και να εξασφαλίσουν όρους ποιοτικής διαβίωσης.

Ο αγροτουρισμός προσφέρει απέραντη δυνατότητα για την ανάπτυξη τουρισμού σε μεγάλες αγροτικές περιοχές. Όχι μόνο παρέχει ευκαιρίες για ψυχαγωγία για τους επισκέπτες, αλλά και για τους κατοίκους παρέχουν ευκαιρίες για την αποδοτικότητα των επιχειρήσεων τους.

Γενικά, ο αγροτικός τουρισμός περιλαμβάνει μια ευρεία ποικιλία τουριστικών καταλυμάτων, δραστηριοτήτων, εκδηλώσεων, αθλημάτων και αναψυχής, τα οποία αναπτύσσονται σε μια χωρική ενότητα που χαρακτηρίζεται ως αγροτική.

Ωστόσο κάθε τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στον αγροτικό χώρο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εκ των προτέρων αγροτικός τουρισμός. Έτσι, τουριστικές δραστηριότητες που συνδέονται με τα οικιστικά σύνολα, τα μεγάλα ξενοδοχεία, τα γήπεδα γκολφ και τις πίστες χιονοδρομιών, δεν εντάσσονται στην έννοια του αγροτικού τουρισμού, παρά το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις πραγματοποιούνται στον αγροτικό χώρο.

2.7.1. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

Ο αγροτικός τουρισμός αποτελεί μια πολυσυζητημένη και πολυδιάστατη έννοια για την οποία δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός με χαρακτηριστικά και δραστηριότητες ευδιάκριτα και ενιαία σε κάθε χώρα.

Και ενώ το φαινόμενο αναπτύσσεται με σημαντικούς ρυθμούς, ελάχιστες περιπτώσεις χωρών υπάρχουν στις οποίες ο αγροτουρισμός έχει οριοθετηθεί με ακρίβεια ώστε να τηρούνται ξεχωριστά στατιστικά δεδομένα και να είναι δυνατή η πλήρης περιγραφή του.

Οι ορισμοί του αγροτικού τουρισμού τείνουν να ποικίλουν από χώρα σε χώρα, και από ερευνητή σε ερευνητή. Κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί διάφοροι ορισμοί, οι οποίοι ενώ είναι κοινοί και διαδεδομένοι στις περισσότερες χώρες του κόσμου, στην πραγματικότητα αντιστοιχούν σε διαφορετικές και σύνθετες συνθήκες. Η αδυναμία καθιέρωσης μιας κοινά αποδεκτής ορολογίας οφείλεται, εν μέρει, στο γεγονός ότι από χώρα σε χώρα διαφέρουν οι δομές των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, ο ορισμός του αγροτικού χώρου καθώς επίσης και ο βαθμός ταύτισης των διαφόρων στρωμάτων του πληθυσμού με το αγροτικό παρελθόν τους.

Από τις διαφορετικές προσεγγίσεις και όρους που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν αυτή τη μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο είναι :

Αγροτικός Τουρισμός (Rural Tourism), Αγροτο-τουρισμός (Agrotourism), Αγροτουρισμός (Agritourism), Τουρισμός στο Αγρόκτημα (Farm Tourism), Πράσινος Τουρισμός (Green Tourism) και Οικοτουρισμός (Ecotourism) (Garcia-Ramon et al.1995, Sharpley and Sharpley 1997, Roberts and Hall 2001).

Δεν υπάρχει μια μακροχρόνια και εντατική ερευνητική παράδοση. Στην πραγματικότητα, η έρευνα της διεθνούς βιβλιογραφίας για τον αγροτικό τουρισμό στην καλύτερη περίπτωση περιγράφεται ως "σποραδική". Πριν από το 1990, πολύ λίγα δημοσιεύθηκαν σχετικά με τον αγροτικό τουρισμό. Από το 1991 άρχισε το ενδιαφέρον των ερευνητών στο θέμα.

Οι έννοιες του αγροτικού χώρου και του αγροτικού κόσμου συμπεριλαμβάνουν κάτι περισσότερο από μια γεωγραφική οριοθέτηση. Αναφέρονται σε έναν πολύπλοκο οικονομικό και κοινωνικό ιστό συμπεριλαμβάνοντας ένα σύνολο ποικίλων δραστηριοτήτων και ως εκ τούτου δυσκολεύουν τις όποιες εννοιολογικές προσεγγίσεις εμπεριέχουν την έννοια «**αγροτικός**» (Ο.Ε.С. D. 1994, Oppermann 1996, Γκοτζίνας 2001).

Βασικές δυσκολίες στην οριοθέτηση προέκυψαν και από το γεγονός ότι από την εμφάνιση του αγροτικού τουρισμού έως σήμερα, υπήρξε μεγάλη

διαφοροποίηση ως προς το μέγεθος και τον τύπο των υποδομών φιλοξενίας που δημιουργήθηκαν από χώρα σε χώρα, μέσα ή έξω από τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Oppermann 1996).

2.7.2. Οι στόχοι και οι σκοποί του αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός στοχεύει σε δύο παράλληλους στόχους:

- Να δώσει τη δυνατότητα στον τουρίστα να περάσει ήρεμες διακοπές μέσα στη φύση, έξω από το πλαίσιο του ανεπτυγμένου τουρισμού, μέσα σε ένα φιλόξενο κλίμα που δημιουργεί η ίδια η φύση και οι άνθρωποι της,
- να ενισχύσει τον επαγγελματία του αγροτικού εισοδήματος με την εκμετάλλευση καταλυμάτων και την τροφοδοσία των επισκεπτών, των καταλυμάτων, με προϊόντα της ντόπιας αγροτικής παραγωγής και της τοπικής λαϊκής τέχνης.

Κάτω από αυτήν την οπτική γωνία ο αγροτουρισμός αποτελεί μια πραγματικά σημαντική μορφή τουριστικής ανάπτυξης που στοχεύει:

- Στο συνδυασμό συνεργασίας των τριών τομέων της παραγωγής μιας χώρας (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς).
- Στην περιφερειακή ανάπτυξη, αφού η ύπαρξη του αποτελεί σημαντικό λόγο δημιουργίας αναπτυξιακών έργων υποδομής και ανωδομής.
- Στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών και οικολογικών επιβαρύνσεων.
- Στην άνοδο του οικονομικού επιπέδου των περιοχών αυτών και στη συμπλήρωση του εισοδήματος των κατοίκων καθώς και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού.
- Στη διασφάλιση και στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, έχοντας συγχρόνως θετική επίδραση στη συγκράτηση των πληθυσμών στον τόπο κατοικίας. Παράλληλα με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας επιβιώνουν συχνά επαγγέλματα που τείνουν να εκλείψουν και τέτοια στη χώρα μας θεωρούνται αυτά που σχετίζονται με χειρονακτικές τέχνες, όπως η ξυλογλυπτική, η αργυροχρυσοχοΐα, η κεραμική, η υφαντική.
- Στη βελτίωση και διάθεση των τοπικών και γεωργικών προϊόντων καθώς και στη γνωριμία τους με το κοινό.
- Στη διατήρηση, την προβολή και την αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς.
- Γνωριμία με τη φύση και ψυχολογική ικανοποίηση και ανάταση του τουρίστα από την επαφή του με αυτή.
- Στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού με την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε περιοχές που μέχρι σήμερα παρέμεναν αναξιοποίητες, ενώ στη πραγματικότητα διαθέτουν δυναμική ανάπτυξης.

2.7.3. Θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού

Η μετάβαση από τη γεωργική παραγωγή στην τροφοδότηση στους τουρίστες δεν είναι πάντα μια εύκολη διαδικασία. Για να συγκεντρώσουν τα παραπάνω οφέλη που οι επιχειρήσεις αγροτικού τουρισμού μπορούν να παραγάγουν, οι αγρότες πρέπει να έρθουν αντιμέτωποι με πολυάριθμες προκλήσεις που δεν πρέπει να υποτιμηθούν, (Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου et al, 2005).

A. Απόσταση από τις αγορές

Η αγροτική θέση των επιχειρήσεων αγροτικού τουρισμού μπορεί να δημιουργήσει και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα για την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού. *Πρώτον*, η ταχεία αστική ανάπτυξη πολλών περιοχών αυξάνει π.χ. την πίεση να μεταφερθεί το γεωργικό έδαφος στις οικιακές, εμπορικές και βιομηχανικές χρήσεις. *Δεύτερον*, η αστική αύξηση μιας περιοχής μπορεί να αυξήσει τη ζήτηση για τα γεωργικά προϊόντα αλλά να αυξήσει και τους φόρους ιδιοκτησίας.

B. Περιορισμοί υποδομής

Οι τουρίστες μπορούν να βλάψουν τα αγροτικά τοπία προκαλώντας υπερβολική πίεση στις υπάρχουσες υποδομές, κυκλοφοριακή πίεση στους μη λιθωστρωμένους δρόμους, υπερβολική κατανάλωση ύδατος. Ακόμη, τα καταπονημένα συστήματα λυμάτων και η αυξανόμενη διάθεση απορριμμάτων μπορούν να δημιουργήσουν πιέσεις στις αγροτικές περιοχές.

Γ. Αγροτικές ασθένειες

Ένας τελικός περιορισμός είναι η δυνατότητα των επισκεπτών που φέρνουν τις ασθένειες στο αγρόκτημα. Οι αγροτικές δραστηριότητες, όπως οι εντατικές διαδικασίες γαλακτοκομείων, χοίρων και πουλερικών, είναι επιρρεπείς σε ορισμένες ζωικές ασθένειες που μπορούν να εισαχθούν από τους τουρίστες. Η αναφερόμενη στα πτηνά γρίπη και οι σαλμονέλες είναι δύο ασθένειες που έχουν τη δυνατότητα να καταστρέψουν ένα ολόκληρο απόθεμα των ζώων.

Δ. Παράγοντες επιτυχίας

Ο αγροτικός τουρισμός, ως επιτυχής στρατηγική διαφοροποίησης, αυξάνει τις πιθανότητες επιτυχίας μιας αγροτικής επιχείρησης με τις δραστηριότητες τουρισμού. Μια σειρά από παράγοντες που συσχετίζονται μεταξύ τους, διαδραματίζουν έναν βασικό ρόλο στον καθορισμό των στρατηγικών και της απόδοσης διαφοροποίησης. Έτσι, οι αποφασιστικοί παράγοντες που συμβάλουν στην επιτυχή ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού, περιλαμβάνουν παράγοντες που αφορούν τις ίδιες τις αγροτικές επιχειρήσεις :

- τη δυνατότητα πρόσβασης σε ή κοντά σε σημαντικούς αυτοκινητοδρόμους και εγγύτητα σε ένα αστικό κέντρο και σε φυσική ομορφιά.
- Ο τύπος - σχεδιασμός του αγροκτήματος, δηλαδή οι διάφοροι τομείς και οι εγκαταστάσεις πρέπει να συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση των επισκεπτών και φυσικά μπορούν να έχουν επιπτώσεις στον τύπο ανάπτυξης αγροτικού τουρισμού.
- Δεξιότητες διαφήμισης και μάρκετινγκ του διαχειριστή αγρότη.
- Μέγεθος της αγροτικής επιχείρησης εφόσον η υιοθέτηση της ανάπτυξης αγροτικού τουρισμού τείνει να συνδέεται με τα μεγαλύτερα αγροκτήματα και
- Οικονομικοί πόροι των αγροτών, εφόσον οι αγρότες με τα υψηλότερα εισοδήματα τείνουν να έχουν τις καλύτερες δυνατότητες για την επιτυχία.

Ακόμη περιλαμβάνουν παράγοντες, που αφορούν τους ίδιους τους «εν δυνάμει» υποψήφιους επισκέπτες :

- Λιγότερες εβδομάδες εργασίας και ένας αυξανόμενος χρόνος διακοπών παρέχουν στους ανθρώπους περισσότερο ελεύθερο χρόνο,
- Πολλοί τουρίστες θέλουν να δραπέτεύσουν από το κορεσμένο κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο και κοιτάζουν προς την εξοχή ως νέο σημείο διακοπών,
- Υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την υγεία, τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες και τη φύση ,
- Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για το που και το πως παράγονται τα τρόφιμά τους και ,
- Ο αγροτικός τρόπος ζωής θεωρείται από πολλούς ανθρώπους ως "γενναιόδωρος, φιλόξενος και εγκάρδιος".

2.7.4. Πρακτικές πολιτικής στον αγροτουρισμό στα πλαίσια της Ε.Ε.

Διεθνώς, πολλές κεντρικές εξουσίες έχουν εισαγάγει πολιτικές και προγράμματα με στόχο την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού (Dernoι, 1991 και 1983). Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι πολιτικές και τα προγράμματα αναπτυξιακών κινήτρων που απευθύνονται στην αυξανόμενη ανάπτυξη αγροτικού τουρισμού έχουν εγκαινιαστεί σε πολλές χώρες (Milne, S. 1998). Η χρηματοδοτική συνδρομή για την ανάπτυξη αγροτικού τουρισμού συνεχίζει να παρέχεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

Τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης που αποσκοπούν στην αγροτική ανάπτυξη περιλαμβάνουν μέτρα για την προώθηση δραστηριοτήτων αγροτικού τουρισμού, μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Τα μέτρα αυτά συνίστανται στη χρηματοδοτική ενίσχυση επενδύσεων τουριστικής ανωδομής, όπως καταλύματα, κέντρα εστίασης – αναψυχής, αθλητικές εγκαταστάσεις, κλπ. Στις επιλέξιμες περιφέρειες για ενίσχυση μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, ο αγροτικός τουρισμός και το περιβάλλον έχουν επωφεληθεί σημαντικά από αυτές τις ενισχύσεις (Commission of the European Communities, 1993).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε το 1990, μια κοινοτική πρωτοβουλία για την αγροτική ανάπτυξη, με την ονομασία LEADER ("*Liaisons Entre Actions pour le Développement de l'Économie Rurale*"), μέσα στα πλαίσια της οποίας η Ε.Ε. ενθαρρύνει την ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας έχει δημιουργηθεί ένα δίκτυο 200 ομάδων τοπικής δράσης (Ο.Τ.Δ.).³ Η πρωτοβουλία LEADER I αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προσέγγισης στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, η οποία στηριζόταν στην ολοκληρωμένη και συμμετοχική προσέγγιση σε τοπικό επίπεδο. Η εφαρμογή της ξεκίνησε το 1991 δίνοντας την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να σχεδιάσουν και να επιλέξουν οι ίδιες τον τρόπο και τη «διαδρομή» ανάπτυξή τους.

Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα της πρώτης πειραματικής εφαρμογής και η διαπίστωση ότι η πρωτοβουλία συνέβαλε, αντιστρόφως ανάλογα με τον προϋπολογισμό της, στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού, οδήγησαν σε ένα πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό της LEADER II.

Κατά τη χρονική περίοδο 1994-1999 λειτούργησε η πρωτοβουλία LEADER II. Κάθε Ο.Τ.Δ. ανέλαβε την ευθύνη διαχείρισης οικονομικών πόρων για την ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων μέσα στα γεωγραφικά όρια της χωρικής της ενότητας, επενδυτικά σχέδια που θα έπρεπε να εξυπηρετούν τα εξής μέτρα:

- Παροχή πληροφόρησης για όλα τα κοινοτικά μέτρα και χρηματοδοτικά πλαίσια ενίσχυσης της αγροτικής ανάπτυξης
- Επαγγελματική κατάρτιση και ενίσχυση της απασχόλησης / επιχειρηματικότητας.
- Αγροτικός τουρισμός
- Προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος
- Μικρές μονάδες μεταποίησης, χειροτεχνίας και τοπικών υπηρεσιών
- Αξιοποίηση και εμπορία τοπικών αγροτικών προϊόντων.

Η εφαρμογή της πρωτοβουλίας συνεχίστηκε κατά την Γ΄ Προγραμματική Περίοδο μέσω της LEADER PLUS (LEADER+), το οποίο καλύπτει τη χρονική περίοδο 2000-2006 και η οποία εφαρμογή κινήθηκε στη λογική και τη φιλοσοφία των προηγούμενων εφαρμογών, επιδιώκοντας ωστόσο να ανακαλύψει τρόπους αντιμετώπισης των δυσμενών επιπτώσεων των διαρθρωτικών δομών και πολιτικών στον αγροτικό χώρο.

Όλες οι ενέργειες αγροτικής ανάπτυξης συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων - ΕΓΤΠΕ) και τα κράτη μέλη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002).

Στη Μεγάλη Βρετανία, το σχέδιο επιχορήγησης αγροτικής διαφοροποίησης τέθηκε σε ισχύ το 1987 και παρείχε τη χρηματοδοτική συνδρομή στους αγροτικούς διαχειριστές που επιθυμούσαν να οργανώσουν μια βοηθητική επιχείρηση σε ή δίπλα στο αγρόκτημά τους. Αυτή η πολιτική στόχευε στη διατήρηση του αγροτικού εισοδήματος, ενώ ταυτόχρονα η πολιτεία μείωσε τις αξίες της υποστήριξης των προϊόντων γεωργίας.

---

³ Στα πλαίσια των Ο.Τ.Δ. δημιουργήθηκαν οι Αναπτυξιακές των Νομών όπως π.χ. η ΑΝ.Ε.Θ. Α.Ε. (Αναπτυξιακή Εταιρεία Θεσσαλονίκης)

Δυστυχώς, η πολιτική δεν αποδείχθηκε επιτυχής, από πολλούς, ενώ οι διαχειριστές αγρότες επέλεξαν να μην συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Στη Γαλλία, οι αγρότες λαμβάνουν τις επιχορηγήσεις ή τα δάνεια για να χρηματοδοτήσουν τη μετατροπή των αγροτικών κτηρίων σε ξενώνες. Στη Γερμανία η οικονομική ενίσχυση είναι διαθέσιμη για τη δυνατότητα ανάπτυξης αγροτικού τουρισμού μέσα στο πλαίσιο των προγραμμάτων ανανέωσης των οικισμών και της περιφερειακής ανάπτυξης. Οι αρχές στην Πορτογαλία, Βέλγιο, Ισπανία και στην Ιταλία, επίσης παρέχουν τη χρηματοδοτική συνδρομή για αγροτική ανάπτυξη (Dernois, 1991 και 1983).

Στην Ιρλανδία (Fowler, J.E., 1991) η κυβέρνηση δημιούργησε ένα λειτουργικό πρόγραμμα για την αγροτική ανάπτυξη ως μηχανισμό για να διαφοροποιήσει την αγροτική οικονομία. Αρχικά αυτή η πολιτική πραγματοποιήθηκε με περιορισμένη επιτυχία, έως το 1991 για να επεκτείνει μετά την οικονομική ενίσχυσή της και να δεχτεί ένα ευρύτερο φάσμα των συμμετεχόντων.

Στη Δανία, το 1994 ο στόχος 5B και τα σχετικά προγράμματα άρχισαν για να υποστηρίξουν την ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές δανικές περιοχές.

Ωστόσο, η πλειοψηφία των πιο πολλών πολιτικών και τα προγράμματα που στοχεύουν στην αγροτική ανάπτυξη μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις περιοχές : *οικονομική ενίσχυση, τεχνικές πληροφορίες και εμπορικές στρατηγικές.*

2.7.5. Εξελίξεις και βήματα στη διαδικασία της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στις χώρες της Ε.Ε.

Οι κρίσιμες αλλαγές στο γεωργικό τομέα άρχισαν να πραγματοποιούνται μετά από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο όταν μετατοπίστηκαν οι αγροτικές πολιτικές πολλών δυτικών εθνών από τις παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες, στην αυξανόμενη γεωργική παραγωγικότητα με την προώθηση της τεχνολογικής προόδου. Οι βιομηχανικοί τρόποι παραγωγής έγιναν όλο και περισσότερο σημαντικοί. Σαν αποτέλεσμα, ο γεωργικός τομέας επηρεάστηκε από τις διάφορες δυνάμεις και τάσεις, αλλαγές στην υποστήριξη από τις κυβερνήσεις για τη γεωργική παραγωγή

Από την εμφάνιση του αγροτικού τουρισμού, τη δεκαετία του '80, ο αριθμός των αγροκτημάτων που συμμετέχουν σε ανάλογες δραστηριότητες διπλασιάστηκε σε χώρες όπως η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία. Σήμερα, ο αγροτικός τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι του τουρισμού στην Ευρώπη. Το τελευταίο επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 200.000 μονάδες αγροτικού τουρισμού στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο με περισσότερες από 2.000.000 κλίνες. Τα έσοδα, που υπολογίζεται ότι προκύπτουν από την διανυκτέρευση σε αγροτουριστικούς προορισμούς, ανέρχονται σε 12.000 εκατομμύρια ευρώ ετησίως ενώ, αν συνυπολογισθεί και η προστιθέμενη αξία στην περιοχή και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη, το ποσό αυτό ανέρχεται στα 26.000 εκατομμύρια ευρώ. Αν σε αυτά προστεθούν και τα έσοδα από τις ημερήσιες εκδρομές στην ύπαιθρο το ποσό εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 65.000 εκατομμύρια ευρώ (EuroGites 2003).

Στη Γαλλία, τη χώρα με την μεγαλύτερη ιστορία στον αγροτουρισμό στην Ευρώπη, ο όρος εμφανίστηκε το 1952 με τη δημιουργία της Οργάνωσης

«Γεωργία και Τουρισμός» (Agriculture et Tourisme) η οποία ανέλαβε την εκπαίδευση των γεωργών προκειμένου να αναλάβουν τουριστικές δραστηριότητες. Έτσι, από το 1954 άρχισαν να δημιουργούνται τα πρώτα αγροτικά καταλύματα (Gites Ruraux) και να καθορίζονται σε νομοθετικό, διοικητικό και διαχειριστικό επίπεδο όλα τα θέματα που διέπουν το φαινόμενο, ξεκινώντας από τον ορισμό. Στη γαλλική νομοθεσία για τον αγροτουρισμό μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι θεωρούνται αγροτικές όλες οι δραστηριότητες που αντιστοιχούν στον έλεγχο και εκμετάλλευση ενός βιολογικού κύκλου, φυτικού ή ζωικού καθώς και οι δραστηριότητες που ασκούνται από έναν γεωργό και είναι προέκταση της δραστηριότητας της παραγωγής ή έχουν ως υπόβαθρο τη γεωργική εκμετάλλευση, συμπεριλαμβάνοντας στις τελευταίες και τις τουριστικές δραστηριότητες (Παρταλίδου, 2007).

Στη Γερμανία και την Αυστρία όπου ο αγροτουρισμός είναι διαδεδομένος και δημοφιλής από τις αρχές της δεκαετίας του '60, ίσως και νωρίτερα σε αρκετές ορεινές και παραλίμνιες περιοχές, το φαινόμενο συνδέεται, επίσης, με τη γεωργική εκμετάλλευση. Ο αγροτουρισμός ή τουρισμός στο αγρόκτημα αφορά τη διαμονή και σίτιση σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους στις αγροικίες, ή σε ξεχωριστά οικήματα μέσα στην γεωργική εκμετάλλευση. Παράλληλα, παρέχεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να συμμετάσχει στις καθημερινές εργασίες που απαιτεί το αγρόκτημα. Ειδικά στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης το μεγάλο μέγεθος και η διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων επέτρεψε την ανάπτυξη αυτής της μορφής του τουρισμού σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες του νότου (Oppermann 1996).

Στην Ιταλία, μια χώρα με επίσης μεγάλη εμπειρία στον αγροτουρισμό, από πολύ νωρίς ρυθμίστηκαν όλα τα σχετικά θέματα καθώς και οι εννοιολογικές προσεγγίσεις του. Η ίδρυση του πρώτου αγροτουριστικού σωματείου με το όνομα «Εθνική Ένωση Γεωργίας και Τουρισμού» (Agriturismo), το 1965, θεωρείται το σημείο εκκίνησης της ιστορίας του αγροτουρισμού στην Ιταλία. Ακολούθησαν και άλλες δύο ενώσεις, η «Δική μας Γη» (Terranostra) και ο «Πράσινος Τουρισμός» (Turismo Verde), ενώ το 1980 ιδρύθηκε μια κοινοπραξία των τριών προηγούμενων οργανώσεων με το όνομα «ANAGRITUR». Η τελευταία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην έγκριση του νόμου-πλαίσιο για τον αγροτουρισμό (Νόμος 730/5-12-85/Ρύθμιση του Αγροτουρισμού) στον οποίο μεταξύ άλλων προβλέπεται ότι η δραστηριότητα του αγροτουρισμού συνδέεται στενά με την γεωργία και συνεπώς ασκείται μέσα σε μια γεωργική επιχείρηση, χρησιμοποιώντας τις δομές, τα προϊόντα και το εργατικό δυναμικό της (De Micheli 2003).

2.8. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ : ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο αγροτικός τουρισμός, είναι μια μορφή αγροτικής διαφοροποίησης. Ο συνδυασμός της γεωργίας και του τουρισμού δεν είναι μαζί ένα νέο φαινόμενο. Η Ευρώπη, η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και μερικά μέρη του ανατολικού Καναδά έχουν μακροχρόνια παράδοση σύνδεσης τουρισμού και γεωργίας. Σε αυτά τα μέρη του κόσμου, ο αγροτουρισμός αντιμετωπίζεται ως νόμιμος τρόπος να ενισχυθεί η πρόσδοδος

γεωργικών εκμεταλλεύσεων και να συμβάλει έτσι στη σταθερότητα των αγροτικών περιοχών.

Στην Ευρώπη, η αγροτική κοινωνία συνεχίζει να διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο. Οι Ευρωπαίοι αισθάνονται μια ισχυρή σύνδεση στην αγροτική κληρονομιά τους. Στις τελευταίες δεκαετίες, παράλληλα με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης, οι παραδοσιακές αγροτικές αξίες, οι συνήθειες, οι τέχνες έχουν αναζωογονηθεί από μια ανάγκη να συντηρηθεί και να ενισχυθεί και η εθνική πολιτιστική ταυτότητα και η περιφερειακή ιδιομορφία.

Όσοι οι φυσικοί αποδέκτες αυτής της κληρονομιάς, η αγροτική νεολαία, μειώνεται όλο και περισσότερο. Στις περισσότερες αγροτικές περιοχές, ο αριθμός των νέων έχει μειωθεί συνεπεία των αρνητικών τάσεων στη φυσική δημογραφική αύξηση, και της μετανάστευσης εσωτερικής ή εξωτερικής και των νεαρών ανδρών και των γυναικών. Η κατάσταση έχει επιδεινωθεί από ποικίλες αιτίες σχετικές με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, δημογραφικές και γεωγραφικές/περιβαλλοντικές συνθήκες, και εσωτερικές και εξωτερικές. Αυτό έχει συμβάλει στις αυξανόμενες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο και τις οικονομικές συνθήκες των αγροτικών και αστικών περιοχών.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, τα παραδοσιακά ευρωπαϊκά γεωργικά τοπία έχουν αλλάξει ουσιαστικά ή ακόμα και έχουν εξαφανιστεί λόγω των διαδικασιών όπως η αντι-αστικοποίηση, η καθιέρωση των δευτέρων κατοικιών, η διάχυση της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, η τηλεργασία, η αυξανόμενη σημασία της βιομηχανίας μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, της αυξανόμενης διαφοροποίησης της πολυδραστηριότητας και εισοδήματος μεταξύ των αγροτικών οικογενειών, και της αυξανόμενης οικονομικής και κοινωνικής αξίας των αγροτικών περιοχών που μπορούν να παραγάγουν τα οργανικά τρόφιμα ή/και να παρέχουν ειρήνη και καταφύγιο.

Η περιβαλλοντική υποβάθμιση έχει γίνει επίσης ένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα της αγροτικής Ευρώπης λόγω της υπο-εκμετάλλευσης ή της εγκατάλειψης του καλλιεργήσιμου εδάφους καθώς επίσης και η υπερβολική χρήση των γεωργικών εισαγωγών όπως τα λιπάσματα, τα φυτοφάρμακα και η άρδευση. Οι απειλές στη βιοποικιλότητα έχουν γίνει πάντα εμφανέστερες. Οι βιώσιμες λύσεις στα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και τη βιώσιμη ανάπτυξη της αγροτικής Ευρώπης, διακυβεύονται όλο και περισσότερο λόγω της μειωμένης παρουσίας νέων γυναικών και ανδρών ως παραγωγικότερα, καινοτόμα και εύκαμπτα μέλη της κοινωνίας. Έτσι, η καθιέρωση και η εφαρμογή των μηχανισμών για να προωθήσουν τη δίκαιη συμμετοχή της νεολαίας στην αγροτική ανάπτυξη έχουν γίνει μια προτεραιότητα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΥ).

Ο αγροτουρισμός, στον ευρωπαϊκό τουλάχιστον χώρο, εκδηλώνεται σε δύο βασικούς τύπους:

- α)** Εκείνος που καλύπτει υποδοχή και φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στη ζωή των αγροτών και τις αγροτικές δραστηριότητες γενικότερα. Πρόκειται για εκείνη τη μορφή αγροτουρισμού που έχει επικρατήσει με την όρο «Farmhouse Holidays» και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε χώρες με μεγάλα αγροκτήματα (Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία, κ.ά.).

β) Εκείνος που αφορά στη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζόμενων δωματίων σε έξω-αστικούς μικρό – οικισμούς.

Παρόλα αυτά, ο καθορισμός του όρου «αγροτουρισμός» και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτός μεταξύ των διαφόρων χωρών είναι διαφορετικοί. Αυτό συμβαίνει λόγω της μορφής αγροτουρισμού που αναπτύσσεται σε κάθε χώρα και σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από παράγοντες όπως ο βαθμός ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών, οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες των επισκεπτών, η δυνατότητα παροχής συμπληρωματικών υπηρεσιών και ο πολιτισμός της χώρας.

Ωστόσο, έχει επισημανθεί η απουσία μιας συστηματικής πηγής δεδομένων σχετικά με τον αγροτικό τουρισμό, αφού ούτε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ - WTO) αλλά ούτε και ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ – OECD) διαθέτουν τα κατάλληλα εργαλεία μέτρησής του. Επίσης, ο αγροτουρισμός, όπως είναι φυσικό, δεν εφαρμόζεται παντού με τον ίδιο τρόπο. Για το λόγο αυτό, υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση στα στοιχεία σχετικά με τον αγροτικό τουρισμό και την αναψυχή. Οι διαφοροποιήσεις αυτές μπορεί να αφορούν (Petrić, 2003) :

- τη διαφορά στον ορισμό του αγροτουρισμού και στα αριθμητικά μεγέθη: για παράδειγμα, μια χώρα μπορεί να νοεί ως αγροτουρισμό μόνο τον τουρισμό στα αγροκτήματα και στην ύπαιθρο, ενώ κάποια άλλη να συμπεριλαμβάνει πολλές οικονομικές δραστηριότητες εκτός των αστικών περιοχών μέρος του αγροτουρισμού,
- τους αγρό-τουρίστες (rural tourists), οι οποίοι στις περισσότερες περιπτώσεις είναι εκδρομείς μιας ημέρας και δεν διανυκτερεύουν (οπότε και η μέτρηση θα μπορούσε να γίνει με βάση τον αριθμό των διανυκτερεύσεων ανά ημέρα),
- τη μεγάλη ποικιλία στις δραστηριότητες του αγροτουρισμού, οι οποίες υλοποιούνται από δεκάδες χιλιάδες επιχειρήσεων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, πολλές από τις οποίες δεν είναι καταγεγραμμένες από τις εθνικές αρχές και επομένως η συμμετοχή τους στον αγροτουρισμό δεν προσμετρείται.

Υπάρχουν δύο τύποι αγροτουρισμού. Ο *παραδοσιακός*, που βασίζεται στη διαμονή στο αγρόκτημα και συχνά αποτυγχάνει να δημιουργήσει ευκαιρίες απασχόλησης και επιχειρηματικό περιβάλλον αρκετά ελκυστικό ώστε να διατηρήσει τον τοπικό πληθυσμό, και ο *σύγχρονος τύπος*, όπου οι επισκέπτες αναμένεται να κάνουν μια πολύ βαθύτερη και κερδοφόρα χρήση των περιβαλλοντικών, φυσικών και αρχιτεκτονικών πόρων. Ο αγροτουρισμός μπορεί να περιοριστεί απλά στον τουρισμό στο αγρόκτημα, αλλά πρέπει να συμπεριλάβει όλες τις πτυχές του τουρισμού που οι φυσικές, κοινωνικές και ιστορικές διαστάσεις της περιοχής επιτρέπουν να αναπτυχθούν.

Παρά τις παραπάνω διαφοροποιήσεις, οι περισσότερες από τις ευρωπαϊκές χώρες δίνουν μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού, και ειδικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στο αγρόκτημα. Η αύξηση του αγροτουρισμού είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί επειδή λίγες χώρες συλλέγουν τις στατιστικές με τρόπο που να διαχωρίζει ξεκάθαρα τον αγροτικό από τις άλλες μορφές τουρισμού. Για το λόγο αυτό, ο αριθμός των εγγεγραμμένων αγροτικών επιχειρήσεων που ασχολούνται με τον τουρισμό χρησιμοποιείται ως απεικόνιση της τάσης αύξησης του αγροτικού τουρισμού (Petrić, 2003).

Ο αριθμός των αγροκτημάτων που προσφέρουν δυνατότητα φιλοξενίας στα πλαίσια του αγροτικού τουρισμού σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση υπερβαίνει πλέον τις 600.000. Αναλυτικότερα, το ποσοστό των αγροκτημάτων που προσφέρουν φιλοξενία ανέρχεται στο 8% Γερμανία και τις Κάτω Χώρες, στο 4% στη Γαλλία και στο 2% στην Ιταλία. Στη Μεγάλη Βρετανία περισσότερο από 15% των συνολικών εγγεγραμμένων αγροτικών νοικοκυριών ασχολείται με δραστηριότητες τουρισμού. Η Ισπανία, αναμφισβήτητα ένα από τα μεγαλύτερα τουριστικά κέντρα στον κόσμο, δεν έχει ακόμα ιδιαίτερα αναπτυγμένο τον τομέα του αγροτικού τουρισμού, αφού μόλις ένα 0.5% των αγροκτημάτων ασχολείται με αγροτουριστικές δραστηριότητες (Petrić, 2003).

Στα μέσα της δεκαετίας του '90, 12 ευρωπαϊκές χώρες (το Βέλγιο, η Δανία, η Ελλάδα, οι Κάτω Χώρες, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Γαλλία και η Γερμανία) είχαν περισσότερες από 100.000 αγροτικές επιχειρήσεις που ασχολούνταν με διάφορες δραστηριότητες τουρισμού. Στο τέλος της δεκαετίας του '90 η Δημοκρατία της Σλοβενίας (πρώην σοσιαλιστική χώρα) διέθετε περισσότερες από 2000 κλίνες καταχωρημένες σε αγροκτήματα. Το 1999 η Δημοκρατία της Κροατίας είχε μόλις 80 αγροκτήματα που προσέφεραν στέγαση στους τουρίστες ενώ το 2002 ο αριθμός τους αυξήθηκε σε 177, γεγονός που καταδεικνύει την αύξηση του ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού (Παρταλίδου, 2007).

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, με έμφαση στον τουρισμό στο αγρόκτημα, αποτελεί αντικείμενο πολιτικής πολλών ευρωπαϊκών χωρών που στοχεύουν στην ενθάρρυνση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών που πάσχουν συνήθως από τάσεις εγκατάλειψης του αγροτικού τομέα και μείωσης του πληθυσμού (Petrić, 2003).

Μια απεικόνιση της προσπάθειας μερικών ευρωπαϊκών χωρών σε εθνικό επίπεδο να ενισχύσουν την ανάπτυξη αγροτικού τουρισμού παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα (Petrić, 2003).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

Χώρα	Είδος κινήτρου / βοήθειας που δίνεται από διάφορες πηγές με στόχο την ανάπτυξη του αγροτουρισμού
Βέλγιο	Οι περιφερειακές κυβερνήσεις επιδοτούν εγκαταστάσεις φιλοξενίας μέχρι 30% του συνολικού κόστους του προγράμματος.
Δανία	Η κυβέρνηση επιχορηγεί την εθνική ένωση για την ανάπτυξη αγροτικού τουρισμού με ένα σταθερό χρηματικό ποσό ετησίως.

Γαλλία	Οι περιφερειακές κυβερνήσεις δίνουν κίνητρα στους νέους επιχειρηματίες στις αγροτικές περιοχές. Επίσης, παρέχουν επαγγελματική βοήθεια στις δραστηριότητες μάρκετινγκ και στην σύνταξη μελετών σκοπιμότητας. Η κυβέρνηση, οι περιφερειακές και οι τοπικές αρχές επιχορηγούν τις
Ελλάδα	Τα αγροτικά προγράμματα τουρισμού επιχορηγούνται από την κυβέρνηση, τις τοπικές αρχές και την Ευρωπαϊκή Ένωση.
Ιρλανδία	Η εταιρία για την ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές "Ballyhoura Failte Society" χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση, τις τοπικές αρχές και την Ευρωπαϊκή Ένωση.
Ιταλία	Η Ένωση για τον Αγροτικό Τουρισμό «Agriturismo Association» χρηματοδοτείται από την εθνική κυβέρνηση σε ετήσια βάση.
Κάτω Χώρες (Ολλανδία)	Μερικές ενώσεις (όπως η "Vereniging Recreatie by de Boer") έχουν χρηματοδοτηθεί από τις περιφερειακές κυβερνήσεις.
Γερμανία	Η εθνική και οι περιφερειακές κυβερνήσεις χρηματοδοτούν σχέδια που προωθούν την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σε συγκεκριμένες περιοχές (πχ. Bayern,
Πορτογαλία	Το γενικό γραφείο τουριστών (General tourist office) έχει αναπτύξει ένα σύστημα χρηματοδότησης των αρχικών επενδύσεων στις αγροτικές περιοχές.

Ισπανία	Στην περιοχή Galice και στις Asturias η επιχορήγηση των επενδύσεων ανέρχεται στο 30% του συνολικού κόστους της επένδυσης, στη Catalogne και τα Κανάρια Νησιά δίνονται επιχορηγήσεις για τη συντήρηση της πολιτιστικής και εθνικής κληρονομιάς στις περιοχές που έχουν λιγότερο από 2.000 κατοίκους. Επιπλέον, η βασιλική ένωση αγροτουρισμού έχει χρηματοδοτηθεί από την ΕΕ, με ποσό που κυμαίνεται από 25 έως 50% του συνολικού ποσού που διατίθεται για επιχορηγήσεις
Μεγάλη Βρετανία	Υπάρχει ισχυρή συμμετοχή των εθνικών και περιφερειακών κυβερνήσεων στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Το Τμήμα Περιβάλλοντος, Τροφίμων και Αγροτικών Υποθέσεων (Department for Environment Food and Rural Affairs - DEFRA) εισήγαγε την αποκαλούμενη "Αγροτική Λευκή Βίβλο", με διαφορετικά σχέδια ανάπτυξης που συμπεριλαμβάνουν και την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού (η βοήθεια που παρέχεται περιλαμβάνει προγράμματα εκπαίδευσης - κατάρτισης, επιχορηγήσεις και χρηματοδότηση καινοτόμων δράσεων, http://www.defra.gov.uk/erdp/erdphome.htm).
Αυστρία	Η κυβέρνηση παρέχει άτοκα δάνεια σε νέους επενδυτές. Υπάρχουν επίσης φορολογικά επιδόματα.
Σλοβενία	Η κυβέρνηση επιχορηγεί τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων στα αγροκτήματα - σε ποσοστό μέχρι 50% του συνολικού κόστους της επένδυσης.

Πηγή : Petrić, 2003, Παρταλίδου 2007

Είναι προφανές ότι οι περισσότερες από τις ευρωπαϊκές χώρες έχουν θετική στάση απέναντι στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού, λόγω των πολλών πλεονεκτημάτων που αυτή η αναπτυσσόμενη στρατηγική επιφέρει στις αγροτικές περιοχές και τη γενική ανάπτυξή τους. Ταυτόχρονα, γίνεται σαφές

ότι το επίπεδο ανάπτυξης του, όπως και οι μορφές με τις οποίες εμφανίζεται, διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα.

2.9. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αφετηρία του αγροτουρισμού, ως εναλλακτική πρόταση αναψυχής, δεν ήταν ταυτόχρονη στις διάφορες χώρες της Ευρώπης (Ο.Ε.Κ.Δ.,1994). Η εμφάνιση του αγροτικού τουρισμού εντοπίζεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές σε κάθε χώρα και ενώ στην Βόρεια Ευρώπη τοποθετείται στην δεκαετία του '50, ενδεχομένως και παλαιότερα με διαφορετική μορφή, στην Ελλάδα και γενικότερα στις χώρες της Μεσογείου εμφανίζεται με μια χρονική υστέρηση (Τσάρτας και Θανοπούλου 1994).

Η περιορισμένη αγροτουριστική ανάπτυξη στη Νότια Ευρώπη, απέναντι στη μακρόχρονη εμπειρία της Βόρειας Ευρώπης, ερμηνεύεται κυρίως από τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο της κάθε περιοχής. Ειδικότερα στη Μεσόγειο δεν υπάρχει το πρότυπο της «απομονωμένης φάρμας» όπου ο χώρος εργασίας γειτνιάζει με το χώρο κατοικίας της αγροτικής οικογένειας, όπως συμβαίνει στον ευρωπαϊκό Βορρά.

Εξάλλου, η για χρόνια κυρίαρχη τάση για παραθαλάσσιο τουρισμό, τροφοδοτούμενη από τους διεθνείς τουριστικούς πράκτορες, πόλωσε το ενδιαφέρον των τουριστών προς τις παράκτιες περιοχές σε σχέση με τις εσωτερικές ορεινές ζώνες.

Στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός ξεκίνησε στις όχι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες οικονομικά περιοχές της χώρας, έχοντας ουσιαστικούς και μακροπρόθεσμους στόχους όπως αναφέρει ο Παπακωνσταντινίδης,, Λ.Α., (1993) :

- Τη συγκράτηση των κατοίκων των περιοχών αυτών στο τόπο τους ,
- Την αντιμετώπιση της μείωσης της αγροτικής παραγωγής,
- Τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με την ανακαίνιση παραδοσιακών κτισμάτων,
- Την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής,
- Τη συμπλήρωση και τη βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.

Στην Ελλάδα, μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1970, δεν υπήρχε οργανωμένη μορφή αγροτικού τουρισμού. Η αρχική μορφή του ήταν ένα δημιούργημα των μηχανισμών της αγοράς, συνδεδεμένη και εξαρτώμενη από τον μαζικό παραθαλάσσιο τουρισμό, κυρίως ως συμπλήρωμα του υπάρχοντος ξενοδοχειακού δυναμικού στις παραθαλάσσιες, τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας, με τη μορφή των ενοικιαζόμενων δωματίων και διαμερισμάτων, χωρίς καμία κρατική παρέμβαση και σχεδιασμό Παρταλίδου,2007). Μέχρι τότε δεν είχε εκφραστεί η ανάγκη από τους αστούς της χώρας για «επιστροφή στη φύση» στο βαθμό που εκδηλώθηκε αργότερα, τη δεκαετία του'90 (Ανθοπούλου κ.ά. 2000).

Έτσι, στις περισσότερες περιπτώσεις στη χώρα μας, ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε, αντιγράφοντας το σταθερότυπο του μαζικού τουρισμού, χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό και χωρίς την καθιέρωση ενός πλαισίου το οποίο θα όριζε το προφίλ και τις παρεχόμενες υπηρεσίες των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και των προορισμών σύμφωνα με τη φιλοσοφία του αγροτουρισμού.

Οι επιχειρηματίες όριζαν κάθε φορά τις δικές τους προδιαγραφές ίδρυσης και λειτουργίας, στηριζόμενοι στη βούλησή τους, στις μερικές γνώσεις, στις εμπειρίες, στην οικονομική τους κατάσταση και άλλους, υποκειμενικούς ως επί το πλείστον, παράγοντες παρά σε ένα σύνολο καθορισμένων δεικτών ποιότητας. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν η τυποποίηση αγροτουριστικών προορισμών και αγροτουριστικών επιχειρήσεων που δεν κατάφεραν να αξιοποιήσουν τις τοπικές ιδιαιτερότητες, να στηρίξουν και να στηριχθούν στην πολιτισμική κληρονομιά, στο φυσικό περιβάλλον, στους ανθρώπους του τόπου και κατά συνέπεια δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των περιηγητών και να καθιερώσουν τον αγροτουρισμό ως διακριτό πρότυπο.

Μετά την πρώτη καθαρά εμπειρική φάση ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού, η οποία δεν είχε και ουσιαστικά αποτελέσματα, ακολούθησε, μια πιο οργανωμένη προσπάθεια εφαρμογής αγροτουριστικών προγραμμάτων και ουσιαστικά το δεύτερο στάδιο ανάπτυξης του φαινομένου (Μανώλογλου 1993).

Ως πρώτη πρωτοβουλία αγροτουριστικού χαρακτήρα στη χώρα μας θεωρείται το πρόγραμμα του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) για τη διάσωση και αξιοποίηση των παραδοσιακών οικισμών. Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε το 1975 και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 χρηματοδοτήθηκε από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π.). Αρχικά περιελάμβανε έξι οικισμούς: τη Βάθεια Μάνης, τη Βυζίτσα Πηλίου, τα Μεστά Χίου, την Οία Σαντορίνης, το Πάπιγκο Ηπείρου και το Φισκάρδο Κεφαλονιάς ενώ στη συνέχεια, οι επεμβάσεις επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές: την Αρναία Χαλκιδικής, τους Κορυσχάδες Ευρυτανίας, τη Μακρινίτσα Πηλίου κ.ά. (Αγροτουριστική Α.Ε. 2003).

Παράλληλα με τις πρωτοβουλίες του Ε.Ο.Τ. ξεκίνησαν και άλλες πρωτοβουλίες οι οποίες στηρίχτηκαν περισσότερο σε ιδιωτικές ενέργειες και στην ερμηνεία των εθνικών και ευρωπαϊκών κανονισμών και νόμων και λιγότερο σε μια καλά στοιχειοθετημένη έννοια του αγροτουρισμού (Αποστολόπουλος και Γιάγκου 1998).

Οι πρώτες επιδοτούμενες αγροτουριστικές επενδύσεις ιδιωτών ήταν αυτές που ενίσχυσε, μετά το 1983, το Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο χρηματοδοτούσε γεωργούς μέσα από ειδική δράση των Μ.Ο.Π. προκειμένου να δημιουργήσουν αγροτουριστικά καταλύματα. Αργότερα, η ενίσχυση αυτή συνεχίστηκε από τον Κανονισμό 797/85.

Εκτός όμως από τους γεωργούς, αυτή την περίοδο διακρίνεται ακόμη μια κατηγορία αγροτουριστικών δράσεων η οποία αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο, κυρίως από μόνιμους κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι δεν έχουν ως κύριο επάγγελμα τη γεωργία. Οι παραπάνω δράσεις αγροτικού τουρισμού ιδιωτικής πρωτοβουλίας (γεωργών και μη γεωργών) στηρίχτηκαν σε διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα ενίσχυσης⁴ και αναπτύχθηκαν διάσπαρτα σε όλες τις περιοχές της χώρας (ΓΕΩΤ.Ε.Ε. 2000).

Εξάλλου, στις σημαντικές πρωτοβουλίες ενίσχυσης του αγροτικού τουρισμού καταγράφεται και η ίδρυση των Γυναικείων Αγροτουριστικών

---

⁴ Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, τον Κανονισμό 797/85, 2328/91, τον Καν. 950/97, Καν. 1257/01 τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, και τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες

Συνεταιρισμών, οι οποίοι όμως δεν απέβλεπαν πρώτιστα στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού αλλά στη χειραφέτηση των γυναικών της υπαίθρου και στη δημιουργία εισοδημάτων για αυτές. Ήταν η πρώτη συγκροτημένη προσπάθεια εφαρμογής κάποιου αγροτουριστικού προγράμματος στην Ελλάδα, όπως αναφέρουν οι Ανθοπούλου Θεοδοσία, Ιακωβίδου Όλγα, Κουτσούρης Αλέξανδρος, Σπιλάνης Ιωάννης, (1998), η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών το 1984 με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Ισότητας των Δύο Φύλων.

Η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών απέβλεπε πρώτα στην κοινωνικο-οικονομική χειραφέτηση των αγροτισσών και όχι τόσο στη συνολική ανάδειξη των τοπικών πόρων και οικονομιών. Στην πορεία, μέσα από τις Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της ορεινής και μειονεκτικής υπαίθρου και μιας σειράς αναπτυξιακών νόμων, δημιουργήθηκε στον ελλαδικό χώρο μια πλειάδα «αγροτικών» τουριστικών καταλυμάτων, συγκεντρωμένα κυρίως στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα. Η δράση των συνεταιρισμών αυτών δεν περιορίστηκε μόνο στην ενοικίαση δωματίων, αλλά προχώρησε και στην ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων κυρίως αγροτοβιοτεχνικού χαρακτήρα και την παραγωγή γλυκών, μαρμελάδων, ζυμαρικών, ποτών, χειροτεχνημάτων κ.λ.π. (Ιακωβίδου 1992).

Στην ύπαιθρο στην Ελλάδα δεν συναντάται το μοντέλο της απομονωμένης φάρμας, δηλαδή η συνύπαρξη του χώρου εργασίας μαζί με το χώρο κατοικίας της αγροτικής οικογένειας, που συναντάται συνήθως στις Βόρειες Ευρωπαϊκές χώρες. Στην ελληνική ύπαιθρο, η αγροτική κατοικία συγκεντρώνεται στον οικισμό (χωριό-κωμόπολη), ενώ η γεωργική εκμετάλλευση ως μονάδα παραγωγής είναι ανεξάρτητη από το χώρο κατοικίας και βρίσκεται μακριά από τον οικισμό. Έτσι, η άμεση διασύνδεση της διαμονής των τουριστών στην ύπαιθρο με τις γεωργικές δραστηριότητες της οικογένειας υποδοχής δεν είναι ευδιάκριτη, όπως και η ενσωμάτωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος στην αγροτική ζωή.

Ωστόσο, οι δυσκολίες εφαρμογής ενός “γνήσιου” (στα πρότυπα των Βορειο-Ευρωπαϊκών χωρών) αγροτικού τουριστικού μοντέλου, με την έννοια ότι οι τουριστικές υπηρεσίες θα συνδέονται με την γεωργική παραγωγή, τα τοπικά προϊόντα και τον πολιτισμό της υπαίθρου, οφείλονται σε κοινωνικό και δημογραφικό επίπεδο στο ότι οι αγροτικές ελληνικές περιοχές, ιδιαίτερα οι ορεινές και μειονεκτικές, χαρακτηρίζονται από δημογραφική συρρίκνωση και γήρανση του αγροτικού πληθυσμού, Anthoroulou Th., (1998).

Το γεγονός αυτό ερμηνεύει εν μέρει την απουσία καινοτόμων πρωτοβουλιών ή τη σχετική επιφύλαξη των αγροτών απέναντι σε νέες μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτικός τουρισμός. Μπορεί επίσης να ερμηνεύσει τη δυσκολία των αγροτών να διευρύνουν την γεωργική τους ταυτότητα προς την παροχή υπηρεσιών σε μια εξειδικευμένη πελατεία.

2.9.1. Μορφές αγροτουρισμού στον Ελλαδικό χώρο

Ο ορισμός που δίνει ο Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης (ΕΛ.Ο.Τ.) (2003) για την περίπτωση της Ελλάδας αναφέρεται στον όρο «Αγροτουρισμό» (αποδίδοντας στα ελληνικά τον όρο Rural Tourism) για να περιγράψει την ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό

χώρο που έχει ως στόχο να συμβάλλει ώστε ο επισκέπτης να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού. Ακόμη να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες δραστηριότητες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης.

Η Ελλάδα με τη μεγάλη οικιστική της διασπορά, με την πολυνησιακή της συγκρότηση, με την αποκεντρωμένη μνημειακή της τοπογραφία, με το εναλλασσόμενο τοπίο, με τις μορφολογικές της αντιθέσεις και με τις διαφοροποιημένες κλιματολογικές της συνθήκες, συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη μιας πλατιάς κλίμακας μορφών αγροτουρισμού.

Οι μορφές αυτές μπορούν να καταταχθούν σε δυο κατηγορίες :

- **Ο αμιγής αγροτουρισμός**, όπου οι φιλοξενούμενοι πέρα από τον κύριο προορισμό τους (διακοπές – ανάπαυση) ασχολούνται είτε με αγροτικές εργασίες κατά κανόνα στο αγρόκτημα (περιποίηση ζώων, άρμεγμα, τυροκομία, θερισμός, τρυγητός, λιομάζωμα, οπωροκηπευτική, μελισσοκομία, κτλ.), είτε και πολλές φορές παράλληλα, με ψυχαγωγικές δραστηριότητες, από αυτές που τους προσφέρει το περιβάλλον της αγροτικής περιοχής (κολύμπι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία, κυνήγι, ιππασία, κτλ.).
- **Ο σύνθετος αγροτουρισμός**, όπου οι τουρίστες, πέρα από τις παραπάνω δραστηριότητες, που μπορούν να αναπτύξουν μάλλον περιθωριακά, ικανοποιούν κύρια, κάποιες προσωπικές ανάγκες τους, που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής, όπως για παράδειγμα τουρισμός υγείας, αθλητισμού, φυσιολατρίας, θρησκείας, πολιτισμού.

A. Κύριες μορφές αμιγή αγροτουρισμού στην Ελλάδα

- Αγροτουρισμός σε χωριά ιδιαίτερου φυσικού κάλους (ορεινά και μη) που προσελκύουν τους επισκέπτες, αξιοποιώντας την ομορφιά της τοποθεσίας τους.
- Αγροτουρισμός σε νησιωτικές ή παραλιακές περιοχές οι οποίες αξιοποιούν κυρίως τους θερινούς μήνες τον ήλιο και τη θάλασσα.
- Αγροτουρισμός σε παραδοσιακούς οικισμούς οι οποίοι έχουν να αναδείξουν μια ξεχωριστή αρχιτεκτονική που προσελκύει τον κάτοικο των τιμεντένιων αστικών κέντρων.
- Αγροτουρισμός κοντά σε προστατευόμενες περιοχές, όπως εθνικούς δρυμούς και υδροβιότοπους οι οποίες εκτός από φυσικό κάλλος, αναλαμβάνουν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις των επισκεπτών σε θέματα οικολογίας.
- Αγροτουρισμός σε καταλύματα συνεταιριστικής μορφής, όπου τα μέλη των συνεταιρισμών, κυρίως γυναίκες προσφέρουν προϊόντα δικής τους ή τοπικής παραγωγής και αυθεντική φιλοξενία.

B. Κύριες μορφές σύνθετου αγροτουρισμού στην Ελλάδα

- Αγροτουρισμός σε περιοχές με ιαματικές πηγές, γνωστές ως λουτροπόλεις, όπου σε ειδικά υδροθεραπευτήρια οι τουρίστες υπόκεινται σε κάποιες θεραπευτικές αγωγές, σε ένα συνδυασμό αποτοξίνωσης και σωματικής χαλάρωσης.
- Αγροτουρισμός σε ορεινά χωριά στην περιοχή των οποίων λειτουργεί οργανωμένο χιονοδρομικό κέντρο, που αποτελεί το στοιχείο έλξης των τουριστών.
- Αγροτουρισμός σε αγροτικές περιοχές με αθλητικές εγκαταστάσεις, όπου προσφέρονται όλες οι δυνατότητες για ανάπαυση και άθληση.
- Αγροτουρισμός σε κατασκηνωτικούς χώρους (camping s), που βρίσκονται στον περίγυρο αγροτικών οικισμών με τους οποίους συνδέονται οικονομικά κοινωνικά και πολιτισμικά.
- Αγροτουρισμός για παιδιά μικρής ηλικίας, που πραγματοποιείται σε παιδικές κατασκηνώσεις με αθλητικές εγκαταστάσεις, πλήρη φιλοξενία και προσφορά μορφωτικού, ψυχαγωγικού προγράμματος.
- Αγροτουρισμός σε κέντρα διερχομένων τουριστών που βρίσκονται σε ειδικούς κόμβους και δέχονται περαστικούς για να τους προσφέρουν φιλοξενία
- Αγροτουρισμός σε αγροτικές περιοχές όπου υπάρχουν πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Οι διακοπές στις περιοχές αυτές συνδέονται με πνευματικές ενασχολήσεις.

Όλες οι παραπάνω μορφές αγροτουρισμού στην Ελλάδα εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές, οι τύποι των καταλυμάτων είναι κυρίως δωμάτια εντός της οικίας της αγροτικής οικογένειας ή καταλύματα που αποτελούν προέκταση της κατοικίας, είτε τέλος ανεξάρτητα της οικίας δωμάτια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών.

2.9.2. Αγροτουριστικοί προορισμοί στην Ελλάδα

Ως αγροτουριστικοί προορισμοί ορίζονται εκείνες οι περιοχές στην ύπαιθρο στις οποίες ο αγροτουρισμός, αποτελεί ή τείνει να αποτελέσει διακριτή μορφή τουρισμού. Αυτό σημαίνει ότι οι περιοχές αυτές διαθέτουν αγροτουριστικούς πόρους, δηλαδή αξιόλογη γεωμορφολογία, ιδιαίτερο φυσικό και αγροτικό τοπίο, τοπική αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά, θρησκευτική παράδοση, χαρακτηριστικές επαγγελματικές δραστηριότητες, τοπικά παραδοσιακά προϊόντα, τοπική κουζίνα και έχουν ένα διακριτό δίκτυο υποδομών φιλοξενίας και δραστηριοτήτων αγροτουρισμού και μια διαμορφωμένη ζήτηση (Ιακωβίδου 1998).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ΕΛ.Ο.Τ. (2003) ένας αγροτουριστικός προορισμός συνιστά μία αγροτική περιοχή, διακριτή ενότητα, από μορφολογική και ιστορική άποψη, η οποία δεν μπορεί να περιλαμβάνει οικισμούς άνω των 5.000 κατοίκων⁵. Μπορεί να είναι μια μικρή ή μεγαλύτερη

⁵ Το κριτήριο αυτό υπολογίζεται ανά οικισμό και όχι στο σύνολο της περιοχής.

ομάδα οικισμών, ένας Νομός, μια περιφέρεια ή μια γεωγραφική οντότητα χωρίς διοικητικά όρια στην οποία όμως δεν έχει αναπτυχθεί τουριστική προσφορά μαζικού τουρισμού ή προσφορά που να απευθύνεται σε ζήτηση άλλων, μη ήπιων, μορφών τουρισμού. Τέλος, σε έναν αγροτουριστικό προορισμό οι μόνιμοι κάτοικοι απασχολούνται κυρίως με δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία) είτε ως κύριο επάγγελμα, ή ως συμπληρωματικό.

Στους αγροτουριστικούς προορισμούς μπορεί να ανήκουν παραδοσιακοί οικισμοί και προστατευόμενες περιοχές (εθνικά πάρκα και υγροβιότοποι), με τις δεσμεύσεις όμως των σχετικών νόμων και διατάξεων και σε κάθε περίπτωση περιοχές στις οποίες το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον έχει διατηρήσει την αυθεντικότητά του και δεν έχει αλλοιωθεί από εξωγενείς παράγοντες. Είναι επίσης περιοχές οι οποίες εξασφαλίζουν στον περιηγητή καθαρό και αισθητικό αγροτικό περιβάλλον, χωρίς ενόχληση από παρακείμενες ασυμβίβαστες χρήσεις (ΕΛ.Ο.Τ. 2003).

Κάθε αγροτουριστικός προορισμός δεν είναι απαραίτητο να έχει τον ίδιο χαρακτήρα και να προσφέρει την ίδια εμπειρία στους επισκέπτες. Έτσι, μπορεί να υπάρχουν εξειδικεύσεις και διακριτά προσφερόμενα προϊόντα ανάλογα με την περιοχή και τους πόρους που υπάρχουν. Για παράδειγμα, ένας αγροτουριστικός προορισμός μπορεί να παρουσιάζει έντονο πολιτιστικό χαρακτήρα λόγω των παραδοσιακών πέτρινων σπιτιών και της τοπικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Ένας άλλος είναι δυνατόν να παρουσιάζει έντονο γεωργικό χαρακτήρα λόγω των καλλιεργειών που υπάρχουν στην περιοχή και των παραγόμενων προϊόντων, όπως είναι οι αμπελουργικές περιοχές. Ένας άλλος μπορεί, λόγω της γεωμορφολογίας του (ύπαρξη ποταμών, λιμνών, φαραγγιών κ.λ.π.), να προσφέρει δυνατότητες ανάπτυξης αθλητικών δραστηριοτήτων όπως κανό, καγιάκ, αναρρίχηση κ.ά.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει επίσημη καταγραφή των αγροτουριστικών προορισμών. Στο πλαίσιο μιας εργασίας έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων για τους αγροτουριστικούς προορισμούς της χώρας. Συνολικά κατεγράφησαν 57 αγροτουριστικοί προορισμοί οι οποίοι διαμορφώνονται γύρω από έναν ή περισσότερους υφιστάμενους αγροτουριστικούς πόρους, συνήθως ένα φυσικό στοιχείο, όπως ένας ορεινός όγκος, μια λίμνη, ένα ποτάμι, μια λεκάνη απορροής ή συνδυασμός των παραπάνω καθώς και γύρω από αγροτικούς οικισμούς με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ιστορία, πολιτισμό, αγροτικά προϊόντα κ.λ.π. Σε καμία περίπτωση δεν περιλαμβάνει μεγάλους οικισμούς, με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων, υποβαθμισμένες περιβαλλοντικά περιοχές και περιοχές μαζικού τουρισμού.

2.9.3. Η υφιστάμενη σήμερα αγροτουριστική κατάσταση στην Ελλάδα

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 άρχισε η τρίτη και πιο εντατική φάση «άνθησης» του αγρο τουρισμού στην Ελλάδα. Είναι η περίοδος όπου τόσο οι ιδιωτικής πρωτοβουλίας αγροτουριστικές επιχειρήσεις, όσο και οι αγρο τουριστικοί συνεταιρισμοί γνωρίζουν ιδιαίτερη αύξηση. Ο αγροτουρισμός την περίοδο αυτή γίνεται ευρύτερα γνωστός ως η μορφή του τουρισμού των «3 Φ» (Φύση-Φιλία-Φιλοξενία) και πολλές αγροτικές περιοχές της χώρας,

άγνωστες μέχρι πριν στην τουριστική αγορά, μπαίνουν στο χάρτη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Ιακωβίδου 2003).

Αυτή τη περίοδο δόθηκε ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στη δημιουργία αγροτουριστικών επιχειρήσεων με το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Κ.Π.Σ.) και ειδικότερα με τον Κανονισμό 2328/91. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) μέσω των οποίων ενισχύθηκαν ιδιωτικές επενδύσεις αγροτικού τουρισμού (Αγροτουριστική Α.Ε. 2003).

Εκτός από τη συνέχιση των κανονισμών και προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης της προηγούμενης περιόδου που αφορούσαν τους γεωργούς και τις γυναίκες των αγροτικών περιοχών, η εφαρμογή μιας άλλης πρωτοβουλίας έδωσε νέα ώθηση στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σε αυτή την τρίτη φάση. Συγκεκριμένα, το 1991 υιοθετήθηκε η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I & II, «*Liaisons Entre Actions pour la Développement des Economies Rurales*» (L.E.A.D.E.R.), η οποία προώθησε επενδύσεις στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, μεταξύ των οποίων ο αγροτικός τουρισμός κατείχε σημαντική θέση ως στρατηγική ανάπτυξης.

Το γεγονός αυτό φαίνεται από το ότι στη L.E.A.D.E.R. I (η οποία υλοποιήθηκε το διάστημα 1991-1995) ο αγροτικός τουρισμός έλαβε ποσοστό 41% της συνολικής χρηματοδότησης όλων των μέτρων, ενώ στη L.E.A.D.E.R. II (1996-2001) το ποσοστό αυτό πήγε στο 30%. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες επιδοτήσεις του Υπουργείου Γεωργίας, η L.E.A.D.E.R. χρηματοδότησε αγροτουριστικές επενδύσεις ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο υποψήφιος επενδυτής δεν ήταν κατά κύριο επάγγελμα γεωργός. Από μια ανεπίσημη καταγραφή των αγροτουριστικών μονάδων που δημιουργήθηκαν μέσω της L.E.A.D.E.R. υπολογίζεται ότι κατά την περίοδο 1991-1995 η L.E.A.D.E.R. I στήριξε συνολικά 757 έργα αγροτικού τουρισμού ενώ την περίοδο 1996-2001 η L.E.A.D.E.R. II στήριξε 2.200 έργα αγροτικού τουρισμού (Αγροτουριστική Α.Ε. 2003).

Όσον αφορά στους Γυναικείους Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά μετά τη δεκαετία του '90 και ανέρχεται σήμερα στους 107. Σύμφωνα με τους Koutsou et al. (2003) από τους 71 συνεταιρισμούς που συμμετείχαν σε έρευνα, οι 28 δραστηριοποιούνται στην παρασκευή παραδοσιακών προϊόντων διατροφής (γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, τραχανά, ζυμαρικά κ.ά.), 8 στη χειροτεχνία-οικοτεχνία σε συνδυασμό με την παρασκευή παραδοσιακών παρασκευασμάτων, 11 προσφέρουν καταλύματα, 3 προσφέρουν υπηρεσίες μαζικής εστίασης (catering), 13 κατασκευάζουν παραδοσιακά ενδύματα και χειροτεχνήματα και οι υπόλοιποι σε διάφορες άλλες δραστηριότητες (αγγειοπλαστική, ανθοκομία, χώροι εστίασης κ.ά.).

Σε ότι αφορά στη γεωγραφική τους κατανομή 19 λειτουργούν στη Μακεδονία, 16 στη Θεσσαλία, 15 στα νησιά του Αιγαίου, 12 στην Κρήτη, 11 στη Θράκη, 10 στην Ήπειρο, 10 στη Λοιπή Στερεά και Εύβοια και από 2 στην Πελοπόννησο, τα Ιόνια Νησιά και την Περιφέρεια Πρωτεύουσας. Οι Νομοί Μαγνησίας και Λέσβου εμφανίζουν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση γυναικείων συνεταιρισμών (από 10 ο κάθε Νομός), ακολουθούμενοι από τους Νομούς Έβρου (με 8), Ηρακλείου (με 7), Εύβοιας (με 6), Φλώρινας (με 5) και Χανίων (με 5).

Σύμφωνα με τα μόνα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας για τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις γεωργών γι' αυτή την περίοδο (τα οποία

αφορούν μέχρι το 1997) υπολογίζεται ότι δημιουργήθηκαν 835 αγροτουριστικά καταλύματα. Από αυτά τα 2/3 βρίσκονται σε νησιά και σε παράκτιους οικισμούς, ζώνες που ήδη ευνοούνται από τα κλασικά τουριστικά πλεονεκτήματα και καθορίζονται από το κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο που βασίζεται στο στερεότυπο Ήλιος-Θάλασσα-Αμμουδιά. Αυτή η άνιση χωρική κατανομή του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα αντικατοπτρίζει τον «αποπροσανατολισμό» του από τον αρχικό στόχο των τοπικών και περιφερειακών δράσεων για την κοινωνικοοικονομική ανάκαμψη των παρηκμασμένων αγροτικών περιοχών.

Εξάλλου, από το σύνολο των καταλυμάτων το 35,7% περίπου προσφέρει απλά διαμονή, το 46,2% διαμονή και πρωινό και το 6,7% διαμονή, πρωινό και γεύμα. Το υπόλοιπο 11,4% αφορά ενοικιαζόμενα δωμάτια με κουζίνα ή επιπλωμένα δωμάτια όπου ο ίδιος ο επισκέπτης ετοιμάζει το φαγητό του (Ανθοπούλου κ.ά. 2000).

Σήμερα, ο αγροτουρισμός εισέρχεται σε μια νέα φάση κατά την οποία η βαρύτητα δεν δίνεται πλέον στη δημιουργία των υποδομών αλλά στην ποιοτική αναβάθμισή τους. Προς αυτή την κατεύθυνση έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια για την στήριξη και βελτίωση του τουρισμού στις ορεινές περιοχές (συμπεριλαμβανόμενου και του αγροτουρισμού) με τη δημιουργία των Τοπικών Συμφώνων Ποιότητας (Τ.Σ.Π.) και τη δικτύωση των αγροτουριστικών επιχειρήσεων.

Το Τ.Σ.Π. αποτελεί μια ενεργοποίηση των επαγγελματιών και φορέων μιας περιοχής με σκοπό την ανάπτυξη του τουρισμού κάτω από συνθήκες που θα διασφαλίζουν την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών στους επισκέπτες, τη διατήρηση και ανάδειξη των χαρακτηριστικών της περιοχής καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος. Μέχρι σήμερα έχουν συσταθεί έξι Τ.Σ.Π. στις περιοχές των νομών Αιτωλοακαρνανίας, Άρτας, Γρεβενών, Ευρυτανίας, Καρδίτσας και Τρικάλων ενώ είναι υπό σύσταση τα Τ.Σ.Π. στις περιοχές Καστοριάς, Φλώρινας, Μετσόβου και Κόνιτσας (Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού ΠΙΝΔΟΣ 2002) .

Στο πλαίσιο της προσπάθειας αναβάθμισης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα και ενίσχυσης της ποιότητας του προσφερόμενου αγροτουριστικού προϊόντος θεσπίστηκε στις 29/12/2003 από τον ΕΛ.Ο.Τ. η ελληνική προδιαγραφή του αγροτουρισμού. Σε αυτή περιλαμβάνονται γενικές απαιτήσεις ποιότητας για τους παροχείς υπηρεσιών αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Η προδιαγραφή εκπονήθηκε σύμφωνα με τον κανονισμό σύνταξης και έκδοσης ελληνικών προτύπων και προδιαγραφών του ΕΛ.Ο.Τ. από Ομάδα Εργασίας στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι του Ε.Ο.Τ., της Αγροτουριστικής Α.Ε. και του ΕΛ.Ο.Τ.

Το έργο αυτό στηρίχθηκε από το Υπουργείο Γεωργίας ενώ, συνέβαλε και το Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού «ΠΙΝΔΟΣ». Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της ποιότητας οδηγήθηκαν επίσης και τα περισσότερα νέα προγράμματα ενίσχυσης του αγροτουρισμού που ίσχυσαν για την περίοδο του Γ' Κ.Π.Σ. (2000- 2006).

Ειδικότερα, τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου⁶ (Ο.Π.Α.Α.Χ.) τα οποία εφαρμόζονται σε 85 ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας αλλά και η Κοινοτική Πρωτοβουλία L.E.A.D.E.R.

---

⁶ Αποτελούν προγράμματα ευθύνης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και ειδικό άξονα των Π.Ε.Π.

PLUS(L.E.A.D.E.R.+) η οποία συνεχίζει την εφαρμογή της σε 40 αγροτικές περιοχές της χώρας, ενισχύουν τον αγροτουρισμό, αυτή τη φορά όμως με ένα διαφορετικό πνεύμα και νέους στόχους κυρίως προς την δικτύωση, τη συνεργασία και την ποιότητα (Αγροτουριστική Α.Ε. 2003).

Σήμερα, η εξασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις, η ανάπτυξη συνεργασιών, άμιλλας και δικτύωσης, η προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο καθώς και η ανάδειξη της ελληνικής φιλοξενίας της υπαίθρου ως κυρίαρχο στοιχείο των παρεχόμενων υπηρεσιών αποτελούν τους σύγχρονους στόχους του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, οι οποίοι θεωρούνται απαραίτητοι για την βιώσιμη ανάπτυξή του. Εξάλλου, υποστηρίζεται ότι η τριπλή λειτουργία του αγροτουρισμού (παραγωγής εισοδημάτων, δημιουργίας υποδομών και της ανταλλαγής μεταξύ υπαίθρου και πόλης) μπορεί να είναι πετυχημένη και ακόμη πιο σημαντική όταν φθάσει σε ένα υψηλό επίπεδο ποιότητας και εφόσον προσφέρει προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται σε μια συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση.

3. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ : ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η έννοια της ισόρροπης ανάπτυξης ανάμεσα στον αστικό και τον αγροτικό χώρο σε παγκόσμια κλίμακα, τίθεται σήμερα ως πρωταρχική προτεραιότητα, πολύ δε περισσότερο σε γεωγραφικούς χώρους και ενότητες χώρων που εμφανίζουν το φαινόμενο της συνύπαρξης πολύ ανεπτυγμένων τομέων ή κλάδων της οικονομικής δραστηριότητας με λιγότερο ανεπτυγμένους. Κατά συνέπεια, ένας από τους στόχους αυτής της εργασίας ήταν η αποτίμηση της δυνατότητας μιας συγκεκριμένης περιοχής, στην προκειμένη περίπτωση ενός Νομού, που συμπεριλαμβάνει διάφορους δήμους που αναπτύσσουν δραστηριότητες μέσα στην περιοχή, για την εφαρμογή ενός «μοντέλου» ανάπτυξης αγροτικού τουρισμού και να εξεταστούν οι προοπτικές του Νομού, εξετάζοντας τη γεωγραφική θέση, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, την οικονομική δομή, το φυσικό και ανθρώπινο δυναμικό τους.

Η πόλη και ο Νομός Θεσσαλονίκης βρίσκονται στο κέντρο της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας. Από την άποψη της γεωγραφικής διάρθρωσης ο Νομός Θεσσαλονίκης αποτελείται από την αστική περιοχή της Θεσσαλονίκης, την κοιλάδα Ανθεμούντα, την πεδιάδα του Αξιού και τη λεκάνη της Μυγδονίας. Από πληθυσμιακή άποψη, ο Νομός αντιπροσωπεύει το 56,5% του πληθυσμού της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, ποσοστό που οφείλεται βεβαίως στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Η σημασία της Ευρύτερης Περιοχής Θεσσαλονίκης (ΕΠΘ) υπερβαίνει τα πλαίσια και του Νομού και της Περιφέρειας και φθάνει το σύνολο του βορειο-ελλαδικού χώρου, ενώ είναι σημαντικός και αυξανόμενος ο ρόλος της στον βαλκανικό χώρο.

Ο Νομός Θεσσαλονίκης συνορεύει προς βορρά με τους νομούς Κιλκίς και Σερρών, προς νότια με το Νομό Χαλκιδικής και ένα τμήμα βρέχεται από το Θερμαϊκό κόλπο, προς δυτικά με τους νομούς Ημαθίας, Πέλλας και προς ανατολή βρέχεται από τον κόλπο Ορφανό ή Στρυμονικό.

Ο Νομός είναι ένα σημαντικό διοικητικό τμήμα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας. Μία εύφορη γη που αναπτύσσεται γύρω από τα ποτάμια Αξιό, Γαλλικό και Λουδία, τις λίμνες Κορώνεια και Βόλβη, αλλά και τις

θάλασσες του Θερμαϊκού και του Στρυμονικού Κόλπου. Κατοικείται από τα προϊστορικά χρόνια και στα όρια του υπάρχουν ίχνη ζωής από εκείνη την εποχή. Η Θεσσαλονίκη μία σύγχρονη μεγάλη πόλη, με περίπου 1 εκατομμύριο κατοίκους, είναι το μεγαλύτερο αστικό κέντρο του Νομού.

3.1. ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ανήκει στην κεντρική Μακεδονία και συνορεύει με τους νομούς Σερρών, Κιλκίς, Πέλλας, Ημαθίας, Χαλκιδικής. Βρέχεται από το Στρυμωνικό κόλπο στα ανατολικά και το Θερμαϊκό, που στην εποχή του Μ. Αλέξανδρου έφτανε ως τα σημερινά Γιαννιτσά. Την πεδιάδα της Θεσσαλονίκης διασχίζουν οι ποταμοί Αξιός, Αλιάκμονας και Λουδίας, που χύνονται στο Θερμαϊκό κόλπο. Εξαιτίας αυτών των ποταμών, που δημιούργησαν αυτή την πεδιάδα, ο Νομός έχει εύφορο έδαφος και παράγει καπνά, βαμβάκι, δημητριακά κ.ά. Ακόμη έχει αναπτυγμένη κτηνοτροφία και δασοκομία.

Στο Νομό υπάρχουν οι λίμνες Λαγκαδά, Βόλβης, Λάντζα και Μαυρούδα. Η συγκοινωνία είναι σιδηροδρομική, έχει τέσσερις σιδηροδρομικές γραμμές και αμαξιτούς δρόμους για αυτοκίνητα που συνδέουν τα χωριά και τις κωμοπόλεις. Ο Νομός χωρίζεται στην επαρχία Θεσσαλονίκης με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη και επαρχία Λαγκαδά με πρωτεύουσα το Λαγκαδά, που είναι γεωργική κυρίως πόλη. Γενικά ο Νομός είναι από τους πλουσιότερους της Ελλάδας.

Χάρτης 1. Νομός Θεσσαλονίκης

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ				
			ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΙ	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	ΕΚΤΑΣΗ	ΜΟΝΙΜΟΣ	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚ
Δ. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	Δ. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	155,335	14,062	14,387
Δ. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ	Κ. ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑΣ	65,866	5,272	5,466
Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ	Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ		43,016	40,959
Δ. ΑΞΙΟΥ	Κ. ΚΥΜΙΝΩΝ	86,532	6,738	6,780
Δ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ	Κ. ΝΕΑΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ	168,393	3,957	4,137
Δ. ΑΡΕΘΟΥΣΑΣ	Κ. ΑΡΕΘΟΥΣΗΣ	214,929	3,111	3,522
Δ. ΑΣΣΗΡΟΥ	Κ. ΑΣΣΗΡΟΥ	89,157	3,756	3,861
Δ. ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ	Κ. ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ	200,336	8,276	9,303
Δ. ΒΕΡΤΙΣΚΟΥ	Κ. ΟΣΣΗΣ	196,613	2,008	3,350
Δ. ΕΓΝΑΤΙΑΣ	Κ. ΠΡΟΦΗΤΟΥ	115,147	2,681	3,134
Δ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ-	Δ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ-		22,349	21,630
Δ. ΕΠΑΝΟΜΗΣ	Δ. ΕΠΑΝΟΜΗΣ	91,541	8,138	8,671
Δ. ΕΥΟΣΜΟΥ	Δ. ΕΥΟΣΜΟΥ		54,825	52,624
Δ. ΕΧΕΔΩΡΟΥ	Δ. ΣΙΝΔΟΥ	103,147	23,565	23,924
Δ. ΘΕΡΜΑΪΚΟΥ	Κ. ΠΕΡΑΙΑΣ	20,300	19,802	20,253
Δ. ΘΕΡΜΗΣ	Δ. ΘΕΡΜΗΣ	100,943	16,014	16,546
Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		385,406	363,987
Δ. ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ	Δ. ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ		90,096	87,255
Δ. ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	Κ. ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ	97,494	5,880	6,096
Δ. ΚΑΛΛΙΝΔΟΙΩΝ	Κ. ΖΑΓΚΛΙΒΕΡΙΟΥ	154,748	3,936	4,689
Δ. ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ	Κ. ΓΕΡΑΚΑΡΟΥΣ	105,613	3,032	4,286
Δ. ΚΟΥΦΑΛΙΩΝ	Δ. ΚΟΥΦΑΛΙΩΝ	106,128	10,664	10,757
Δ. ΛΑΓΚΑΔΑ	Δ. ΛΑΓΚΑΔΑ	197,411	17,014	16,836
Δ. ΛΑΧΑΝΑ	Κ. ΞΥΛΟΠΟΛΕΩΣ	197,590	3,018	3,779

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ, ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟ					
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ	ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΣΕ τ.χμ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ 1991 2000		ΜΕΤΑΒΟΛΗ % ΜΕΤΑΞΥ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΝΑ τ.χμ 2000
ΧΩΡΑ	131.957	10.259.900	10.934.097	6,5	82,9
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	18.811	1.708.977	1.876.558	9,8	99,8
Ν.ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	3.683	944.426	1.076.316	10,8	292,23

3.2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Μακεδονία κατά τους Αρχαίους χρόνους

Οι ακτές της Μακεδονίας βρέχονται από το Αιγαίο. Από την Πιερία, την περιοχή δηλαδή ανάμεσα στον Όλυμπο και τη Θάλασσα, ξεκίνησε η επέκταση του κράτους των Μακεδόνων στις αρχές του 7ου αι. π.Χ. Οι βασιλείς της Μακεδονίας ήταν Δωριείς, απόγονοι του Ηρακλή. Η αρχαιολογική έρευνα στην Πιερία και στον Όλυμπο αποκαλύπτει μυκηναϊκά νεκροταφεία, τα οποία επιτρέπουν να αναγνωρίσουμε τις σχέσεις της περιοχής αυτής με τη

Πελοπόννησο. Νεκροπόλεις με πλήθος ευρημάτων δίνουν τη δυνατότητα μελέτης των "σκοτεινών χρόνων" (1000-700 π.Χ.).

Τον 5ο αι. π.Χ. οι Μακεδόνες οργανωμένοι σε ισχυρό κράτος είχαν φτάσει ως τον Στρυμόνα ποταμό, προσαρτώντας την περιοχή Θεσσαλονίκης τον 6ο αι. π.Χ. Πρωτεύουσα του κράτους έγιναν οι Αιγές (Βεργίνα), και ιερό κέντρο το Δίον στους πρόποδες του Ολύμπου. Οι αρχαϊκοί τάφοι της Βεργίνας κοντά στους βασιλικούς του 4ου αι. π.Χ. περιέχουν ευρήματα που η σημασία τους

είναι καίρια για την ανάπτυξη του πρώιμου πολιτισμού της Μακεδονίας. Παρόμοια ευρήματα αποκαλύφθηκαν στα νεκροταφεία της Σίνδου, της Αγίας Παρασκευής και της Θέρμης γύρω από τη Θεσσαλονίκη. Οι Περσικοί πόλεμοι αρχές του 5ου αι. π.Χ. άνοιξαν νέο κεφάλαιο στην ελληνική ιστορία. Ο Ξέρξης με το στρατό του πέρασε από τη Μακεδονία κατεβαίνοντας προς τη νότια Ελλάδα.

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος Α' βοήθησε τους νότιους Έλληνες, αποκαλύπτοντας τα σχέδια των Περσών την παραμονή της μεγάλης σύγκρουσης στις Πλαταιές. Μετά το τέλος των Περσικών πολέμων ο Αλέξανδρος αφιέρωσε χρυσούς ανδριάντες του στην Ολυμπία και στους Δελφούς, και πήρε μέρος πολλές φορές στους Ολυμπιακούς αγώνες. Οι Αθηναίοι ονόμασαν τον Αλέξανδρο πρόξενο και ευεργέτη της πόλης τους. Μία ηγετική φυσιογνωμία στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. δημιούργησε τις προϋποθέσεις που οδήγησαν αργότερα στη Μακεδονία του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου. Πρόκειται για τον Αρχέλαο, το νεωτεριστή βασιλιά της Μακεδονίας. Το μακεδονικό κράτος οργανώνεται συστηματικά, η βασιλική έδρα μεταφέρεται στην Πέλλα κοντά στη θάλασσα, η Μακεδονία συνδέεται με δίκτυο στρατιωτικών δρόμων με την πρωτεύουσα, τέλος κατασκευάζονται οχυρώσεις και ο στρατός εφοδιάζεται με πλήρη εξοπλισμό σε άλογα και όπλα.

Ο βασιλιάς της Πέλλας φιλοξενεί στην αυλή του ακόμα περισσότερους ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών. Ανάμεσά τους ο ζωγράφος Ζεύξις από την Ηράκλεια και ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης από την Αθήνα. Οι καλές σχέσεις του Αρχελάου με την πόλη αυτή είναι γνωστές από κείμενα, όπου οι Αθηναίοι εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους για την παροχή της περίφημης για τη ναυπήγηση μακεδονικής ξυλείας.

Ο Φίλιππος ο Β' ανεβαίνει στο θρόνο το 359 π.Χ. Είναι προικισμένος ηγεμόνας, Επιτυγχάνει να αυξήσει το κύρος του προσφέροντας στους Μακεδόνες ασφάλεια από τις επιδρομές των βαρβαρικών φύλων του Βορρά. Το κράτος του Φιλίππου αποκτά συνοχή και κεντρική εξουσία. Οι ηγεμόνες της Μακεδονίας στέλνουν τους νεαρούς πρίγκιπες να ανατραφούν στο ανάκτορο της Πέλλας. Οι Μακεδόνες συσφίγγουν τις σχέσεις τους με τους Ηπειρώτες, το 357 π.Χ. ο Φίλιππος παντρεύεται την Ολυμπιάδα από το βασιλικό οίκο των Μολοσσών.

Στα ανατολικά ο Φίλιππος σημειώνει επιτυχίες. Με πρόσχημα την προστασία των Κρηνίδων από τους Θράκες επεμβαίνει στρατιωτικά στο χώρο πέρα από το Στρυμόνα, μετονομάζει τις Κρηνίδες σε Φιλίππους και παίρνει τον έλεγχο των χρυσοφόρων μεταλλείων του Παγγαίου. Προσθέτει στο κράτος της Μακεδονίας το τμήμα από το Στρυμόνα ως τον ποταμό Νέστο, εδραιώνοντας την μακεδονική παρουσία στην καρδιά της Θράκης.

Εξασφαλίζοντας ο Φίλιππος την εκλογή του ως ισοβίου άρχοντος της Θεσσαλίας αισθάνεται αρκετά δυνατός για να πάρει μέρος στον ανταγωνισμό των Ελλήνων του νότου για την ηγεμονία της Ελλάδας, που είχε περάσει ως τότε από τα χέρια των Αθηναίων, των Λακεδαιμονίων και των Θηβαίων. Στην Αθήνα οι γνώμες για τον Φίλιππο είναι διχασμένες.

Στους πύρινους αντιφιλιππικούς του Δημοσθένη απαντούν οι μετριοπαθείς του Αισχίνη. Από την σύγκρουση στη Χαιρώνεια το 338 π.Χ. νικητής βγαίνει ο Φίλιππος. Η πρώτη πολιτική του πράξη ήταν να υιοθετήσει ως ηγεμόνας των Ελλήνων το σχέδιο που για πολλές δεκαετίες προπαγάνδιζαν οι Αθηναίοι ρήτορες: την οργάνωση μίας εκστρατείας όλων των Ελλήνων κατά των Περσών για την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας. Το 336 π.Χ. ο Φίλιππος δολοφονήθηκε. Όμως ο θάνατός του δεν ανέκοψε την ροή των πραγμάτων.

Ο γιος του Αλέξανδρος, αφού στερήωσε την διαδοχή του στο θρόνο και την ηγεμονία στους νοτίους Έλληνες, ξεκίνησε το 334 π.Χ. την εκστρατεία εναντίον των Περσών. Με την υποταγή της Περσίας και το θάνατο του Δαρείου το 330 π.Χ. ολοκληρώθηκε ο στόχος του πανελληνίου.

Ο Αλέξανδρος όμως πέτυχε να κάνει τη Μακεδονία παγκόσμια δύναμη και τον ελληνικό πολιτισμό οικουμενικό. Η εποχή του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου σημάδεψε έντονα την τέχνη και την αρχιτεκτονική: στήθηκαν βασιλικά αναθήματα, έργα φημισμένων καλλιτεχνών, σε μεγάλα ιερά όπως τα χρυσελεφάντινα αγάλματα, στο Φιλίππειο της Ολυμπίας και οι 25 χάλκινοι ανδριάντες των πεσόντων εταίρων στην μάχη του Γρανικού, στο ιερό του Διός στο Δίον της Μακεδονίας. Χτίστηκαν οι υπόγειοι βασιλικοί τάφοι στις Αιγές με τις ζωγραφισμένες προσόψεις και τα μαρμάρινα θυρόφυλλα. Κατασκευάστηκαν έξοχα έργα μεταλλοτεχνίας και μικροτεχνίας, ζωγραφίστηκαν περίφημοι πίνακες και ψηφιδωτά δάπεδα με Θαυμάσιες παραστάσεις.

Στην Πέλλα και τη Βεργίνα χτίστηκαν ανάκτορα, λαμπρά δείγματα της βασιλικής αρχιτεκτονικής. Ο Αλέξανδρος πεθαίνει ξαφνικά στη Βαβυλώνα το 323 π.Χ. Στην Μακεδονία μετά από σύντομη διακυβέρνηση από τον Αντίπατρο και τον Κάσσανδρο εδραιώνεται μια νέα δυναστεία, οι Αντιγονίδες, κεντρική μορφή είναι ο Αντίγονος ο Γονατάς που καταφέρνει να ενισχύσει τη δύναμη και να βελτιώσει το γόητρο της Μακεδονίας τόσο ώστε να μπορεί να σταθεί ισότιμη δίπλα στα άλλα βασίλεια που προέκυψαν από την κληρονομιά του Αλεξάνδρου: των Πτολεμαίων (Αίγυπτος), Σελευκιδών (Ασία) και των Απαλιδών (Μ.Ασία).

Αρχές του 2ου αι. π.Χ. η Μακεδονία απειλείται από σοβαρό κίνδυνο. Οι Ρωμαίοι το 197 π.Χ. συγκρούονται με το Φίλιππο τον Ε' και νικούν.

Το 167 π.Χ. μετά την επικράτηση των Ρωμαίων η Μακεδονία χωρίζεται σε τέσσερα τμήματα, και το 148 π.Χ. γίνεται επαρχία του ρωμαϊκού κράτους.

Το Δίον στα χρόνια του Περσέα (179-168 π.Χ.) είναι μία πόλη γεμάτη αγάλματα Θεών, ανδριάντες Μακεδόνων βασιλέων και δημόσια κτίρια.

Μετά την αναστατωμένη περίοδο του 1ου αι. π.Χ. κατά την οποία η Μακεδονία δεν μένει αμέτοχη στον εμφύλιο ανταγωνισμό των Ρωμαίων, επικρατούν δεκαετίες ειρήνης και ευημερίας. Η Θεσσαλονίκη, που είχε χτίσει ο Κάσσανδρος, γίνεται πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Διαθέτει το μεγαλύτερο λιμάνι, και βρίσκεται στην οδική αρτηρία του άξονα ανατολής-δύσης. Η Θεσσαλονίκη με τα δημόσια κτίριά της, έδινε την εικόνα ενός μεγάλου αστικού κέντρου των ρωμαϊκών χρόνων με έντονο χαρακτήρα της ελληνικής παράδοσης.

Ο Γαλέριος, ο αυτοκράτορας του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους το 300 μ.Χ. επέλεξε την Θεσσαλονίκη για αυτοκρατορική έδρα. Το μεγάλο ανακτορικό συγκρότημα στον ανατολικό τομέα της πόλης, τα πορτρέτα των ευγενών, η βασιλική μεταλλοτεχνία μαρτυρούν τη νέα ακμή της μακεδονικής μητρόπολης και από τις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. αναβιώνει ο Θαυμασμός για το λαμπρό παρελθόν και η λατρεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η Μακεδονία κατά τους Βυζαντινούς χρόνους (4ος - 15ος αιώνας μ.χ.)

Η Μακεδονία αποτελούσε τη σπουδαιότερη περιοχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια, από κάθε άποψη, εμπορική, οικονομική, πολιτιστική. Κέντρο του ελληνικού πολιτισμού, σταυροδρόμι διεθνών οδών και συνδετική περιοχή Ανατολής-Δύσης. Η Μακεδονία δεχόταν επιθέσεις εχθρών από Βορρά. Σφαγές και λεηλασίες διευκόλυναν την κάθοδο σλαβικών φύλων στη Β. Βαλκανική τέλη του 6ου αι.

Τον 10ο αι. συνέβησαν οι βυζαντινο-βουλγαρικοί πόλεμοι. Κατά τη διάρκειά τους οι Βούλγαροι κατέλαβαν τη Β.Δ. Μακεδονία. Αρχές όμως του 11ου αι. οι πόλεις της ΝΔ. Μακεδονίας ανακαταλαμβάνονται από τον Βασίλειο Β' και μία δεκαπενταετία αργότερα, με την υποταγή της Βουλγαρίας, απελευθερώνεται και η Β.Δ. Μακεδονία.

Τέλη του 12ου αι. επανιδρύεται το βουλγαρικό κράτος. Ο ηγεμών του Καλογιάν κατορθώνει να καταλάβει Σέρρες, Σκόπια, Βελιγράδι, Βρανίσοβα. Ο πρόωρος θάνατος του (1207) είχε σαν αποτέλεσμα το κατακερματισμό του κράτους του, από το ελληνικό Δεσποτάτο της Ηπείρου (1215-1219).

Το 1282 οι Σέρβοι καταλαμβάνουν τα Σκόπια. Πενήντα χρόνια μετά προχωρούν στην κατάληψη της Β.Δ. Μακεδονίας και το 1347 της Αν. Μακεδονίας εκτός Θεσσαλονίκης και Κασσάνδρας Χαλκιδικής. Οκτώ χρόνια μετά πεθαίνει ο Στέφανος Ντουσάν και οι κτήσεις του στη Μακεδονία ανακαταλαμβάνονται από το διοικητή της Θεσσαλονίκης Μανουήλ. Λίγα χρόνια αργότερα αρχίζει η

τουρκική κατάκτηση της Μακεδονίας που ολοκληρώνεται το 1430.

Η Μακεδονία στην πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας (15ος αιώνας - 1821)

Ο αιματηρός κύκλος τουρκικών επιδρομών το τελευταίο τέταρτο του 14ου αιώνα, έκλεισε με την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430. Η ξένη κατοχή εγκαινιάστηκε με τη συμπίεση του χριστιανικού στοιχείου εξαιτίας εγκαταστάσεων μουσουλμάνων, εξωθώντας άλλους σε εξισλαμισμό και άλλους σε φυγή στα ορεινά. Οι εξελίξεις απογύμνωσαν τη μακεδονική ύπαιθρο από μεγάλο τμήμα του παραγωγικού της πληθυσμού, αποδυνάμωσαν τα αστικά κέντρα μετατρέποντας τα σε ίσκιους του ένδοξου παρελθόντος. Οι αρνητικές επιπτώσεις της οθωμανικής κυριαρχίας στην οικονομική ανάπτυξη της Μακεδονίας δεν υποχώρησαν εξαιτίας της χρόνιας κρίσης των διοικητικών θεσμών, της αναρχίας στην ύπαιθρο, της κακοδιοίκησης και των αυθαιρεσιών.

Ο εξουθενωμένος πληθυσμός των μεγάλων πόλεων και ιδιαίτερα της Θεσσαλονίκης αυξήθηκε αρχές του 16ου αιώνα με την άφιξη αριθμού Εβραίων φυγάδων από τη δυτική Ευρώπη, αλλά και Ελλήνων από γειτονικά μέρη. Με την επέκταση της δυτικοευρωπαϊκής οικονομικής δραστηριότητας στις αγορές της ελληνικής Ανατολής και την ανάπτυξη του διαβαλκανικού εμπορίου, οι Μακεδόνες ανταποκρίθηκαν θετικά αυξάνοντας τη γεωργική τους παραγωγή και επαναδραστηριοποίηση των βιοτεχνιών.

3.3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ

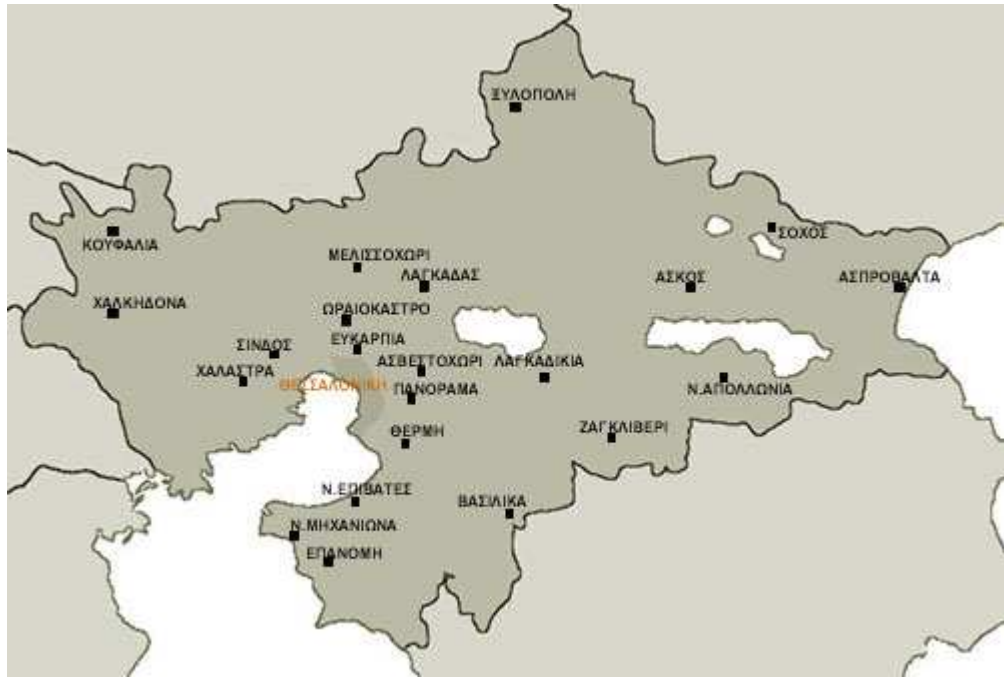
Ο Νομός Θεσσαλονίκης αποτελείται από 46 Δήμους και δύο Επαρχεία. Το Επαρχείο Θεσσαλονίκης και το Επαρχείο Λαγκαδά.

Η διοικητική Διάρθρωση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Θεσσαλονίκης, πέρα από τα Νομαρχιακά Όργανα, αποτελείται από Γενικές Διευθύνσεις, Διευθύνσεις, Τμήματα και το Επαρχείο Λαγκαδά.

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

- ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
- ΝΟΜΑΡΧΗΣ
- ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ
- Α ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
- Β ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
- Γ ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ
- ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΛΑΓΚΑΔΑ
- ΦΟΡΕΙΣ Ν.Α.Θ.

Χάρτης 2. Πολιτικός χάρτης Νομού Θεσσαλονίκης

Μετά την εφαρμογή του "Σχεδίου Καποδίστριας" από το Υπουργείο Εσωτερικών το 1997, πολλές κοινότητες του νομού συγχωνεύθηκαν σε δήμους. Από το 2007 οι εναπομείνουσες κοινότητες Ευκαρπίας και Πεύκων ονομάστηκαν επίσης δήμοι. Έτσι, αυτή την στιγμή ο νομός διαιρείται σε 46 δήμους που φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Δήμοι Νομού Θεσσαλονίκης

1) Δ. Αγίου Αθανασίου 2) Δ. Αγίου Γεωργίου 3) Δ. Αγίου Παύλου 4) Δ. Αμπελοκήπων 5) Δ. Αξιού 6) Δ. Απολλωνίας 7) Δ. Αρέθουσας 8) Δ. Ασσήρου 9) Δ. Βασιλικών 10) Δ. Βερτίσκου 11) Δ. Εγνατίας 12) Δ. Ελευθερίου - Κορδελιού 13) Δ. Επανομής 14) Δ. Ευκαρπίας 15) Δ. Ευόσμου 16) Δ. Εχεδώρου 17) Δ. Θερμαϊκού 18) Δ. Θέρμης 19) Δ. Θεσσαλονίκης 20) Δ. Καλαμαριάς 21) Δ. Καλλιθέας 22) Δ. Καλλινδοίων 23) Δ. Κορώνειας 24) Δ. Κουφαλίων 25) Δ. Λαγκαδά 26) Δ. Λαχανά 27) Δ. Μαδύτου 28) Δ. Μενεμένης 29) Δ. Μηχανιώνας 30) Δ. Μίκρας 31) Δ. Μυγδονίας 32) Δ. Νεαπόλεως 33) Δ. Πανοράματος 34) Δ. Πεύκων 35) Δ. Πολίχνης 36) Δ. Πυλαίας 37) Δ. Ρεντίνας 38) Δ. Σοχού 39) Δ. Σταυρουπόλεως 40) Δ. Απολλωνίας 41) Δ. Συκεών 42) Δ. Τριανδρίας 43) Δ. Χαλάστρας 44) Δ. Χαλκηδόνος 45) Δ. Χορτιάτη 46) Δ. Ωραιοκάστρου

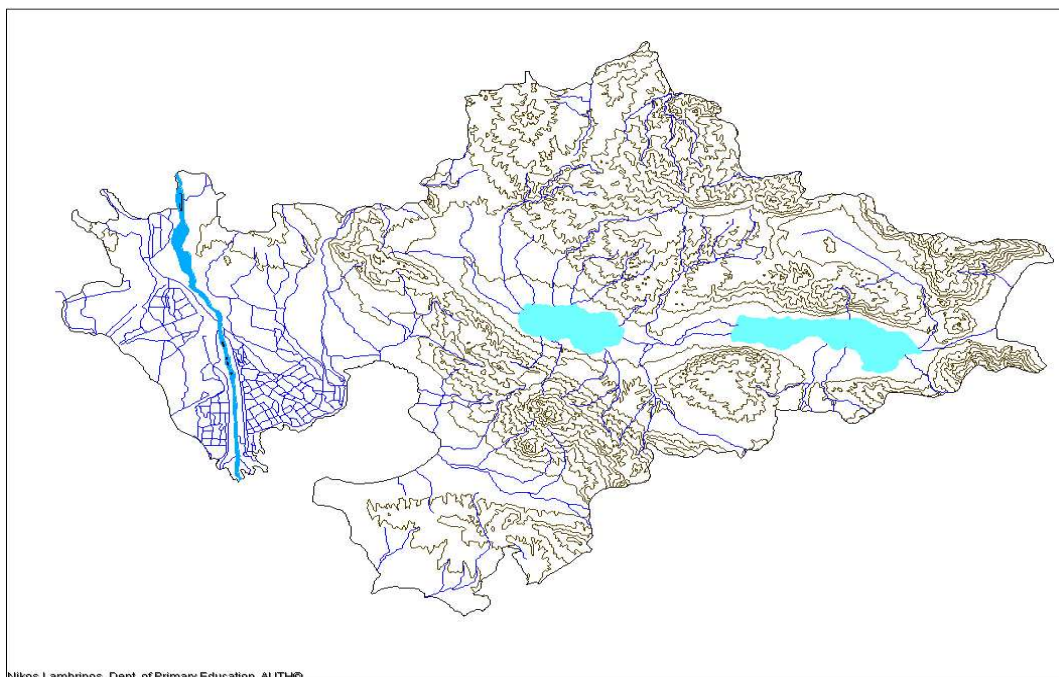
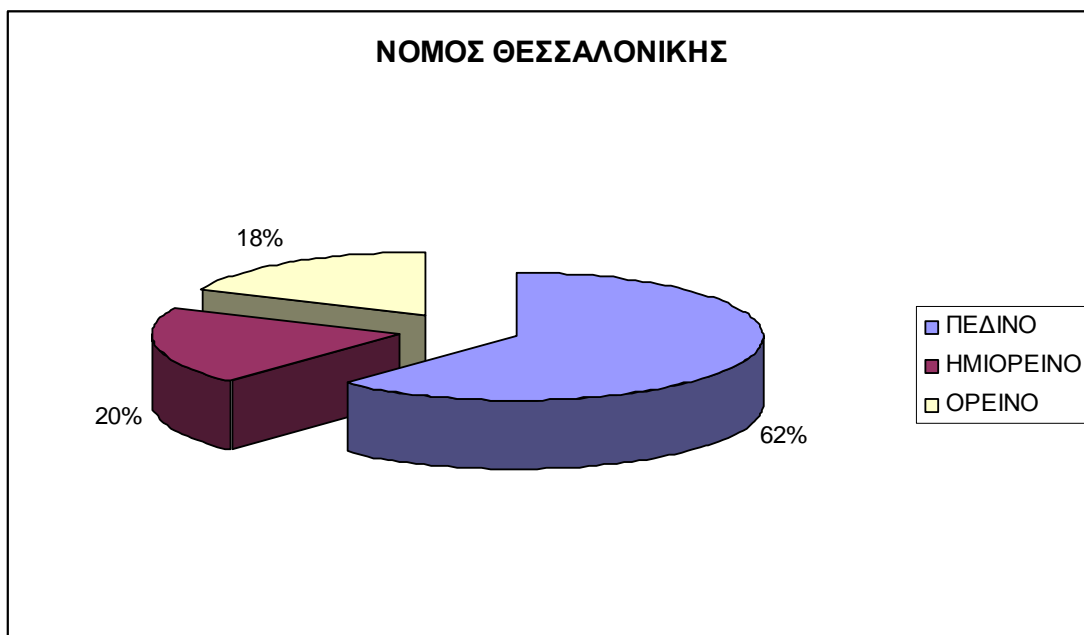

Χάρτης 3. Διαίρεση του νομού Θεσσαλονίκης σε δήμους

3.4. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΕΔΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Ο Νομός Θεσσαλονίκης έχει κλίμα υγρό. Κυριαρχεί το μεσευρωπαϊκού τύπου κλίμα. Το καλοκαίρι είναι υγρό και θερμό, ενώ το χειμώνα ψυχρό με πολλά χιόνια.

Το έδαφος του Ν. Θεσσαλονίκης είναι κατά τα 2/3 πεδινό. Η κατανομή του κατά κατηγορίες έχει ως εξής: 62% πεδινό, 20% ημιορεινό και 18% ορεινό.

Χάρτης 4. Τοπογραφικός χάρτης νομού Θεσσαλονίκης

Ο Νομός Θεσσαλονίκης κατέχει το Κεντρικό τμήμα της Μακεδονίας. Συνορεύει Β. με τους Νομούς Κιλκίς και Σερρών, ΒΑ με το Νομό Σερρών, Α. βρέχεται από το Στρυμονικό κόλπο, Δ. με τους Νομούς Πέλλας και Ημαθίας, ΝΔ βρέχεται από τον Κόλπο της Θεσσαλονίκης, και Ν. συνορεύει με το Νομό Χαλκιδικής. Έχει έκταση 3.560 τετρ. χλμ. και πληθυσμό 946.864 κατοίκους.

Τα κυριότερα βουνά του Νομού Θεσσαλονίκης είναι:

Ο Χορτιάτης (ή Κισσός, 1.201 μ.). Βρίσκεται στο ΝΑ τμήμα του Νομού και ξεχωρίζει η κορυφή του Προφήτη Ηλία (738 μ.). Τα βουνά της Βόλβης (659 μ.). Είναι χαμηλά και ξεχωρίζουν οι κορυφές Άσπρες Πέτρες (630 μ.), Ψηλή Ράχη (431 μ.) κ.ά. Το Κερδύλιο (982 μ.). Αποτελεί το φυσικό σύνορο του

Νομού με το Νομό Σερρών. Τέλος το βουνό Βερτίσκοκ Β.Α. του Νομού, (1.103 μ.).

Το δυτικό τμήμα του Νομού το διαρρέουν οι ποταμοί:

- Λουδίας. Το μήκος του φτάνει τα 35 χλμ. Εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Ο Αξιός (ή Βαρδάρης). Έχει μήκος 83 χλμ. Είναι ο σημαντικότερος ποταμός της Μακεδονίας. Εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Ο Γαλλικός (ή Εχέδωρος, με 73 χλμ. μήκος). Διέρχεται από τα στενά του Νάρες τα οποία έχουν μεγάλη στρατιωτική σημασία για την άμυνα της Θεσσαλονίκης.

Το μεγαλύτερο μέρος του Νομού είναι πεδινό. Σημαντική είναι η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης. Ανατολικότερα υπάρχει η μικρή πεδιάδα του Λαγκαδά, η οποία εκτείνεται μεταξύ των βουνών Χορτιάτη, Κερδυλίου. Οι πεδιάδες αυτές είναι εύφορες και πλούσιες σε νερά.

Υπάρχουν δύο λίμνες:

- Η Βόλβη. Τα νερά της διοχετεύονται στο Στρυμονικό κόλπο. Το εμβαδόν της είναι 72 τετρ. χλμ., και διαθέτει πολλά ψάρια. Του Λαγκαδά (ή Κορώνεια). Έχει έκταση 57 τετρ. χλμ.

Υπάρχουν και μικρές λίμνες στα βόρεια της Βόλβης, όπως η Μαρούδα και η Λάντζα.

3.5. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η ανεξέλεγκτη χωροθέτηση δράσεων, ειδικά εκτός του ρυθμιστικού σχεδίου της Θεσσαλονίκης και χωρίς επιστημονικά κριτήρια είχαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αλυσιδωτά προβλήματα που ταλανίζουν το Νομό μέχρι σήμερα. Βιομηχανίες μέσα στον αστικό ιστό, σπίατα που φτάνουν μέχρι τις περιφράξεις εργοστασίων, καταπατήσεις ρεμάτων, ανύπαρκτος σχεδιασμός αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και ανεπαρκής διαχείριση των οικοσυστημάτων χαρακτηρίζουν μέχρι σήμερα το μεγαλύτερο τμήμα του Νομού Θεσσαλονίκης.

3.5.1. Τα σπουδαιότερα οικοσυστήματα του Νομού Θεσσαλονίκης

Η βιοποικιλότητα αποτελεί σήμερα ένα από τα αντικείμενα μελέτης της επιστήμης της οικολογίας και μετά τη Σύνοδο Κορυφής του ΟΗΕ στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αποτελεί πλέον ουσιώδες θέμα πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς παγκοσμίως.

Σε μικρή απόσταση ανατολικά από την πόλη της Θεσσαλονίκης, μόλις 12 και 39 χιλιόμετρα αντίστοιχα, βρίσκονται οι λίμνες Κορώνεια και Βόλβη, διαχωρίζοντας τη χερσόνησο της Χαλκιδικής από τον κορμό της Μακεδονίας. Πρόκειται για ένα σπάνιο σύμπλεγμα οικοσυστημάτων με υγρόφιλα δάση, λίμνες, υγρά λιβάδια, λασποτόπια, ποτάμια, θαμνώνες και γεωργικές εκτάσεις που συγκροτούν έναν ενιαίο πολύ σημαντικό υγρότοπο, εκεί που άλλοτε, εκατομμύρια χρόνια πριν, δέσποζε η ενιαία λίμνη Μυγδονία, η οποία καταλάμβανε όλη τη λεκάνη της αρχαίας Μυγδονίας. Ένας υγρότοπος πολύ μεγάλης αξίας, ο οποίος τα τελευταία χρόνια απειλείται σοβαρά από τις ανεξέλεγκτες ανθρωπογενείς δραστηριότητες (η λίμνη Κορώνεια) και που σε συνδυασμό με την παρατεταμένη ανομβρία διατάραξαν την οικολογική του ισορροπία.

Ο υγρότοπος των Λιμνών Κορώνειας – Βόλβης συγκαταλέγεται ανάμεσα στους έντεκα υγρότοπους της χώρας που προστατεύονται από τη Διεθνή Σύμβαση "Ραμσάρ" (Σύμβαση για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας ως Ενδιαιτήματος για τα Υδροβία Πτηνά). Η Κορώνεια γνωστή και ως λίμνη Λαγκαδά ή Αγ. Βασιλείου βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της λεκάνης της Μυγδονίας. Ο πληθυσμός των φοινικόπτερων, (γνωστά ως φλαμίγκο), σύμφωνα με καταμετρήσεις της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας τον Οκτώβριο του 2000, στη Λίμνη Κορώνεια, ανερχόταν σε 11.750 άτομα – πληθυσμός που δεν έχει παρατηρηθεί σε κανένα άλλο μέρος της χώρας

Η Βόλβη βρίσκεται στα ανατολικά της λεκάνης της Μυγδονίας κι είναι η δεύτερη σε μέγεθος (μετά την Τριχωνίδα) φυσική λίμνη της χώρας και έχει βάθος 20-23 μέτρα. Στη Βόλβη φιλοξενείται ένας πολύ μεγάλος αριθμός παρυδάτιων και υδρόβιων πουλιών.

Ο Αξιός ποταμός αποτελεί σημαντικό υγρότοπο που συγκεντρώνει πολλά είδη σπάνιων και προστατευόμενων πτηνών αλλά και άλλα είδη αξιόλογης πανίδας. Τον αποκαλούν και Βαρδάρη από την περσική λέξη *vardar* που σημαίνει ποτάμι. Ο Αξιός έχει τις πηγές του στα σύνορα μεταξύ Αλβανίας και ΠΓΔΜ, στο όρος Σαρ. Στην Ελλάδα τον υποδέχεται πρώτα ο Νομός Κιλκίς και, κατόπιν, ο Νομός Θεσσαλονίκης. Ο ποταμός περνά μέσα από το δήμο Κουφαλίων και εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Το συνολικό του μήκος φτάνει τα 380 χλμ. όμως μόνο 76 από αυτά αφορούν σε ελληνικό έδαφος. Το πλάτος του ποικίλλει σημαντικά : σε κάποιες περιοχές δεν ξεπερνά τα 50 μ. ενώ σε άλλες φτάνει τα 600 μ.

Μεγάλες γεωργικές εκτάσεις αρδεύονται από τα νερά του ενώ το δέλτα που σχηματίζουν οι εκβολές του στο Θερμαϊκό κόλπο είναι ένας πολύτιμος υγρότοπος προστατευόμενος από τη συνθήκη Ramsar.

Στην ευρύτερη περιοχή του δέλτα Αξιού έχουν καταγραφεί σημαντικές αποικίες πτηνών όπως οι ερωδιοί αλλά και παρυδάτιων πτηνών όπως ο νυχτοκόρακας, ο κρυπτοτσικνιάς, ο λευκοτσικνιάς, ο αργυροτσικνιάς, η χαλκόκοτα, η χουλιανομύτα, το σάϊνι, ο καλαμοκανάς, η αβοκέττα, η πετροτριλίδα, το νεροχελίδονο, το ποταμογλάρονο, το νανογλάρονο, η γαλιάντρα κ.ά.

Ακόμη, πολλά μεταναστευτικά πουλιά κάνουν την εμφάνισή τους περιοδικά εδώ, όπως η δρεπανοσκαλίδρα, ο μαχητής, η λιμόζα και ο μαυρότρυγας. Εντύπωση, μάλιστα, προκαλεί ο μεγάλος αριθμός τους που κυμαίνεται από 20.000-50.000. Αντίθετα όμως, ο αριθμός των πουλιών που περνούν το χειμώνα στο δέλτα του Αξιού έχει μειωθεί πολύ. Τέτοια είδη πουλιών, πολλά εκ των οποίων είναι σπάνια ή προστατευόμενα, είναι η λαγγόνα, ο αργυροπελεκάνος, ο θαλασσαετός και ο στικταετός. Επίσης στο δέλτα του Αξιού, στην πλευρά που υπάγεται στο Νομό Θεσσαλονίκης, έχουν εντοπιστεί άγρια άλογα.

Πανίδα

Από τα 248 είδη πουλιών που έχουν καταγραφεί, πολλά καταφθάνουν στον υγρότοπο για να διαχειμάσουν όπως οι τσικνόπαπιες, οι πρασινοκεφαλόπαπιες, οι χουλιανομύτες, οι χήνες, οι κύκνοι, τα βουτηχτάρια με σημαντικότερα είδη πάπιας την Βαλτόπαπια και την Ροπαλόπαπια που

ανήκουν στα σπάνια και απειλούμενα είδη τα οποία προστατεύονται από Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Συμβάσεις.

Εκατόν τέσσερα (104) είδη πτηνών αναπαράγονται και εδώ ανήκουν ορισμένα είδη ερωδιών όπως ο σταχτοσικνιάς, ο λευκοσικνιάς, ο νυχτοκόρακας, ο μικροσικνιάς, ο πορφυροσικνιάς και ορισμένα είδη αρπαχτικών όπως ο κραυγαετός, ο καλαμόκιρκος, η αετογερακίνα και το σαΐνι.

Ανάμεσα στην πλούσια πτηνοπανίδα περιλαμβάνονται και τα διαβατικά είδη, δηλαδή εκείνα που σταθμεύουν στις λίμνες για να τραφούν και να ξεκουραστούν κατά τη διάρκεια των μακρινών μεταναστευτικών τους ταξιδιών. Μερικά από αυτά είναι σπάνια και απειλούνται παγκοσμίως με εξαφάνιση όπως η χουλιαρομύτα, η χαλκόκοτα, ο αργυροπελεκάνος, ο ροδοπελεκάνος, ο πετρίτης, ο ασπροπάρης και το φοινικόπτερο περισσότερο γνωστό ως φλαμίγκο.

Όσον αφορά τα θηλαστικά, αυτά φθάνουν τα 23 κι εδώ ανήκουν αρκετά συνηθισμένα είδη όπως η αλεπού, η νυφίτσα, το κουνάβι, ο λαγός, ο σκίουρος, αλλά και πολύ σημαντικά όπως τα «τρωτά» και «κινδυνεύοντα με εξαφάνιση»: αγριόγατα, βίδρα, λαγόγυρος, τσακάλι και ασβός.

Από τον κόσμο των ψαριών (21 είδη), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η λιπαριά, η γελάρτζα και το λακόψαρο που είναι ενδημικά της Βόλβης. Υπάρχουν και άλλα κοινότερα είδη όπως το γριβάδι ή κυπρίνος-το πιο σημαντικό από οικονομικής άποψης είδος του γλυκού νερού-, η πέρκα, το λεστί, η τούρνα, η πεταλούδα κ.α.

Χλωρίδα

Στην ευρύτερη περιοχή έχουν καταγραφεί 800 είδη φυτών αναδεικνύοντας την περιοχή σε μια από τις σημαντικότερες υγροτοπικές περιοχές της χώρας μας.

Υδρόβια φυτά όπως η φακή του νερού, τα σπάνια νεροκάστανα και η ναϊάς η μικρή, βενθόφυτα, υδροχαρή καθώς και είδη που αναπτύσσονται στις πλαγιές των λόφων που στεφανώνουν τις λίμνες όπως η ελιά, το πουρνάρι, ο κέδρος, το ρείκι, ο γαύρος, η βελανιδιά και η οξιά είναι μερικά από τα είδη που συντέλεσαν στη δημιουργία ενός σπάνιου μωσαϊκού βλάστησης.

Το Αισθητικό Δάσος της Ρεντίνας στις όχθες του Ρήχιου ποταμού που διαρρέει τα Στενά της Ρεντίνας δημιουργεί ένα τοπίο σπάνιου φυσικού κάλλους που δικαιολογημένα ανακηρύχτηκε σε Αισθητικό δάσος. Το στενό αυτό πέραςμα που δημιουργούν οι παρυφές του Χολομώντα και των Κερδουλίων είναι επίσης γνωστό κι ως Μακεδονικά Τέμπη.

Το δάσος αυτό συγκροτείται από μεγάλα πλατάνια, κρانيές, ιτιές, φράξους, κισσούς, λυγαριές, ιππουρίδες, φτέρες και γαλατσίδες, είδη που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς πολλά από αυτά χρησιμοποιούνταν στην αρχαιότητα είτε για την παραγωγή φαρμάκων είτε για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων.

3.6. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3.6.1. Συγκριτική θέση Νομού

Ο Νομός Θεσσαλονίκης με πληθυσμό 1.057.825 κατοίκους έχει πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη, τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας και μία από τις αρχαιότερες πόλεις της Ευρώπης, η οποία εκτείνεται σε μήκος 12 χλμ προς τον Θερμαϊκό κόλπο.

Ο Νομός Θεσσαλονίκης συγκεντρώνει ποσοστό 9,4% του πληθυσμού της χώρας (10% των φορολογουμένων και 10% του δηλωθέντος εισοδήματος) με τάση αύξησης, αφού είχε το 4ο μεγαλύτερο ποσοστό φυσικής αύξησης του πληθυσμού το 1997 και το 1998 μετά τους νομούς Δωδεκανήσου, Ξάνθης και Ηρακλείου (υπεροχή γεννήσεων/1.000 κατοίκους: 2,9), και υψηλή αναλογία μαθητών Δημοτικού ανά 1.000 κατοίκους (66 έναντι μέσου Ελλάδας 61).

Παράγει το 9,9% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της χώρας, 16% της συνολικής μεταποιητικής παραγωγής και τα δύο τρίτα του προϊόντος του προέρχονται από τις υπηρεσίες. Με κατά κεφαλή προϊόν 3,8 εκ. δρχ. (3ος στην κατάταξη με 105% του μέσου όρου της Ελλάδος), η θέση του ως προς το μέσο της χώρας σε διάστημα μιας 10ετίας έμεινε σχεδόν σταθερή.

Στο Νομό Θεσσαλονίκης αναλογεί 12% του κύκλου εργασιών των μεταποιητικών και κατασκευαστικών επιχειρήσεων, 10% των εμπορικών επιχειρήσεων και 72% των υπηρεσιών. Είναι η 4η παραγωγός κρέατος περιοχή της χώρας και η 5η παραγωγός τυριού και τομάτας.

Ο Νομός Θεσσαλονίκης έχει καταστεί το δεύτερο οικονομικό και εμπορικό κέντρο της χώρας. Διαθέτει μία αξιόλογα διαφοροποιημένη οικονομική βάση που του προσδίδει μια προοπτική δυναμικής εξέλιξης. Ο Νομός Αττικής μαζί με το Νομό Θεσσαλονίκης διαθέτουν πάνω από το μισό της οικονομικής δραστηριότητας και του πληθυσμού της χώρας.

3.6.2. Πληθυσμιακή διάρθρωση Νομού

Κατά την απογραφή του 2001 στο Νομό Θεσσαλονίκης καταμετρήθηκαν 1.057.825 άτομα, και αποτελεί τον δεύτερο πληθυσμιακά Νομό της Χώρας.

Πίνακας 3.1. Πληθυσμιακή διάρθρωση του Νομού Θεσσαλονίκης

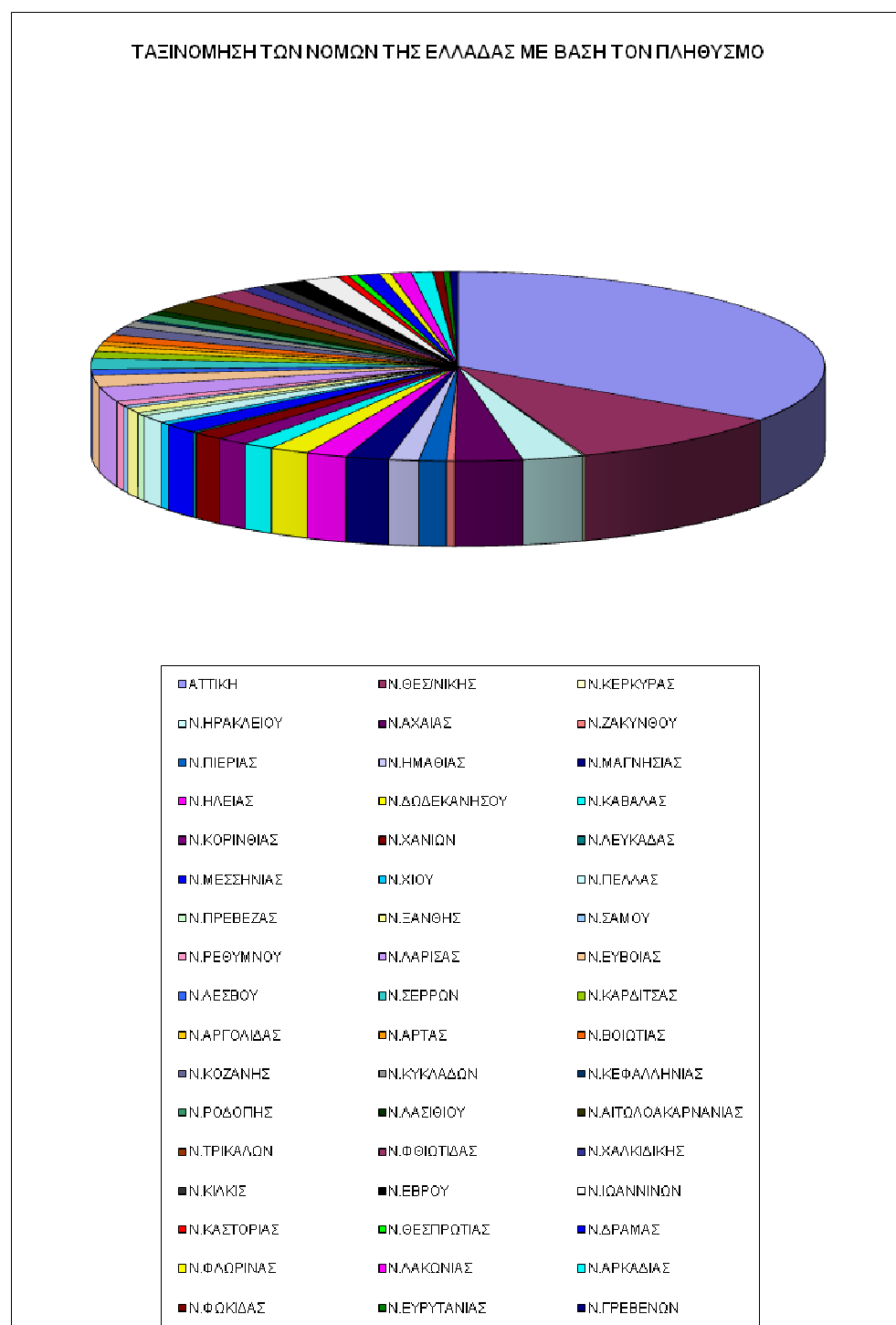
Δήμος ή Κοινότητα**	2001*			1991			Μεταβολή %		
	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	5.424.089	5.515.516	10.939.605	5.051.553	5.201.027	10.252.580	7,4	6,0	6,7
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	504.835	542.016	1.046.851	455.074	489.352	944.426	10,9	10,8	10,8
Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	167.934	188.019	355.953	179.886	204.081	383.967	-6,6	-7,9	-7,3
Δ. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	7.354	7.115	14.469	7.148	7.232	14.380	2,9	-1,6	0,6
Δ. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ	2.437	2.692	5.129	1.757	1.795	3.552	38,7	50,0	44,4
Δ. ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ	3.229	2.920	6.149	3.486	3.735	7.221	-7,4	-21,8	-14,8
Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ	19.546	21.668	41.214	19.365	20.728	40.093	0,9	4,5	2,8

Δ. ΑΕΙΟΥ	3.406	3.290	6.696	3.193	3.263	6.456	6,7	0,8	3,7
Δ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ	2.096	2.062	4.158	2.014	2.056	4.070	4,1	0,3	2,2
Δ. ΑΡΕΘΟΥΣΑΣ	1.827	1.747	3.574	1.926	1.888	3.814	-5,1	-7,5	-6,3
Δ. ΑΣΣΗΡΟΥ	1.854	1.874	3.728	1.754	1.752	3.506	5,7	7,0	6,3
Δ. ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ	4.731	4.549	9.280	3.395	3.519	6.914	39,4	29,3	34,2
Δ. ΒΕΡΤΙΣΚΟΥ	1.379	1.409	2.788	1.339	1.313	2.652	3,0	7,3	5,1
Δ. ΕΓΝΑΤΙΑΣ	1.587	1.557	3.144	1.624	1.637	3.261	-2,3	-4,9	-3,6
Δ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ-ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ	10.804	11.242	22.046	8.140	8.409	16.549	32,7	33,7	33,2
Δ. ΕΠΑΝΟΜΗΣ	4.400	4.252	8.652	3.291	3.269	6.560	33,7	30,1	31,9
Δ. ΕΥΟΣΜΟΥ	26.154	26.974	53.128	14.302	14.519	28.821	82,9	85,8	84,3
Δ. ΕΧΕΔΩΡΟΥ	12.120	11.633	23.753	8.897	8.603	17.500	36,2	35,2	35,7
Δ. ΘΕΡΜΑΪΚΟΥ	9.882	10.188	20.070	2.871	2.932	5.803	244,2	247,5	245,9
Δ. ΘΕΡΜΗΣ	8.093	8.026	16.119	4.059	3.884	7.943	99,4	106,6	102,9
Δ. ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ	41.273	46.039	87.312	38.408	42.290	80.698	7,5	8,9	8,2
Δ. ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	3.291	2.856	6.147	2.496	2.318	4.814	31,9	23,2	27,7
Δ. ΚΑΛΜΙΝΔΟΙΩΝ	2.329	2.363	4.692	2.272	2.286	4.558	2,5	3,4	2,9
Δ. ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ	2.185	2.140	4.325	2.193	2.230	4.423	-0,4	-4,0	-2,2
Δ. ΚΟΥΦΑΛΙΩΝ	5.413	5.364	10.777	4.792	4.999	9.791	13,0	7,3	10,1
Δ. ΛΑΓΚΑΔΑ	7.543	8.809	16.352	7.322	7.401	14.723	3,0	19,0	11,1
Δ. ΛΑΧΑΝΑ	1.587	1.994	3.581	1.880	1.882	3.762	-15,6	6,0	-4,8
Δ. ΜΑΔΥΤΟΥ	1.771	1.679	3.450	1.550	1.538	3.088	14,3	9,2	11,7
Δ. ΜΕΝΕΜΕΝΗΣ	7.470	8.092	15.562	6.349	6.583	12.932	17,7	22,9	20,3
Δ. ΜΗΧΑΝΙΩΝΑΣ	4.480	4.723	9.203	3.903	3.781	7.684	14,8	24,9	19,8
Δ. ΜΙΚΡΑΣ	4.918	5.081	9.999	2.860	2.994	5.854	72,0	69,7	70,8
Δ. ΜΥΓΔΟΝΙΑΣ	3.780	3.706	7.486	3.053	2.579	5.632	23,8	43,7	32,9
Δ. ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ	14.443	15.964	30.407	14.644	15.924	30.568	-1,4	0,3	-0,5
Δ. ΠΑΝΟΡΑΜΑΤΟΣ	6.980	7.595	14.575	4.930	5.345	10.275	41,6	42,1	41,8
Δ. ΠΟΛΙΧΝΗΣ	16.937	18.928	35.865	13.884	14.010	27.894	22,0	35,1	28,6
Δ. ΠΥΛΑΙΑΣ	11.193	11.601	22.794	10.156	10.629	20.785	10,2	9,1	9,7
Δ. ΡΕΝΤΙΝΑΣ	3.215	3.031	6.246	2.524	2.377	4.901	27,4	27,5	27,4
Δ. ΣΟΧΟΥ	2.895	2.934	5.829	3.381	3.408	6.789	-14,4	-13,9	-14,1
Δ. ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ	20.229	21.645	41.874	18.486	19.110	37.596	9,4	13,3	11,4
Δ. ΣΥΚΕΩΝ	20.022	21.566	41.588	16.387	17.672	34.059	22,2	22,0	22,1
Δ. ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΣ	5.506	6.065	11.571	5.650	6.172	11.822	-2,5	-1,7	-2,1
Δ. ΧΑΛΑΣΤΡΑΣ	5.046	4.783	9.829	4.869	4.660	9.529	3,6	2,6	3,1

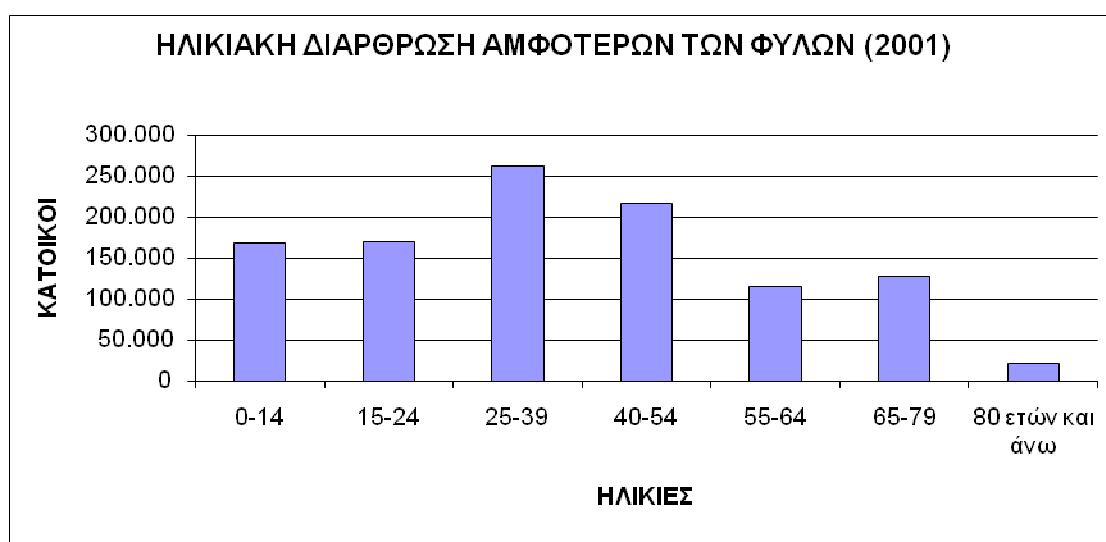
Δ. ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ	4.934	5.135	10.069	4.614	4.470	9.084	6,9	14,9	10,8
Δ. ΧΟΡΤΙΑΤΗ	6.299	6.480	12.779	4.462	4.415	8.877	41,2	46,8	44,0
Δ. ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ	5.887	5.954	11.841	2.681	2.777	5.458	119,6	114,4	116,9
ΚΟΙΝ. ΕΥΚΑΡΠΙΑΣ	3.312	3.200	6.512	1.758	1.722	3.480	88,4	85,8	87,1
ΚΟΙΝ. ΠΕΥΚΩΝ	3.064	3.072	6.136	1.123	1.165	2.288	172,8	163,7	168,2

Γράφημα 3.1. Ταξινόμηση των Νομών της Ελλάδος με βάση τον πληθυσμό

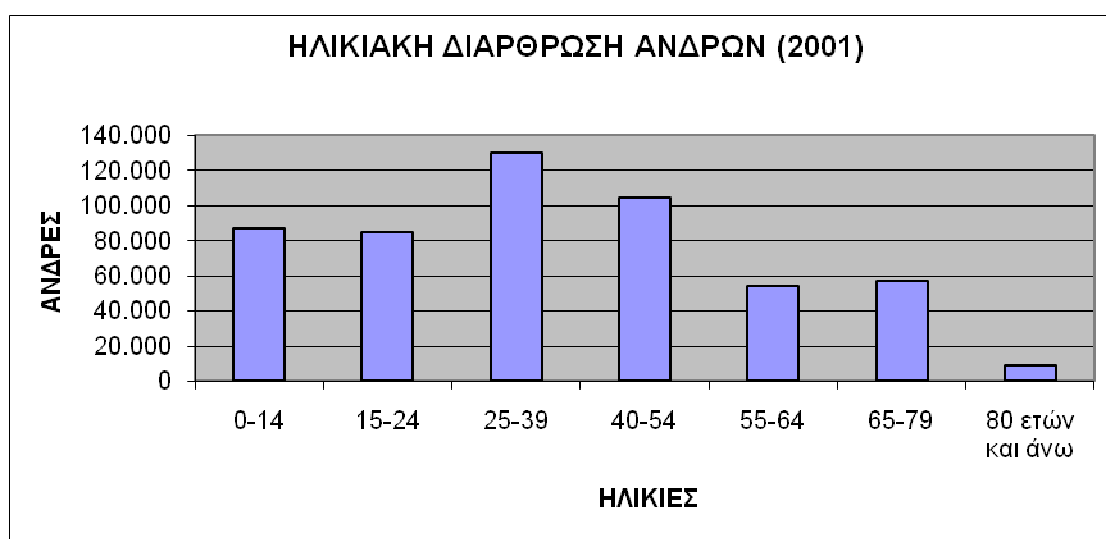

3.6.3. Ηλικιακή διάρθρωση πληθυσμού και πυκνότητα

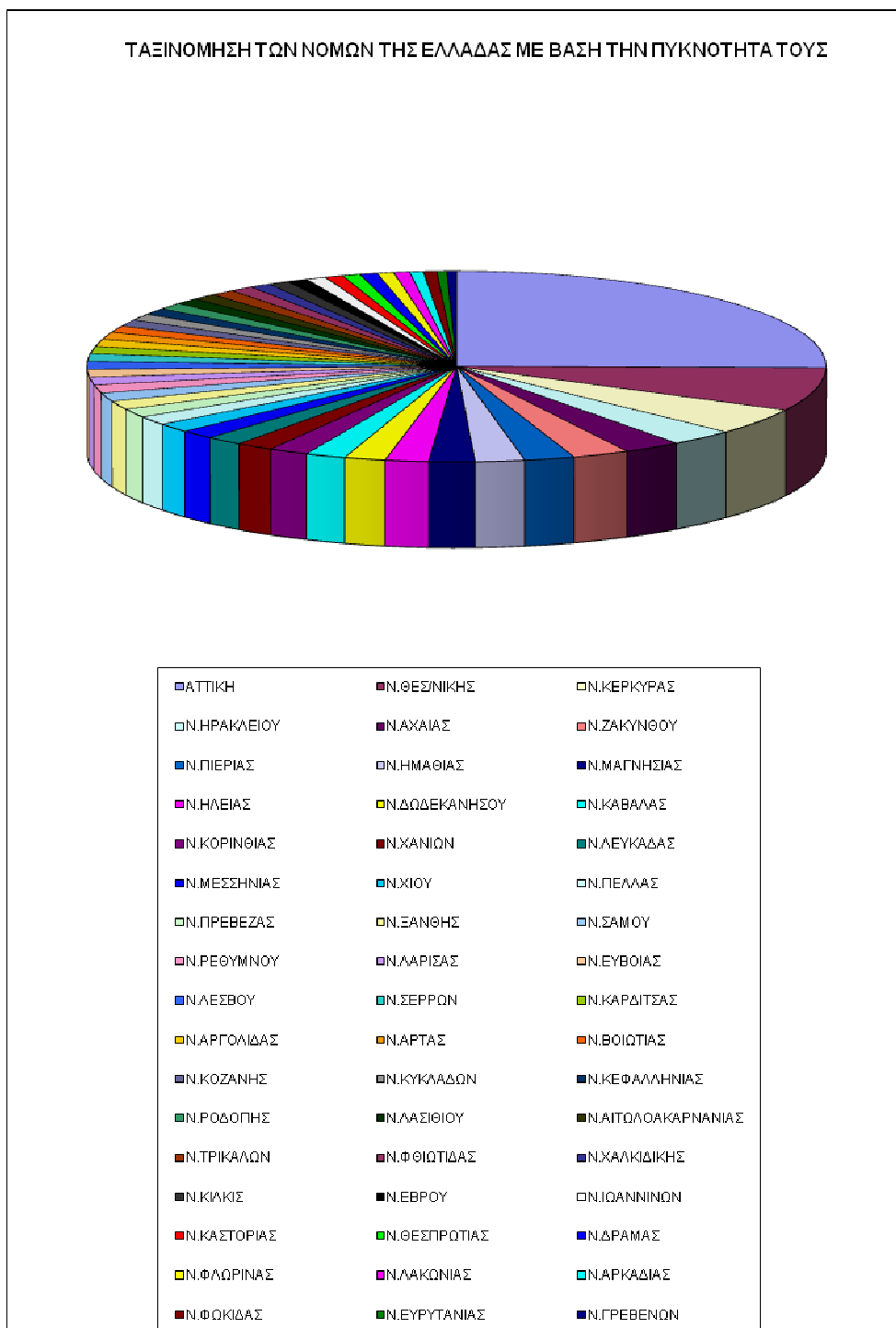
Γράφημα 3.2. Ηλικιακή διάρθρωση αμφοτέρων των φύλων

Γράφημα 3.3. Ηλικιακή διάρθρωση ανδρών

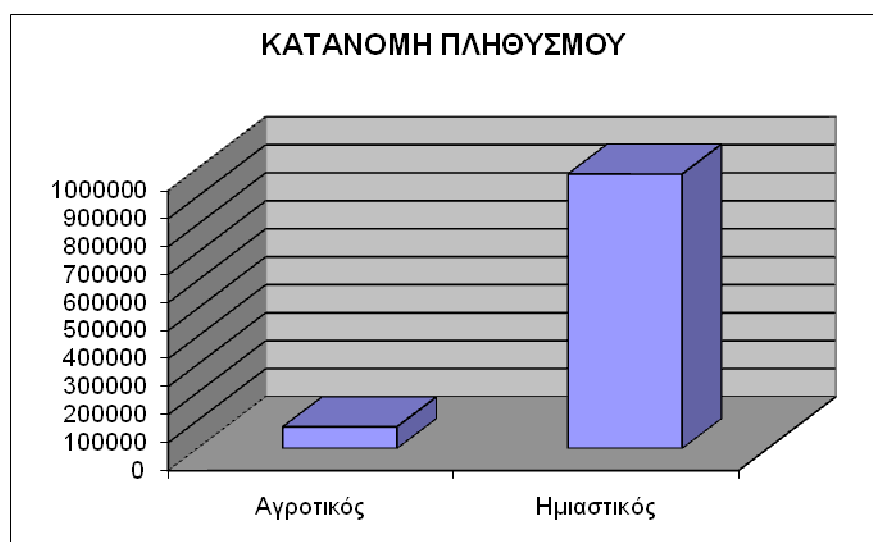
Γράφημα 3.4. Ταξινόμηση των Νομών της Ελλάδος με βάση την πυκνότητά τους

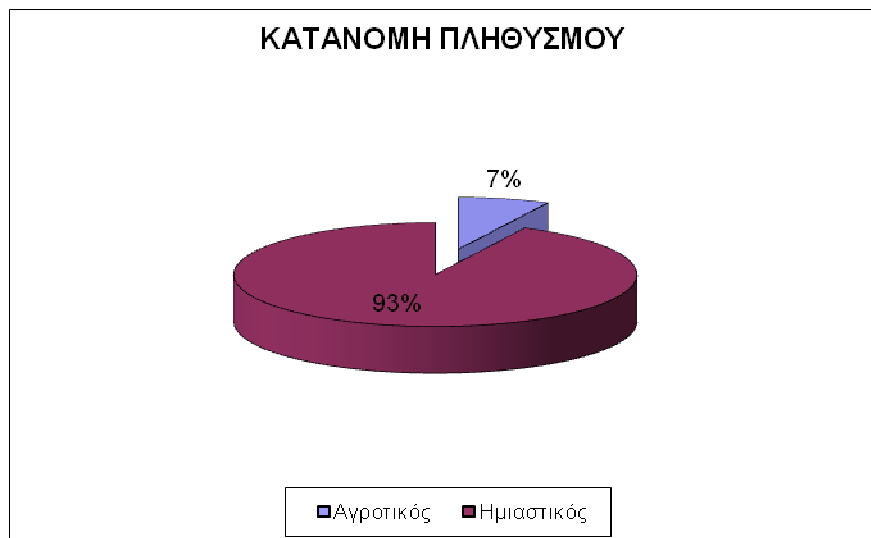
3.6.4. Κατανομή πληθυσμού του Νομού Θεσσαλονίκης

ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ(2001)					
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ	%ΚΑΤΑΝΟΜΗ	
				ΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ
	1.057.825	980.419	77.406	93%	7%

Γράφημα 3.5. Κατανομή πληθυσμού

Γράφημα 3.5α. Κατανομή Πληθυσμού

3.6.5. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμού

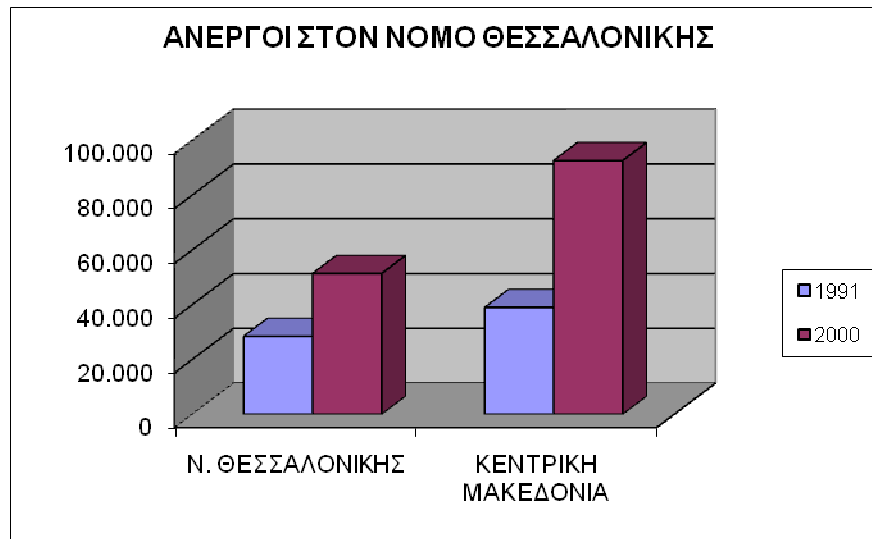
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		
	1991	2000
Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	344.214	302.000
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	623.909	788.673

Γράφημα 3.6. Απασχολούμενοι στο Νομό Θεσ/νίκης

ΑΝΕΡΓΟΙ		
	1991	2000
Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	28.438	39.000
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	51.379	92.608

Γράφημα 3.7. άνεργοι στο νομό Θεσσαλονίκης

3.6.5.1. Εκπαίδευση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας του 2004/2005 στον Νομό Θεσσαλονίκης υπάρχουν:

438 νηπιαγωγεία τα οποία λειτουργούν μόνο το πρωί

353 δημοτικά από τα οποία 330 δημόσια και 23 ιδιωτικά

159 γυμνάσια από τα οποία

ΔΗΜΟΣΙΑ		ΙΔΙΩΤΙΚΑ	
ΗΜΕΡΗΣΙΑ	ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ	ΗΜΕΡΗΣΙΑ	ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ
142	3	14	0

117 λύκεια από τα οποία

ΔΗΜΟΣΙΑ		ΙΔΙΩΤΙΚΑ	
ΗΜΕΡΗΣΙΑ	ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ	ΗΜΕΡΗΣΙΑ	ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ
99	3	15	0

3.6.5.2. Υγεία – Πρόνοια

Στο Νομό λειτουργούν 13 νοσοκομεία, 19 κλινικές και 6 κέντρα υγείας:

Νοσοκομεία:

- Δημόσιο Νοσοκομείο Ειδικών Παθήσεων Θεσσαλονίκης
- Θεαγένειο- Αντικαρκινικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης

- Ιπποκράτειο - Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- Νοσοκομείο Αφροδισίων και Δερματικών Νόσων
- Νοσοκομείο ΙΚΑ "Παναγιά"
- Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- "Γεώργιος Παπανικολάου" - Κεντρικό Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος ΒΕ
- 424 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- "Άγιος Δημήτριος" - Νομαρχιακό Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- "Άγιος Παύλος" - Νομαρχιακό Νοσοκομείο
- "ΑΧΕΠΑ" - Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
- Γενικό Νοσοκομείο Ατυχημάτων Θεσσαλονίκης

Κλινικές:

- Ευαγγελισμός Μ.Αγγελής Μικτή Παθολογική
- Γαληνός Α.Ε. Αλεξίδης Γενική
- Κυανός Σταυρός Α.Ε. – Euromedica Γενική
- «12 Απόστολοι» Κωστόπουλου Παθολογική
- Γενική κλινική Θεσσαλονίκης Α.Ε Γενική
- Σαραφianού Α.Ε. Γενική
- Άγιος Λουκάς – Νοσηλευτική Α.Ε. Γενική
- Euromedica ΑΕ – Τατιανα Μ/κή – Γυναικολ.
- Ιατρικό Αθηνών ΑΕ/Ιατρικό Διαβαλκανικό Θεσσαλονίκης Γενική
- Πισσαλίδη – Καρίπη Ψυχιατρική
- Παρμενίδης - Χαχαμίδης ΟΕ Ψυχιατρική
- Στασινόπουλος ΑΕ Αγία Μαρίνα Ψυχιατρική
- Στασινόπουλος ΑΕ Άγιος Γεώργιος Ψυχιατρική
- Στασινόπουλος ΑΕ Άγιος Αντώνιος Ψυχιατρική
- Γαλήνη Ν.Ντοκατζή Ψυχιατρική
- Μπαλτούμα Β.Βεττα ΕΠΕ Ψυχιατρική
- Άγιος Δημήτριος-Α.Ράπτη Παθολογική
- Γένεσις Μαιευτ.Γυ/κή – Χειρουργική
- Αγία Αικατερίνη-Ζαχαρέγκα Αικ. Ψυχιατρική

Κέντρα υγείας:

- Κ.Υ. Θέρμης
- Κ.Υ. Νέας Μηχανιώνας
- Κ.Υ. Ζαγκλιβερίου
- Κ.Υ. Ν.Μαδύτου
- Κ.Υ. Σοχού
- Κ.Υ. Λαγκαδά

3 6.5.3. Πολιτισμός – Αθλητισμός

3.6.5.3.1. Πολιτισμός

Κατά τη διάρκεια του έτους λαμβάνουν χώρα πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων στους δήμους του νομού, με τις περισσότερες στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Ειδικότερα κατά την περίοδο του καλοκαιριού πραγματοποιούνται πολλές εκδηλώσεις παραδοσιακού και θρησκευτικού περιεχομένου με έντονα λαογραφικά στοιχεία.

3.6.5.3.2. Αθλητισμός

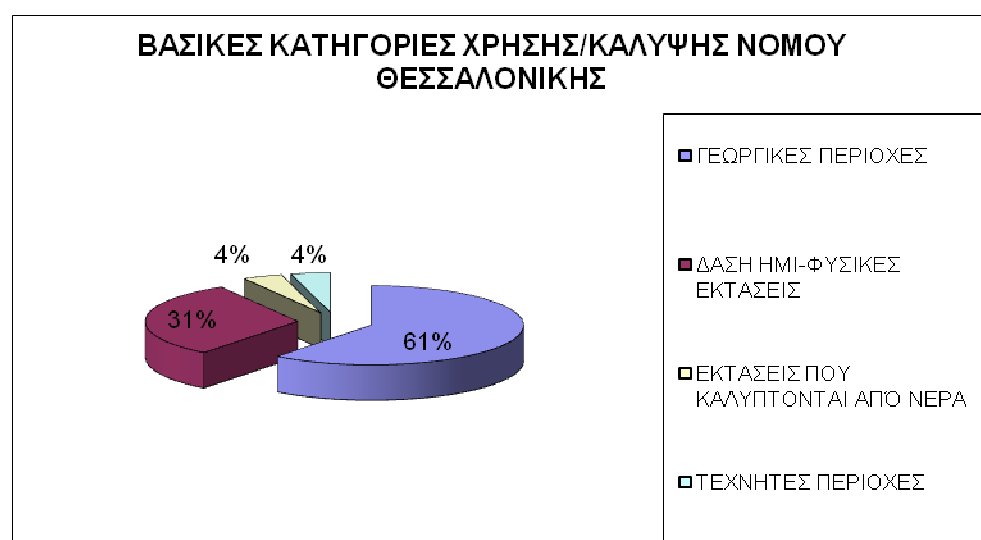
Ο νομός φιλοξενεί πλήθος αθλητικών γεγονότων, διεθνών και πανελλήνιων. Οι αθλητικές εγκαταστάσεις του νομού είναι :

- Δημοτικό Γυμναστήριο Πολίχνης
- Εθνικό Αθλητικό Κέντρο Αμπελοκήπων
- Εθνικό Αθλητικό Κέντρο Ευόσμου
- Εθνικό Αθλητικό Κέντρο Νεάπολης
- Εθνικό Αθλητικό Κέντρο Σταυρούπολης
- Εθνικό Γυμναστήριο Μίκρας
- Εθνικό Κολυμβητήριο Θεσσαλονίκης
- Εθνικό Στάδιο «Αλεξάνδρειο Αθλητικό Μέγαθρον»
- Εθνικό Στάδιο «Καυτατζόγλειο»
- Στάδιο Τούμπας (ΠΑΟΚ)
- Γήπεδο «Κλεάνθης Βικελίδης»
- Εθνικό Στάδιο Λαγκαδά

3.7. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι χρήσεις γης του Νομού Θεσσαλονίκης σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1999-2000 φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Γράφημα 3.8. Βασικές κατηγορίες χρήσης γης του Νομού Θεσσαλονίκης

Το μεγαλύτερο ποσοστό του Νομού αποτελείται από γεωργικές εκτάσεις ενώ το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό είναι εκείνο των δασικών εκτάσεων.

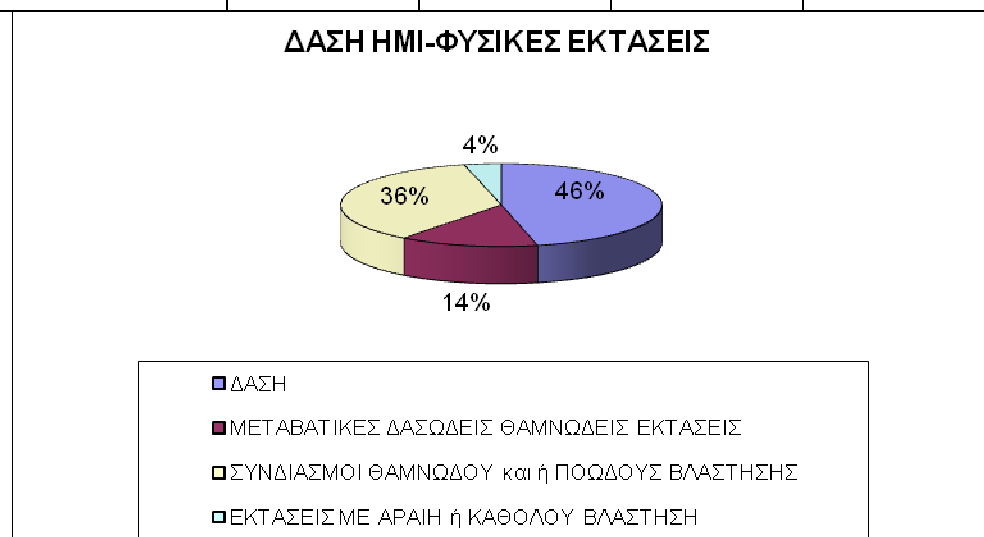
Γράφημα 3.9. Γεωργικές περιοχές

Πίνακας 3.2. Κατανομή γεωργικών περιοχών

ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΟΜΟΣ	ΝΟΜΟΣ	ΝΟΜΟΣ
-----------	--------	----------	-------	-------	-------

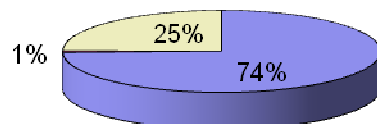
ΕΚΤΑΣΕΙΣ(χιλ.στρ)	ΕΛΛΑΔΑΣ	ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ-ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ-ΕΛΛΑΔΑ
ΑΡΟΣΙΜΗ ΓΗ	21181,4	6077,3	1318,3	21,70%	6,20%
ΜΟΝΙΜΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	7491,8	487,9	27,6	5,65%	0,36%
ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ/ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΔΑΣΩΔΕΙΣ/ΘΑΜΝΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	880	198,2	14,9	7,50%	1,70%
ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ-ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΘΑΜΝΩΔΟΥΣ ΚΑΙ / Ή ΠΟΡΩΔΟΥΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ	9151,7	719,4	202	28%	2,20%
ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ-ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΜΕ ΑΡΑΙΗ Ή ΚΑΘΟΛΟΥ ΒΛΑΣΤΗΣΗ	4420,5	520,5	38	7,30%	0,85%
ΕΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	22011	2768,6	627,2	22,65%	2,84%

Γράφημα 3.10. Δάση, ημι-φυσικές εκτάσεις

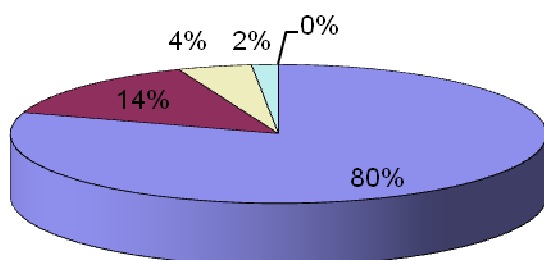
Γράφημα 3.11. Εκτάσεις που καλύπτονται από νερά

ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΝΕΡΑ

- ΧΕΡΣΑΙΑ ΥΔΑΤΑ
- ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΥΓΡΕΣ ΖΩΝΕΣ
- ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΥΓΡΕΣ ΖΩΝΕΣ

ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

- ΑΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ
- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ
- ΔΙΚΤΥΑ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ
- ΟΡΥΧΕΙΑ-ΧΩΡΟΙ ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ ΑΠΟΡΡΙΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΟΤΑΞΙΑ
- ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΜΗ ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ, ΧΩΡΟΙ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Γράφημα 3.12. Τεχνητές περιοχές

3.8 ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

3.8.1 Οδικό δίκτυο

Ο νομός Θεσσαλονίκης εντάσσεται τόσο στα εθνικά όσο και στα διεθνικά οδικά δίκτυα μέσω των αξόνων ΠΑΘΕ (Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Εύζωνοι) και Εγνατίας Οδού. Επιπροσθέτως, με αφετηρία την πόλη της Θεσσαλονίκης, συνδέεται ακτινικά μέσω των διανομαρχιακών οδών με τα σημαντικά νομαρχιακά κέντρα και τις γειτονικές περιφέρειες, μέσω των ακόλουθων βασικών αξόνων:

- Θεσσαλονίκη – Αλεξάνδρεια – Βέροια – Κοζάνη (ΠΑΘΕ και Εγνατία Οδός)
- Θεσσαλονίκη – Χαλκηδόνα – Γιαννιτσά – Έδεσσα – Φλώρινα
- Θεσσαλονίκη – Κιλκίς – Δοϊράνη – πρ. Γιουγκοσλαβική Δημ. της Μακεδονίας
- Θεσσαλονίκη – Σέρρες – Προμαχώνας – Βουλγαρία
- Θεσσαλονίκη – Καβάλα
- Θεσσαλονίκη – Χαλκιδική

3.8.2 Σιδηροδρομικό δίκτυο

Ο νομός διαθέτει ένα διεθνή επιβατικό – εμπορικό σιδηροδρομικό σταθμό με έδρα την πόλη της Θεσσαλονίκης. Εξυπηρετεί καθημερινά μεγάλο αριθμό επιβατών μέσω των 8 γραμμών του. Πιο συγκεκριμένα οι γραμμές που είτε ξεκινούν είτε διέρχονται από τον σταθμό είναι :

- Θεσσαλονίκη – Λάρισα – Αθήνα
- Θεσσαλονίκη – Αλεξανδρούπολη
- Θεσσαλονίκη – Προμαχώνας
- Θεσσαλονίκη – Ειδομένη
- Θεσσαλονίκη – Φλώρινα
- Θεσσαλονίκη – Κοζάνη
- Θεσσαλονίκη – Λάρισα (Προαστιακός)

3.8.3 Δίκτυο ύδρευσης

Η ύδρευση όλων των Δημοτικών διαμερισμάτων του νομού Θεσσαλονίκης γίνεται από πηγές και γεωτρήσεις στις περιοχές αυτών. Για την υδροδότηση των παραπάνω περιοχών, έχουν κατασκευαστεί εγκαταστάσεις που περιλαμβάνουν έργα υδροληψίας, εξωτερικά υδραγωγεία, αγωγούς μεταφοράς, αντλιοστάσια, δεξαμενές, δίκτυο διανομής και υδρόμετρα. Το δίκτυο ύδρευσης είναι σε αρκετά καλή κατάσταση, αφού έχουν αντικατασταθεί πρόσφατα σε πολλές περιοχές οι πεπαλαιωμένες σωληνώσεις με νέες πλαστικές.

Ειδικότερα στην περιοχή της Σουρωτής το νερό είναι πολύ καλής ποιότητας και εμφιαλώνεται. Από την αρχαιότητα, στις βόρειες παρυφές του όρους Κάλαιρος - στα σύνορα των νομών Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής - υπήρχε μία πηγή όπου ανάβλυζε άφθονο νερό από τη γη, σχηματίζοντας μία μικρή λίμνη που υπερχειλίζει και μέσα από μία γραφική ρεματιά κι ένα

μαγευτικό τοπίο κατέληγε στο μικρό ποταμό Ανθεμούντα (Ανθεμούς = Λουλουδοστόλιος). Από αυτή την ίδια τοποθεσία αναβλύζει και σήμερα το Ανθρακούχο Φυσικό Μεταλλικό Νερό Σουρωτή.

3.8.4 Δίκτυο αποχέτευσης

Το αποχετευτικό δίκτυο του νομού δεν είναι πλήρως ολοκληρωμένο, σε πολλούς δήμους κυρίως απομακρυσμένους δεν υπάρχει δίκτυο και οι κάτοικοι εξυπηρετούν τις ανάγκες τους είτε με σηπτικούς είτε ακόμα και με απορροφητικούς βόθρους. Γίνεται προσπάθεια από τους δήμους για την εξασφάλιση κονδυλίων ούτως ώστε να αντικατασταθούν σε πρώτη φάση οι απορροφητικοί βόθροι από σηπτικούς που επιβαρύνουν λιγότερο το περιβάλλον και τη δημιουργία ενιαίου αποχετευτικού δικτύου στο νομό σε δεύτερη φάση.

- **Διαχείριση και διάθεση λυμάτων στο Θερμαϊκό Κόλπο**

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 δρομολογήθηκαν έργα για την αντιμετώπιση της υποβάθμισης των θαλάσσιων υδάτων, με σοβαρότερη παρέμβαση στον οικιστικό – αστικό τομέα και την Θεσσαλονίκη (Κεντρικός Αποχετευτικός Αγωγός και Σταθμός Επεξεργασίας Λυμάτων Πόλης Θεσσαλονίκης). Τα έργα καθυστέρησαν σημαντικά να ολοκληρωθούν γεγονός που συντέλεσε στην υποβάθμιση του κόλπου.

Τα έργα ευθύνης της Εταιρείας Υδρεύσεως, Αποχετεύσεως Θεσσαλονίκης (Ε.Υ.Α.Θ.) και κύρια η λειτουργία της Μονάδας επεξεργασίας βιομηχανικών λυμάτων της Βιομηχανικής Περιοχής Θεσσαλονίκης (ΒΙ.ΠΕ.Θ) Σίνδου, η ολοκλήρωση του Σταθμού Επεξεργασίας Λυμάτων Θεσσαλονίκης στο Γαλλικό και του Σταθμού Επεξεργασίας Λυμάτων τουριστικών περιοχών Αγγελοχωρίου «ΑΙΝΕΙΑ» συντελούν σε σημαντικό βαθμό στην μείωση ρυπαντικών εκροών στο Θερμαϊκό Κόλπο. Παράλληλα η ολοκλήρωση των μονάδων επεξεργασίας λυμάτων «εσωτερικών» πόλεων (Βέροια, Γιαννιτσά κ.λπ.) σε συνδυασμό με την σχετική προληπτική ή κατασταλτική δράση, φαίνεται να οδηγεί σε πρόοδο της οικολογικής ποιότητας των νερών και στην κατεύθυνση ανάταξης διαπιστωμένων βλαβών.

Η διαχείριση και η αποτελεσματική λειτουργία των έργων αποχέτευσης και επεξεργασίας λυμάτων – κύρια της Ε.Υ.Α.Θ. – επιδρούν άμεσα στην ποιότητα του θαλάσσιου περιβάλλοντος και στα χαρακτηριστικά των οικοσυστημάτων και των οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο Θερμαϊκό Κόλπο. Η επαναχρησιμοποίηση των επεξεργασμένων εκροών θα συμβάλλει θετικά στο τοπικό υδρολογικό ισοζύγιο ενώ συμβάλλει και στη μη διάθεση του εναπομείναντος οργανικού φορτίου στο θαλάσσιο περιβάλλον.

3.8.5 Διαχείριση απορριμμάτων

Στο νομό Θεσσαλονίκης, υπάρχουν επισήμως καταγεγραμμένοι 83 χώροι ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων. Έχει διαπιστωθεί ότι οι περίπου τριάντα από το σύνολο των παράνομων χωματερών που υπάρχουν στους 45 δήμους του νομού Θεσσαλονίκης είναι ενεργές. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι οι υπόλοιποι χώροι είναι λιγότερο επικίνδυνοι, αφού ορισμένοι συνεχίζουν να

αποθέτουν εκεί τα απορρίμματά τους. Παλαιότερα ο μεγάλος βραχνάς των αρμοδίων υπηρεσιών ήταν η χωματερή του Πενταλόφου, εντός των διοικητικών ορίων του δήμου Καλλιθέας, όπου μέσα σε μόλις ένα καλοκαίρι είχαν σημειωθεί 22 πυρκαγιές.

Ακόμη μέχρι και σήμερα όλα τα σκουπίδια του ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος, της ανατολικής επαρχίας της Θεσσαλονίκης αλλά και ορισμένων τμημάτων του νομού Χαλκιδικής εξακολουθούν να καταλήγουν στη χωματερή των Ταγαράδων, στην περιοχή της Θέρμης.

Παρότι η συγκεκριμένη χωματερή έχει κορεστεί εδώ και χρόνια, εξακολουθεί μέχρι σήμερα να δέχεται περίπου 2.500 τόνους απορριμμάτων την ημέρα. Οι φόβοι για τους κινδύνους που προκύπτουν από τη χρόνια ολιγωρία στη δημιουργία έργων περιβαλλοντικής προστασίας επιβεβαιώθηκαν με την τραγική πυρκαγιά που ξέσπασε στη χωματερή των Ταγαράδων, το καλοκαίρι του 2006.

Νέα εποχή στον ευαίσθητο τομέα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων αναμένεται να σημάνει με την έναρξη λειτουργίας του νέου ΧΥΤΑ στη Μαυροράχη. Ο χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων στην περιοχή της Μαυροράχης αποτελεί το μεγαλύτερο και πιο σύγχρονο ανάλογο έργο σε ολόκληρη την Ευρώπη, με συνολικό κόστος περίπου 34 εκατ. ευρώ. Ο ΧΥΤΑ της Μαυροράχης θα έχει διάρκεια ζωής 33 ετών. Ο χρόνος αυτός, θα επιμηκυνθεί σε περίπου 150 χρόνια με την ολοκλήρωση ενός πλέγματος παράλληλων έργων, που θα επιτρέψουν την αυτόματη μετατροπή του ΧΥΤΑ σε ΧΥΤΥ, δηλαδή σε χώρο υγειονομικής ταφής υπολειμμάτων. Κατά τα πρώτα δύο χρόνια λειτουργίας του στον ΧΥΤΑ της Μαυροράχης θα καταλήγουν όλα τα απορρίμματα του νομού Θεσσαλονίκης. Στη συνέχεια όμως η Μαυροράχη θα δέχεται το 60% των απορριμμάτων, ενώ το υπόλοιπο 40% θα κατευθύνεται στον Άγιο Αντώνιο, όπου προβλέπεται η λειτουργία δεύτερου ΧΥΤΑ.

Ακόμη, όμως, κι όταν κλείσουν όλες οι ανεξέλεγκτες χωματερές στον νομό Θεσσαλονίκης, θα πρέπει να γίνουν σημαντικές παρεμβάσεις για την περιβαλλοντική αποκατάσταση των χώρων αυτών, οι οποίοι δέχθηκαν μεγάλη επιβάρυνση επί δεκαετίες. Ήδη από τους 83 επισήμως καταγεγραμμένους χώρους ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων στον νομό Θεσσαλονίκης, για τους 65 δόθηκε άδεια αποκατάστασης. Για τους χώρους αυτούς, συντάσσονται από την αρμόδια Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων οι απαιτούμενες μελέτες για τα προβλεπόμενα έργα αποκατάστασης. Το εκτιμώμενο κόστος για την αποκατάσταση των 20 χώρων ανέρχεται σε 1,2 εκατ. ευρώ. Μένουν άλλοι 18, που πληρούν την οδηγία του ΥΠΕΧΩΔΕ για τη διατήρηση ενός χώρου ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων ανά ΟΤΑ στις περιοχές που δεν εξυπηρετούνται από ΧΥΤΑ. Το εκτιμώμενο κόστος για την αποκατάσταση των 18 χωματερών ανέρχεται σε 5 εκατ. Ευρώ

3.9. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3.9.1. Πρωτογενής Τομέας

Η Κεντρική Μακεδονία περιλαμβάνει πέντε από τους πλέον αναπτυγμένους γεωργικά νομούς της χώρας και αποτελεί κέντρο παραγωγής βασικών προϊόντων της ελληνικής γεωργίας, μεταξύ των οποίων εξαγωγή

είναι τα ροδάκινα, το βαμβάκι, ο καπνός, το σπαράγγι και τα προϊόντα μεταποίησης των ροδάκινων και τομάτας. Επίσης, στην Περιφέρεια απαντώνται όλοι οι κλάδοι της ζωικής παραγωγής. Η Κεντρική Μακεδονία είναι το κύριο κέντρο παραγωγής βοοτροφίας της χώρας, ενώ σχετικά μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνουν και τα άλλα ζωικά προϊόντα.

Οι δασικές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 26% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Τα δάση είναι αρκετά υποβαθμισμένα γι' αυτό η παραγωγή τους σε ξύλο είναι κατά 67% καυσόξυλο και 33% τεχνική και βιομηχανική ξυλεία.

Οι Νομοί Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής αποτελούν τα κύρια κέντρα ανάπτυξης της αλιείας. Οι φυσικές συνθήκες είναι ευνοϊκές για την ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας και έχει αναπτυχθεί μικρός αριθμός ιχθυοτροφείων. Επίσης, σημαντική ανάπτυξη παρουσιάζει και η οστρακοκαλλιέργεια με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η Κεντρική Μακεδονία αν και διαθέτει σημαντικό όγκο γλυκών υδάτων δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει ανάλογα την σχετική αλιεία.

Οι κύριες αδυναμίες του αγροτικού τομέα της περιφέρειας είναι:

- Η μεγάλη εξάρτηση από έντονα επιδοτούμενες καλλιέργειες γι' αυτό υπάρχει ανάγκη σταδιακής μείωσης των εκτάσεων τους.
- Η συγκέντρωση της μεταποίησης ως προς τα προϊόντα και το χώρο.
- Το εγγειοδιαρθρωτικό πρόβλημα.
- Η μη αποτελεσματική αξιοποίηση των υδατικών πόρων
- Η ενδοπεριφερειακή ανισότητα και η ύπαρξη ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με σχετική αναπτυξιακή καθυστέρηση.
- Η μεγάλη εξάρτηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών από γεωργικές δραστηριότητες.
- Οι αδυναμίες που συνοδεύονται με το ανθρώπινο δυναμικό και τις οργανώσεις του.
- Τα προβλήματα της κτηνοτροφίας που προκύπτουν από την ανεπαρκή υποδομή για τη στήριξη της.

Από την άποψη της διάρθρωσης της απασχόλησης, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, στο σύνολο του Νομού κυριαρχεί η απασχόληση στον τριτογενή τομέα με ποσοστό 67%, περίπου, και ακολουθούν ο δευτερογενής και ο πρωτογενής τομέας με ποσοστό 28% και 5%, αντίστοιχα.

Σε ό, τι αφορά την παραγωγική διάρθρωση, ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας, παρά το μικρό ποσοστό απασχολουμένων σε αυτόν, εμφανίζεται ιδιαίτερα δυναμικός. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις καταλαμβάνουν το 43% περίπου της συνολικής έκτασης του Νομού. Το μεγαλύτερο τμήμα τους συγκεντρώνεται στην πεδιάδα του Αξιού, ενώ ένα μικρό τμήμα αυτής της καλλιεργούμενης έκτασης αντιπροσωπεύει και η κοιλάδα του Ανθεμούντα.

3.9.1.1. Γεωργία

Στους πίνακες 3.1., και 3.2. παρουσιάζονται ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων και η χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση καθώς και η μέση έκταση ανά εκμετάλλευση, ανά αγροτεμάχιο, και ανά βασικές κατηγορίες χρήσεως.

Πίνακας 3.3. Εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (εκτάσεις σε χιλ. στρέμματα)

Περιοχές	Αριθμός εκμεταλλεύσεων		Χρησιμοποιού γεωργική έκτα	Από την οποία άγρο βοσκότοποι
	Σύνολο	Με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση		
Σύνολο χώρας	833590	828157	39838	5464
Κεντρ. Μακεδονία	117770	116754	7013	440
Νομός Θεσ/νίκη	21111	20735	1484	95

Πίνακας 3.4. Κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης των εκμεταλλεύσεων κατά βασικές κατηγορίες χρήσεως (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα)

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ		ΑΜΠΕΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΑ		ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ		ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ	
	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣ ΕΙΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣ ΕΙΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣ ΕΙΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣ ΕΙΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ
Σύνολο Ελλάδας	405,034	18,716	171,271	976	564,882	9,031	285,331	7,109
Κεντρική Μακεδονία	85,763	5,240	7,892	48	56,156	816	26,331	248
Νομός Θεσσαλονίκης	18,442	1,241	1,744	12	4,283	23	3,618	20

Στον πίνακα 3.5. που ακολουθεί, δίνονται τα κύρια προϊόντα του νομού Θεσσαλονίκης.

Πίνακας 3.5. Παραγωγή κύριων γεωργικών προϊόντων

ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΤΟΝΟΙ
Ελαιόλαδο	502
Καπνός	2.652
Βαμβάκι	53.200
Σιτάρι	123.500
Ρύζι	89.770

Εσπεριδοειδή	-
Μήλα	1.330
Ροδάκινα	948
Πατάτες	5.250
Τομάτες	98.650
Σταφύλια	-
Κρέας	23.493
Γάλα	188.000
Τυρί Σκληρό	3.485
Τυρί Μαλακό	10.389
Αυγά (Τεμάχια)	222.600

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του Ν. Θεσσαλονίκης ανέρχεται σε 21.111 και θεωρείται περιορισμένος ως προς το σύνολο της περιφέρειας (117.770).

Πίνακας 3.6. Αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του Ν. Θεσσαλονίκης

ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΤΟΝΟΙ
ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ	502
ΚΑΠΝΟΣ	2652
ΒΑΜΒΑΚΙ	53200
ΣΙΤΑΡΙ	123500
ΡΥΖΙ	89770
ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ	-
ΜΗΛΑ	1330
ΡΟΔΑΚΙΝΑ	948
ΠΑΤΑΤΕΣ	5250
ΤΟΜΑΤΕΣ	98650
ΣΤΑΦΥΛΙΑ	-
ΚΡΕΑΣ	23493
ΓΑΛΑ	188000
ΤΥΡΙ ΣΚΛΗΡΟ	3485
ΤΥΡΙ ΜΑΛΛΑΚΟ	10389
ΑΥΓΑ (τεμάχια)	222600

3.9.1.2. Κτηνοτροφία

Στο νομό Θεσσαλονίκης εκτρέφεται μεγάλος αριθμός πουλερικών. Επίσης σημαντικός αριθμός είναι και αυτός των αιγών καθώς και των προβάτων. Στον πίνακα 3.7. φαίνεται το σύνολο των εκμεταλλεύσεων κατά είδος.

Πίνακας 3.7. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός ζώων κατά είδος

ΠΕΡΙΟΧΗ			Σύνολο Ελλάδος	Κεντρική Μακεδονία	Νομός Θεσσαλονίκης
ΒΟΟΕΙΔΗ	Σύνολο	Εκμεταλλεύσεις	28.325	6.839	1.382
		Αριθμός κεφαλών	652.386	219.075	71.244
	Από αυτά θηλυκά	Εκμεταλλεύσεις	26.511	6.445	1.323
		Αριθμός κεφαλών	447.930	146.596	55.370
ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	Εκμεταλλεύσεις		128.551	6.820	1255
	Αριθμός κεφαλών		8.752.668	807.096	174.228
ΑΙΓΕΣ	Εκμεταλλεύσεις		138.251	8.632	1.254
	Αριθμός κεφαλών		5.327.201	745.683	181.746
ΧΟΙΡΟΙ	Εκμεταλλεύσεις		36.251	2.611	253
	Αριθμός κεφαλών		969.852	122.927	15.518
ΙΠΠΟΕΙΔΗ	Εκμεταλλεύσεις		31.019	1.025	150
	Αριθμός κεφαλών		44.362	2.057	306
ΚΟΥΝΕΛΙΑ	Εκμεταλλεύσεις		47.807	21.74	175
	Αριθμός κεφαλών		1.109.121	53.084	3.683
ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	Εκμεταλλεύσεις		326.851	33899	4249
	Αριθμός κεφαλών		39.324.397	7.393.296	4.058.996
ΚΥΨΕΛΕΣ	Εκμεταλλεύσεις		10.892	914	54
	Αριθμός κεφαλών		630.397	105.084	6.482

Πίνακας 3.8. Συγκεντρωτικά στατιστικά στοιχεία βιολογικής κτηνοτροφίας έτους 2005

ΕΙΔΟΣ ΖΩΟΥ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΖΩΩΝ(ΚΕΦΑΛΙΑ)
ΑΙΓΕΣ	288.815
ΒΟΟΕΙΔΗ	22.900
ΠΡΟΒΑΤΑ	216.897
ΧΟΙΡΟΙ	126.003
ΜΕΛΙΣΣΙΑ (ΚΥΨΕΛΕΣ)	6.901
ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	144.108
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΙΟΚΤΗΝΟΤΡΟΦΩΝ	2.431

3.9.1.3. Αλιεία

Στο νομό Θεσσαλονίκης σημαντική αλλά με φθίνουσα πορεία είναι η παραγωγή αλιευτικών προϊόντων κυρίως από τις λίμνες Κορώνεια και Βόλβη.

- *Λίμνη Κορώνεια (Δεν υπήρχε το θέρος του 2008)*

Η λίμνη υπήρξε μια από τις πλουσιότερες λίμνες της Ελλάδος, βάσει των στοιχείων του τμήματος Αλιείας Λαγκαδά. Τη δεκαετία 1980-1990, η αλιευτική παραγωγή, κυμάνθηκε μεταξύ 130-210 τόνους και κατόπιν άρχισε η σταδιακή υποβάθμιση του οικοσυστήματος και η παραγωγή το 1991 ήταν 90 τόνοι και το 1995 μικρότερη από 50 τόνους.

Μέχρι το 1995 τα κυριότερα αλιευόμενα είδη της λίμνης Κορώνειας ήταν η Λεστιά, το Σίρκο, η Πεταλούδα, το Γριβάδι, Τσιρώνι, Τούρνα, Γουλιανός, Χέλι, Πέρκα. Κάποια από τα είδη αυτά έχουν ήδη εξαφανισθεί, όπως είναι ο Γουλιανός και η Λεστιά, ενώ τα είδη που η παρουσία τους είναι συνεχόμενη είναι το Γριβάδι, Περκί, Τσιρώνι και Σίρκο.

Ένας συνδυασμός παραγόντων συντέλεσε στη μείωση της παραγωγής της ιχθυοπαραγωγής στη λίμνη στο πρόσφατο παρελθόν, (μέχρι το 2000) και στο μηδενισμό της παραγωγής σήμερα. Ένας από αυτούς τους λόγους ήταν η ανεπαρκής διαχείριση, ειδικά σε είδη με υψηλή εμπορική αξία, όπως είναι το Γριβάδι, Περκί και το Χέλι. Οι τιμές της αλιευτικής παραγωγής ήταν υψηλές και οδήγησαν τους ψαράδες να αλιεύουν σε βαθύτερα νερά με αποτέλεσμα την εξάντληση του πληθυσμού. Άλλοι παράγοντες ήταν η πτώση της στάθμης του νερού, λόγω υπερβολικής άντλησης και η διάθεση λυμάτων.

- *Λίμνη Βόλβη*

Τα κυριότερα αλιευόμενα είδη της λίμνης Βόλβης είναι η Λεστιά, Λιπαριά, Κυπρίνος, Τσιρώνι, Τούρνα, Τυλινάρι, Γουλιανός, Χέλι, Περκί.

Γενικά η ιχθυοπαραγωγή στη λίμνη έχει μειωθεί κυρίως λόγω συγκεκριμένων ανθρώπινων δραστηριοτήτων που προκάλεσαν την υποβάθμιση της ποιότητας και της ποσότητας του νερού στη λίμνη, με άμεσο αποτέλεσμα την καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής των ψαριών. Επιπλέον η επιλεκτική αλιεία ορισμένων εμπορεύσιμων ειδών μπορεί να έχει συμβάλει στη μείωση των ιχθυοαποθεμάτων. Η γενική εικόνα είναι ότι υπάρχει μείωση των ακριβότερων αλιευμάτων με ταυτόχρονη σταθεροποίηση των φθηνότερων.

- *Παράκτια αλιεία*

Όσον αφορά την παράκτια αλιεία τόσο για το έτος 1991 όσο και για το έτος 2000, δηλαδή για μια δεκαετία, αυτή παρατηρήθηκε μόνο σε ένα Δημοτικό Διαμέρισμα (Δ.Δ. Βρασμών του Δήμου Αγίου Γεωργίου), η οποία αναφέρεται μόνο σε ερασιτέχνες αλιείς, με χαμηλή ποσότητα αλιευμάτων (200 και 500 κιλά ψάρια αντίστοιχα για τα έτη 1991 και 2000).

Στην κατηγορία των αλιευμάτων εμφανίζεται στο Δήμο Ρεντίνας επεξεργασία ορισμένων ειδών, από τους ίδιους τους ψαράδες ή τους ιχθυοπώλες, με κύριο προϊόν μεταποίησης τα αλίπαστα. Επίσης στο Δ.Δ. Κριθιάς υπάρχει μονάδα παραγωγής και μεταποίησης χελιών.

Ο βασικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας για το Δ.Δ. Ν. Μηχανιώνας είναι η αλιεία. Η Ν. Μηχανιώνα διαθέτει 95 σκάφη μέσης αλιείας (μηχανότρατες και γρι-γρι) και 170 παράκτια, ενώ το Αγγελοχώρι διαθέτει 80 παράκτια σκάφη.

- *Οστρακοκαλλιέργεια και παραδοσιακή αλιεία*

Στο Θερμαϊκό κόλπο παράγεται το 90% των μυδιών της παραγωγής της χώρας. Στην περιοχή του Αξιού παράγεται σχεδόν το 72% της εθνικής παραγωγής. Στην περιοχή του Δέλτα ανέκαθεν ασκείται η παραδοσιακή αλιεία και η οστρακοκαλλιέργεια - ειδικότερα η μυδοκαλλιέργεια - με άριστες προοπτικές. Στην περιοχή Χαλάστρας οι αλιείς ανέρχονται στους 200 εκ των οποίων οι 110 είναι μυδοτρόφοι. Τα κύρια είδη του αλιεύματος είναι λαβράκια, γλώσσες, κεφαλόπουλα, κουτσομούρες, σουπιές, γαρίδες και από τα οστρακοειδή μύδια και χάβαρα.

Ο Δήμος Χαλάστρας υλοποίησε στα πλαίσια του προγράμματος PESCA τις χερσαίες εγκαταστάσεις υποστήριξης οστρακοκαλλιεργητών. Έτσι, πραγματοποιήθηκε η αναβάθμιση του χερσαίου τμήματος της περιοχής των

οστρακοκαλλιεργειών.Επίσης λειτουργεί ένας αλιευτικός και ένας οστρακοπαραγωγικός συνεταιρισμός.

Όσον αφορά το Δ.Δ. Ν. Μηχανιώνας, ο βασικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας είναι η αλιεία. Η αλιεία αποτελεί για την Μηχανιώνα τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα και ένα βασικό μοχλό ανάπτυξης. Η Ν. Μηχανιώνα διαθέτει το μεγαλύτερο αλιευτικό στόλο μέσης αλιείας στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια μετατοπίζεται όλο και περισσότερο το κέντρο βάρους της αλιευτικής δραστηριότητας προς τη μέση αλιεία για την Ν. Μηχανιώνα η οποία διαθέτει 95 σκάφη μέσης αλιείας (μηχανότρατες και γρι-γρι) και 170 παράκτια, ενώ το Αγγελοχώρι διαθέτει 80 παράκτια σκάφη. Οι παράκτιοι αλιείς ασχολούνται κυρίως με την οστρακοαλιεία και λιγότερο με την αλιεία ψαριών. Η αλίευση οστρακοειδών (ιδίως κυδωνιών) αποτελεί εξαιρετικά επικερδή απασχόληση και έχει ως κύριο αποδέκτη την Ιταλική αγορά. Υπολογίζεται ότι τα κέρδη από την εξαγωγή οστρακοειδών φτάνουν το 4,5 εκ. ευρώ ετησίως. Τέλος στο Δήμο Μηχανιώνας λειτουργεί εκτός από το λιμάνι το αλιευτικό καταφύγιο στο Αγγελοχώρι και η ιχθυόσκαλα της Ν. Μηχανιώνας που τέθηκε σε λειτουργία το 1998, και αποτελεί την σημαντικότερη εγκατάσταση υποδομής, ενώ παράλληλα μετέφερε την εμπορική δραστηριότητα των αλιέων από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης στη Ν. Μηχανιώνα.

3.9.2. Δευτερογενής Τομέας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση (το ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση ως προς τη συνολική περιφερειακή απασχόληση είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της χώρας. Η Περιφέρεια συγκεντρώνει το 21,9% της βιομηχανικής απασχόλησης της χώρας, ενώ το 68% αυτού του ποσοστού είναι συγκεντρωμένο στο νομό Θεσσαλονίκης.

Η Κεντρική Μακεδονία παρουσιάζεται ως μια από τις δυναμικές περιοχές του νέου βιομηχανικού χώρου της βόρειας Ελλάδας. Το μεγαλύτερο βάρος της απασχόλησης στο μεταποιητικό τομέα της Περιφέρειας έχουν οι κλάδοι του ενδύματος - υποδήματος (26.3%), των τροφίμων (16.3%), των επίπλων (5%) και της καπνοβιομηχανίας (4,5%), οι οποίοι ξεπερνούν και το μέσο εθνικό ποσοστό στη συνολική απασχόληση. Η παραγωγή στους κλάδους αυτούς γίνεται κατά βάση σε μικρές παραγωγικές μονάδες, κυρίως στους νομούς Πέλλας, Ημαθίας, Πιερίας και Κιλκίς, όπου το ποσοστό της απασχόλησης σε ΜΜΕ στο σύνολο της βιομηχανικής απασχόλησης της Περιφέρειας κυμαίνεται μεταξύ 60% και 80%.

Μεταποιητικές δραστηριότητες αναπτύσσονται στους νομούς της περιφέρειας με χαρακτηριστικά μεγάλης ειδίκευσης. Συγκεκριμένα, στον κλάδο των τροφίμων ειδικεύονται οι νομοί Σερρών, Χαλκιδικής, Πέλλας, Ημαθίας και Πιερίας, στην κλωστοϋφαντουργία οι νομοί Κιλκίς και Ημαθίας, στο ένδυμα - υπόδημα οι νομοί Σερρών, Κιλκίς, Πέλλας και Πιερίας, ενώ στο ξύλο και στα ποτά ο νομός Χαλκιδικής. Επίσης, στην Περιφέρεια είναι ανεπτυγμένος ο κλάδος της εξόρυξης με επίκεντρο την Κεντρική και ΒΑ Χαλκιδική. Τα γνωστά μέχρι σήμερα αποθέματα ορυκτών πόρων σε σχέση με

το ρυθμό εκμετάλλευσης τους δείχνουν δυνατότητες αυξημένης μεταλλευτικής παραγωγής.

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που κυριαρχούν στο παραγωγικό σύστημα της Περιφέρειας, όπως άλλωστε συμβαίνει και στο σύνολο της χώρας, έχουν χαμηλό επίπεδο οργάνωσης και ελλιπή διοίκηση, διαμορφώνοντας για την περιφέρεια ένα μέσο αριθμό απασχολούμενων ανά επιχείρηση ιδιαίτερα χαμηλό (6,5 απασχολούμενοι ανά μονάδα), ακόμα και σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας. Οι μικρές και μικρομεσαίες βιομηχανικές μονάδες αποτελούν το 98% του συνόλου και απορροφούν το 72% περίπου της βιομηχανικής απασχόλησης.

Τρεις κλάδοι απασχολούν το 50% των κεφαλαίων της βιομηχανίας της Κ. Μακεδονίας. Τα τρόφιμα απασχολούν το 22,5% των κεφαλαίων, η κλωστοϋφαντουργία το 14% και τα ποτά το 13,9%. Ακολουθούν οι κλάδοι των χημικών, της βασικής μεταλλουργίας με ποσοστά απασχολούμενων κεφαλαίων γύρω στο 7%.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταποιητικών μονάδων που λειτουργούν στο νομό συγκεντρώνεται στον κλάδο "υπόδηση-ένδυση" (27.85%) και ακολουθεί ο κλάδος "κατασκευή μεταφορικών μέσων" (13.00%), "έπιπλα" (10.28%), "τρόφιμα" (8.17%) και "μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού" με ποσοστό 7.05%.

Αναφορικά με την κλαδική συγκέντρωση των απασχολούμενων, ο μεγαλύτερος αριθμός συγκεντρώνεται στον κλάδο ένδυσης-υπόδησης (26.89%), τροφίμων (11.22%), ύφανσης (10.10%), μεταφορικών μέσων (6.57%) και επίπλων (5.69%) (στοιχεία απογραφής βιομηχανίας- βιοτεχνίας 1988).

Στο Επαγγελματικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης τα στοιχεία δείχνουν μια πολύ καλύτερη εικόνα από αυτή στο Βιοτεχνικό Επιμελητήριο. Το 2003 είχαμε 6752 εγγραφές νέων επιχειρήσεων και μόνο 3629 διαγραφές, ενώ το 2004 η κατάσταση αυτή ανατρέπεται με τις εγγραφές να φθάνουν τις 5267 και τις διαγραφές τις 5891. Ενώ το 2003 οι εγγραφές νέων επιχειρήσεων είναι 86% περισσότερες από τις διαγραφές, το 2004 οι διαγραφές επιχειρήσεων είναι σημαντικά περισσότερες από τις εγγραφές.

Οι πιο δημοφιλείς κλάδοι δραστηριότητας το 2003 ήταν: καφενεία-καφετέριες 426 εγγραφές, εργολάβοι οικοδομών 288 εγγραφές, περίπτερα-παντοπωλεία 281 εγγραφές, εστιατόρια-ταβέρνες 298 εγγραφές, ψιλικά-γαλακτοπωλεία 246 εγγραφές, διάφορες εταιρίες παροχής υπηρεσιών 216 εγγραφές και διάφορα επαγγέλματα 181 εγγραφές. Όσον αφορά τις διαγραφές είχαμε: ασφαλιστικοί σύμβουλοι 301 διαγραφές, καφενεία-καφετέριες 285 διαγραφές, περίπτερα-παντοπωλεία 242 διαγραφές, εστιατόρια-ταβέρνες 224 διαγραφές, ψιλικά-γαλακτοπωλεία 205 διαγραφές και εργολάβοι οικοδομών 113 διαγραφές.

Τα στοιχεία για το 2004 δείχνουν: καφενεία-καφετέριες 336 εγγραφές, εργολάβοι οικοδομών 267 εγγραφές, περίπτερα-παντοπωλεία 268 εγγραφές, εστιατόρια-ταβέρνες 282 εγγραφές, ψιλικά-γαλακτοπωλεία 188 εγγραφές, ασφαλιστικοί σύμβουλοι / πράκτορες 262 εγγραφές και εμπειροτέχνες οικοδομών-κτηματομεσίτες 364 εγγραφές.

3.9.3. Τριτογενής Τομέας

Τομέας αιχμής από πλευράς μεγέθους, δυναμισμού, και υπερτοπικής διάστασης είναι ο **τριτογενής** με τάσεις περαιτέρω επέκτασης. Η πρωτεύουσα του Νομού Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, η οποία είναι και το δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας, παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη στους τομείς των υπηρεσιών υγείας-πρόνοιας, εκπαίδευσης, έρευνας και ανάπτυξης, καθώς και των παραγωγικών υπηρεσιών.

Ο τριτογενής τομέας παρουσιάζεται ως ο κυρίαρχος τομέας, καθώς σε αυτόν απασχολείται το 62.1% του πληθυσμού της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας για το έτος 2004 και ακολουθούν ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας με ποσοστό 13.7% και 24.2% αντίστοιχα. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι απασχολούνται ως μισθωτοί σε ποσοστό 62.0% και ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι με ή χωρίς προσωπικό σε ποσοστό 31.6%.

Κατά συνέπεια, η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας με βασικό αναπτυξιακό πόλο την Θεσσαλονίκη, έχει όλες τις βασικές προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη υπηρεσιών και την παροχή καινοτόμων υπηρεσιών προς τις τοπικές ΜΜΕ (Μίκρο-Μεσαίες Επιχειρήσεις). Συγκεκριμένα, διαθέτει σημαντικά Εκπαιδευτικά και Τεχνολογικά Ιδρύματα, καθώς και Ερευνητικά Κέντρα και Ινστιτούτα τα οποία, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες υποδομές, μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη και διάδοση των νέων τεχνολογιών στην περιφερειακή οικονομία και να ενισχύσουν την παροχή σύγχρονων επιχειρηματικών υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, η Περιφέρεια κατέχει την τρίτη θέση όσον αφορά την ποσοστιαία κατανομή ερευνητικών ιδρυμάτων στην χώρα (13,2%).

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε πως η Κεντρική Μακεδονία έχει δείξει σημεία δυναμισμού άνω του μέσου όρου της χώρας, σε ότι αφορά το ΑΕΠ, την απασχόληση, τις εξαγωγές.

Η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας είναι η μεγαλύτερη περιφέρεια της Βορείου Ελλάδος και η δεύτερη μεγαλύτερη της χώρας μετά την Αττική. Ο όγκος των εξαγωγών της περιφέρειας καταλαμβάνει μερίδιο 22% επί των συνολικών εξαγωγών της χώρας και περισσότερο από το 80% του εξαγωγικού όγκου της Μακεδονίας για το 2007.

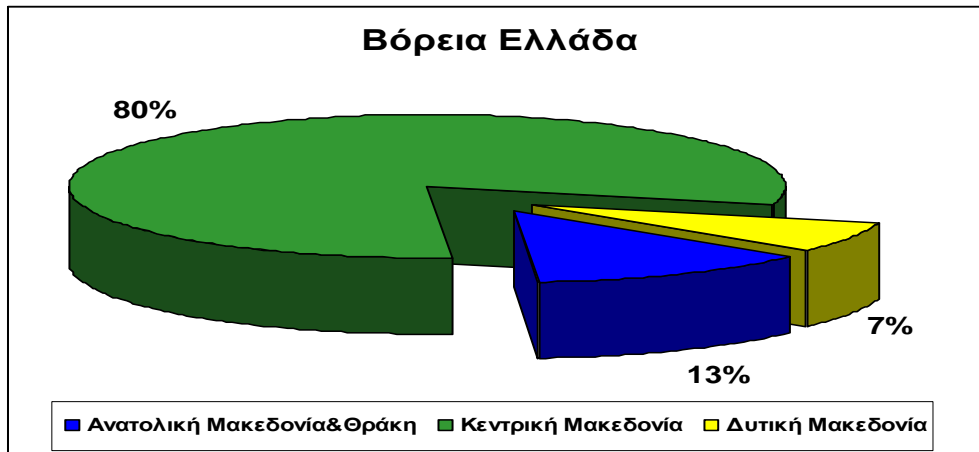
Πρώτος βάσει εξαγωγικού όγκου νομός της χώρας είναι ο νομός Αττικής, ενώ ακολουθεί ο νομός Θεσσαλονίκης, του οποίου οι εξαγωγές παρουσιάζουν στασιμότητα στην πενταετία.

Πίνακας 3.9. Οι εξαγωγές των 10 κυριότερων νομών της Ελλάδας

(ποσά σε εκατ. ευρώ)	2003	2004	2005	2006	2007	MET 03/07(%)
1. Αττική	4.739	3.851	5.821	7.107	8.484	15,70
2. Θεσ/νικη	2.645	2.725	2.811	2.672	2.742	0,90
3. Αργολίδα	135	102	113	1.192	961	63,30
4. Βοιωτία	427	404	555	651	466	2,20
5. Λάρισα	348	336	376	418	360	0,80
6. Κιλκίς	155	181	216	247	301	18,10
7. Ηράκλειο	150	105	243	232	290	17,90
8. Ημαθία	171	189	225	232	280	13,10
9. Καστοριά	223	212	228	270	257	3,50

10.Μαγνησία	182	150	237	316	239	7,10
-------------	-----	-----	-----	-----	-----	------

Γράφημα 3.13. Ποσοστιαία απεικόνιση εξαγωγών Βορείου Ελλάδος ανά περιφέρεια

4. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας αν και διαθέτει σημαντικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη πολύμορφης τουριστικής δραστηριότητας δεν έχει μέχρι στιγμής καταφέρει να επιτύχει κάποια τουριστική διαφοροποίηση. Αντίθετα, κυριαρχεί ο παράκτιος μαζικός τουρισμός, με κύριες συνέπειες την εποχικότητα και την υπερεκμετάλλευση και υποβάθμιση των υφιστάμενων πόρων. Η παράκτια ζώνη της κεντρικής Μακεδονίας και κατά κύριο λόγο η Χαλκιδική και σε μικρότερο βαθμό η Πιερία, καθώς και οι ακτές της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης, είναι οι βασικοί χώροι υποδοχής αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Οι περιοχές αυτές συγκεντρώνουν το 85,8% των συνολικών διανυκτερεύσεων αλλοδαπών στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας.

Παρά το γεγονός ότι πολλές περιοχές της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας διαθέτουν δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως χειμερινό, ορεινό, αγροτουρισμό (Θεσσαλονίκη, Χαλκιδική, Πιερία), πολιτιστικό, αρχαιολογικό (Χαλκιδική, Θεσσαλονίκη) κ.λπ., δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε σημαντικό βαθμό αυτές τις δραστηριότητες. Αντιθέτως, οι κύριες μορφές τουρισμού στην περιοχή αφορούν κυρίως τουρισμό διακοπών / αναψυχής για εκείνους που καταλήγουν σε ξενοδοχειακά καταλύματα και τουρισμό περιήγησης (διαμονή μικρής διάρκειας) για εκείνους που καταλήγουν σε Campings. Επίσης, στην Χαλκιδική και στην Θεσσαλονίκη, κυρίως λόγω των καλά οργανωμένων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, κυριαρχεί ο μαζικός τουρισμός (charters, δίκτυα ταξιδιωτικών πρακτορείων, ομαδικές μετακινήσεις). Τα σημαντικότερα προβλήματα του τουριστικού τομέα είναι η αδυναμία ευελιξίας του στην αντιμετώπιση των διακυμάνσεων της διεθνούς ζήτησης, η μονοσήμαντη

ανάπτυξη μιας κατηγορίας ζήτησης (θερινού - διακοπών) και οι υποβαθμισμένες τουριστικές υπηρεσίες.

Στον κλάδο του τουρισμού μέχρι σήμερα, ο Νομός Θεσσαλονίκης παρουσιάζει μικρή εξειδίκευση. Ειδικότερα, είναι περιορισμένος ο τουρισμός αναψυχής, ενώ αντίθετα ανάπτυξη παρουσιάζουν ο συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός(στην πόλη της Θεσσαλονίκης). Εκτός της ετήσιας τακτικής έκθεσης, στον χώρο της ΔΕΘ (Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης) γίνονται ετησίως 17 κλαδικές εκθέσεις. Έτσι, η Θεσσαλονίκη εμφανίζει υψηλό ποσοστό πληρότητας του ξενοδοχειακού δυναμικού της (μεγαλύτερη του 60%), που οφείλεται κυρίως στις γενικές και κλαδικές εκθέσεις εθνικής και διεθνούς ακτινοβολίας που διοργανώνει η ΔΕΘ. Σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΤ στη Θεσσαλονίκη λειτουργούν 48 ξενοδοχειακές μονάδες με 6.345 κλίνες, ενώ ο αριθμός των τουριστών (ημεδαπών και αλλοδαπών) είναι της τάξης των 750.000 και οι διανυκτερεύσεις 1.150.000 ετησίως.

Πίνακας 4.1 : Ξενοδοχειακό δυναμικό της Μακεδονίας και του νομού Θεσσαλονίκης

Περιοχές	Δεδομένα	5*****	4****	3***	2**	1*	Σύνολο
Μακεδονία	Μονάδες	28	90	297	596	517	1528
	Δωμάτια	4042	9733	13210	14755	9771	51511
	Κλίνες	7859	18531	25465	28365	18662	98882
Νομός Θεσσαλονίκης	Μονάδες	11	17	35	31	38	132
	Δωμάτια	1618	1442	2215	1182	810	7267
	Κλίνες	2955	2523	4112	2245	1551	13386

Σύμφωνα με την επεξεργασία των στοιχείων του μητρώου του Ε.Ε.Θ., (Επαγγελματικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης), παρατηρείται έντονα αυξητικός ρυθμός στο πλήθος των μελών του Ε.Ε.Θ. στον κλάδο Υπηρεσιών - Τουρισμού, κατά την περίοδο 1989-2004. Η αυξητική τάση οφείλεται κυρίως στην απαίτηση (από το 1992) περί υποχρεωτικής εγγραφής στο επιμελητήριο.

Ειδικότερα, στον υποκλάδο του Τουρισμού (πίνακας 2.49) ο αριθμός των μελών ανήλθε σε 382 το 1995 από 67 το 1989, ενώ το 2004 τα μέλη ανήλθαν σε 661. Συγκεκριμένα το 1989 στον κλάδο εντάσσονταν, ως μέλη του ΕΕΘ, μόνο τα «γραφεία τουρισμού» ενώ από το 1995 περιλαμβάνονται οι κατηγορίες «κατασκηνώσεις» και «ενοικιαζόμενα δωμάτια», οι οποίες δεν ετηρούντο ξεχωριστά στις προηγούμενες καταγραφές. Σε απόλυτα μεγέθη η υποκατηγορία «γραφεία τουρισμού» εμφάνισε την μεγαλύτερη αύξηση, ενώ σε ποσοστιαία μεταβολή η κατηγορία «ενοικιαζόμενα δωμάτια».

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί η περιορισμένη εκπροσώπηση στις τάξεις του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου, των επιχειρήσεων ενοικιαζόμενων δωματίων, με 101 εγγεγραμμένα μέλη, όταν είναι γνωστό ότι, σε έναν μόνο από τους παραθεριστικούς δήμους του Νομού, το Δήμο Αγίου Γεωργίου, είναι καταγεγραμμένες 157 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων, με δυναμικό 1.328 δωματίων συνολικά (στοιχεία Περιφερειακής Διεύθυνσης Τουρισμού).

Πίνακας 4.2 Εξέλιξη Μελών στον Κλάδο «Τουρισμός»

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	% 2004-95
	ΜΕΛΩΝ 31/12/1989	ΜΕΛΩΝ 31/12/1995	ΜΕΛΩΝ 9/11/2004	
ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	67	343	535	55,98
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ	-	23	101	339,13
ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ	-	16	25	56,25
Σύνολο	67	382	661	886,57

Στον πίνακα 4.3 που ακολουθεί εμφανίζεται αντίστοιχα η εξέλιξη των μελών του Ε.Ε.Θ. που εντάσσονται στον υποκλάδο «Υπηρεσίες». Όπως φαίνεται από τα δεδομένα του πίνακα, διαπιστώνεται η εμφάνιση 37 νέων κατηγοριών δραστηριοτήτων –επαγγελμάτων το 1995 σε σχέση με το 1989 και 17 νέων κατηγοριών το 2004 σε σχέση με το 1995, αντίστοιχα, οι οποίες δεν τηρούντο ξεχωριστά στις προηγούμενες διαθέσιμες καταγραφές.

Ειδικότερα, το 2004 ο αριθμός των μελών του Ε.Ε.Θ. ανήλθε σε 18.124 από 10.386 το 1995 και 5.514 το 1989. Μεταξύ αυτών πολυπληθέστερες είναι κατά σειρά, οι εξής: «Εργολάβοι και εμπειροτέχνες οικοδόμοι», οι επαγγελματίες του τομέα Ασφαλειών και οι «Αυτοκινητιστές». Αναφορικά με την εξέλιξη των μελών (σε απόλυτα μεγέθη) σημειώνεται ότι στο σύνολο τους οι επιμέρους κατηγορίες εμφάνισαν αύξηση των μελών τους με εξαίρεση την κατηγορία των επαγγελμάτων που σχετίζονται με τον τομέα ασφαλειών (ασφαλιστικοί σύμβουλοι/πράκτορες, παραγωγοί ασφαλίσεων, κλπ) και την κατηγορία «Σχολές διάφορες».

Τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση εμφάνισε η κατηγορία «Ιδιοκτήτες αυτ/των - ταξί / Αυτοκινητιστές» και ακολούθησαν οι κατηγορίες «Παιδικός σταθμός» και «Σύμβουλοι επιχειρήσεων». Όσον αφορά στη μεταβολή του πλήθους των μελών σε απόλυτα μεγέθη η κατηγορία «Εργολάβοι & εμπειροτέχνες οικοδομών» εμφάνισε την μεγαλύτερη αύξηση το 2004 σε σχέση με το 1995 (1.820 μέλη) και ακολούθησε την ίδια περίοδο η κατηγορία «Ιδιοκτήτες αυτ/των - ταξί / Αυτοκινητιστές» (1.638 μέλη).

Πίνακας 4.3 Εξέλιξη Μελών στον Κλάδο «Υπηρεσίες»

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ			% 2004-95
	31/12/1989	31/12/1995	9/11/2004	
ΕΡΓΟΛΑΒΟΙ & ΕΜΠΕΙΡΟΤΕΧΝΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ	93	663	2.483	274,51
ΠΑΡΑΓΩΓΟΙ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ & ΑΣΦΑΛ. ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ / ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ & ΔΟΚΙΜΟΙ ΑΣΦΑΛ. ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ & ΜΕΣΙΤΕΣ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ & ΕΙΣΠΡ. ΑΣΦΑΛ. ΕΤΑΙΡΙΩΝ	3.191	4.751	2.431	-48,83
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΑΥΤ/ΤΩΝ - ΤΑΞΙ / ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΙΣΤΕΣ(2005)	131	153	1.791	1.070,59
ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	-	376	1.226	226,06
ΚΤΗΜΑΤΟΜΕΣΙΤΕΣ	276	434	1.021	135,25
ΛΟΓΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ	79	492	855	73,78
ΓΡΑΦΕΙΑ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	38	332	765	130,42
ΕΡΓΟΛΑΒΟΙ - ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ	30	334	734	119,76
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ	-	483	610	26,29
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ Η/Υ	-	146	571	291,1
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	-	70	493	604,29
ΧΩΜΑΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	41	210	422	100,95
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ	46	161	400	148,45
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ	46	195	395	102,56

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ			% 2004-95
	31/12/1989	31/12/1995	9/11/2004	
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	58	251	292	16,33
ΒΙΝΤΕΟ ΛΕΣΧΗ	-	-	284	-
ΣΧΟΛΗ ΟΔΗΓΩΝ	23	160	271	69,38
ΛΑΧΕΙΑ ΠΡΟΠΟ	141	194	256	31,96
ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	-	79	209	164,56
ΓΡΑΦΙΣΤΕΣ - ΜΑΚΕΤΙΣΤΕΣ	-	66	192	190,91
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΑ	-	113	187	65,49
ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ - ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΕΙΔΗ	10	73	170	132,88
ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ	-	22	164	645,45
ΤΑΧΥΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	-	48	155	222,92
ΦΩΤΟΤΥΠΙΕΣ ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ	-	54	151	179,63
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΕΙΟ	-	-	145	-
ΕΚΔΟΣΕΙΣ	-	41	116	182,93
ΚΕΝΤΡΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	-	-	107	-
ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ	-	42	101	140,48
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ - ΠΤΗΝ/ΦΟΙ	27	84	93	10,71
ΣΧΟΛΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ	-	48	89	85,42
ΓΡΑΦΕΙΑ ΚΗΔΕΙΩΝ	41	60	85	41,67
ΓΥΨΙΝΑ - ΓΥΨΙΝΕΣ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ	-	-	80	-
ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡ. - ΤΟΠΟΘΕΤ.	-	-	73	-
ΗΧΟΛΗΨΙΕΣ - ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ	-	16	70	337,5
ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	-	-	68	-
ΣΧΟΛΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ	-	89	67	-24,72
ΣΧΟΛΗ ΧΟΡΟΥ	-	17	55	223,53
ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ	-	31	51	64,52
ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΝΕΣ	-	24	50	108,33
ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΑ ΠΟΛΥΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	-	12	46	283,33
ΑΠΟΦΡΑΞΕΙΣ - ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΕΙΣ	-	-	35	-
ΠΑΙΔΟΤΟΠΟΙ	-	-	31	-
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ	-	-	29	-
ΜΟΝΤΕΛΙΣΤ - ΠΑΤΡΟΝΙΣΤ	-	12	27	125
ΠΑΡΑΓΩΓΟΙ. ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ	-	-	27	-
ΕΝΟΙΚΙΑΣΕΙΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	-	11	24	118,18
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	-	-	22	-
ΛΟΥΝΑ ΠΑΡΚ - ΣΦΑΙΡΙΣΤΗΡΙΑ	14	20	22	10
ΟΑΣΘ	1.213	-	21	-
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ	16	19	19	0,00
ΕΡΕΥΝΑ ΑΓΟΡΑΣ	-	-	17	-
ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ	-	-	12	-
ΦΩΤΕΙΝΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ	-	-	7	-
ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	-	-	6	-
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ	-	-	1	-
ΣΥΝΟΛΟ	5.514	10.386	18.124	228,69

4.2. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΙ ΠΟΡΟΙ

1. Θαλάσσιος Τουρισμός

Τους καλοκαιρινούς μήνες η παραμονή στη Θεσσαλονίκη συνδυάζεται με την επίσκεψη στις κοντινές παραλίες. Στην Περαία, στους Νέους Επιβάτες, την Αγία Τριάδα, τη Νέα Μηχανιώνα και την Επανομή από τη μεριά του Θερμαϊκού Κόλπου και την Ασπροβάλτα, την παραλία Βρασνών και το Σταυρό στο άλλο άκρο του Νομού, στο Στρυμονικό κόλπο.

Υπάρχουν εγκαταστάσεις για καλοκαιρινά σπορ, καθώς και κάθε είδους συγκροτήματα, ξενοδοχεία, μαρίνες, γήπεδα, κάμπινγκ και γραφικές παραδοσιακές ταβέρνες πάνω στο κύμα, καθώς και διάφοροι χώροι για διασκέδαση στην ύπαιθρο κάτω από τον έναστρο ουρανό.

Με την ιστιοπλοΐα και την κωπηλασία ασχολούνται ο Ναυτικός Όμιλος Θεσσαλονίκης, ο Ιστιοπλοϊκός Όμιλος και ο Ναυτικός Όμιλος Καλαμαριάς, ενώ στην περιοχή της Αρετσούς, υπάρχει η πιο οργανωμένη μαρίνα της Β. Ελλάδας με εγκαταστάσεις για ελλιμενισμό, τροφοδοσία και συντήρηση σκαφών κάθε είδους.

2. Χειμερινός Τουρισμός

Ο Νομός Θεσσαλονίκης βρίσκεται κοντά στα πιο γνωστά χιονοδρομικά κέντρα της Βόρειας Ελλάδας τα οποία είναι :

- Το **Σέλι** στο Βέρμιο, 22 χλμ. από τη Βέροια και 95 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη.
- Το **Χρυσό Ελάφι** είναι στην ίδια περιοχή του Βερμίου.
- Τα **3-5 Πηγάδια**, επίσης στο Βέρμιο, σε απόσταση 17 χλμ. από τη Νάουσα.
- Το **Ελατοχώρι**, ένα νέο χιονοδρομικό κέντρο σε υψόμετρο 1.000 μέτρων κοντά στο ομώνυμο παραδοσιακό ορεινό χωριό που απέχει 28 χλμ. από την Κατερίνη.
- Ο **Όλυμπος**, το βουνό των Θεών, σε αρκετά μεγάλο υψόμετρο (2.400 – 1.800 μέτρα) διαθέτει ένα μικρό χιονοδρομικό κέντρο με 1 πίστα, που όμως έχει αρκετό ενδιαφέρον. Βρίσκεται 50 χλμ. από τη Λεπτοκαρυά.

Επίσης σε κοντινές αποστάσεις λειτουργούν τα χιονοδρομικά κέντρα του Λαϊλιά, του Βόρα (Καΐμακτσαλάν) και του Φαλακρού.

3. Συνεδριακός Τουρισμός

Η πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά και περιφερειακά κέντρα σε όλο το Νομό, διαθέτουν άριστα εξοπλισμένους χώρους για την πραγματοποίηση οποιουδήποτε συνεδρίου.

Αυτοί οι χώροι είναι :

- Τα ξενοδοχεία Hyatt με αίθουσες χωρητικότητας 800, 200 και 150 ατόμων
- Το Μακεδονία Παλλάς με αίθουσες 690, 300 και 140 ατόμων
- Το Mediterranean Pallas με αίθουσες 450, 160 και 140 ατόμων
- Το Kempinski – Νικόπολις με αίθουσες 650 και 350 ατόμων
- Το Ηλέκτρα Παλλάς με αίθουσες 280 και 150 ατόμων.
- Το Ξενοδοχείο Καψής με αίθουσες 500, 200 και 170 ατόμων
- Το Holliday In με αίθουσες 300 και 150 ατόμων
- Το Φιλίππειο με αίθουσες 500, 180 και 150 ατόμων
- Το Sun Beach με αίθουσα 250 ατόμων
- Το Astoria με αίθουσα 180 ατόμων
- Το Kinissi Pallas με αίθουσα 100 ατόμων
- Το Γαλαξίας με αίθουσα 130 ατόμων

- Το Νεφέλη με αίθουσα 600 και 250 ατόμων
- Το Queen Olga με αίθουσα 200 ατόμων.
- Στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης λειτουργούν τα συνεδριακά κέντρα «Ιωάννης Βελλίδης» 2.100 ατόμων
- το Διεθνές Συνεδριακό Κέντρο «Νικόλαος Γερμανός» 400 ατόμων.
- Το Μέγαρο Μουσικής διαθέτει αίθουσα 1400 ατόμων, η Μονή Λαζαριστών διαθέτει αίθουσα 700 ατόμων με κάθε είδους σύγχρονες διευκολύνσεις.
- Στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο υπάρχουν οι Αίθουσες Τελετών 800 ατόμων
  - Η αίθουσα «Κωνσταντόπουλος» 100 ατόμων
  - Στη Φιλοσοφική Σχολή η κεντρική αίθουσα 400 ατόμων
- Στο Τελλόγλειο Ίδρυμα αίθουσα 200 ατόμων.
- Στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας αίθουσα 500 ατόμων
- Στην Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών αίθουσα 400 ατόμων.

Άλλες αίθουσες είναι το Πολιτιστικό Κέντρο Τράπεζας Πειραιώς και το Συνεδριακό Κέντρο στο Λιμάνι – Αποθήκη (Ο.Λ.Θ.).

Ορισμένοι χώροι είναι απόλυτα εξειδικευμένοι, όπως το Ίδρυμα Πατερικών Μελετών στη Μονή Βλατάδων στο οποίο γίνονται συνέδρια με θεολογικό ή ιστορικό ενδιαφέρον.

4. Θεραπευτικός τουρισμός - Ιαματικές πηγές

Στο Νομό Θεσσαλονίκης υπάρχουν πέντε μισόθερμες αλκαλικές και μία ψυχρή οξυπηγή οι οποίες βρίσκονται στις εξής περιοχές:

- Στη Θέρμη, λίγα χιλιόμετρα έξω από τη Θεσσαλονίκη υπάρχουν τα ομώνυμα λουτρά με θειούχες ιαματικές πηγές και εγκαταστάσεις διαμονής και λουτροθεραπείας, ανοιχτές από τον Ιούλιο έως τον Οκτώβριο.
- Στο χωριό Απολλωνία (απόσταση 55 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη), στις όχθες της Βόλβης υπάρχει υδροθεραπευτήριο με σύγχρονες εγκαταστάσεις. Τα λουτρά Απολλωνίας είναι κατάλληλα για αρθριτικά και δερματικά νοσήματα, καθώς και παθήσεις των περιφερειακών νεύρων.
- Στο χωριό Λαγκαδάς, 18 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη, υπάρχουν θερμά θεραπευτικά λουτρά. Υπάρχει ξενοδοχείο, εστιατόριο καθώς και ένας δροσερός κήπος. Τα λουτρά Λαγκαδάς βρίσκονται σε απόσταση 18 χιλιομέτρων Βόρεια της Θεσσαλονίκης, 2 χιλιόμετρα Ανατολικά της πόλης του Λαγκαδά στον ομώνυμο Δήμο Λαγκαδά του Νομού Θεσσαλονίκης. Οι εγκαταστάσεις των λουτρών Λαγκαδάς τοποθετούνται σε μια έκταση 882 στρεμμάτων περίπου Δυτικά της λίμνης Κορώνειας. Η ευρύτερη περιοχή έχει την τυπική φυσιογνωμία των επίπεδων παραλίμνιων εκτάσεων με μέσο υψόμετρο περί τα 76 μέτρα. Η έκθεση της περιοχής είναι ελαφρώς Ανατολική προς την πλευρά της λίμνης Κορώνειας και εντάσσεται σε καθεστώς προστασίας των συνθηκών Ramsar & Natura 2000.

Οι πρώτες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας χρονολογούνται από το 900 μ.Χ. και κατασκευάστηκαν από τον στρατιωτικό γιατρό του Βυζαντίου Ιουστινιανό. Στις βυζαντινές αυτές εγκαταστάσεις και ιδιαίτερα στο θαυμάσιο μαρμάρινο ομαδικό λουτήρα αναφέρονται διάφοροι γεωγράφοι και περιηγητές κατά το 1670 μ.Χ. Πολύ αργότερα, η πηγή αξιοποιήθηκε από τους Εβραίους (1936-1937), οι οποίοι στην πηγή (που πλέον είναι κλειστή) έκαναν το “ομαδικό λουτρό”.

Το νερό των πηγών βρίσκεται σε θερμοκρασία 39 °C και χαρακτηρίζεται ως φθοριούχο θειονατριούχο, διατανθρακικό αλκαλικών γαιών. Τα ιαματικά νερά που αναβλύζουν στην περιοχή του Λαγκαδά προσφέρονται για υδροθεραπεία και ποσιθεραπεία ενώ ωφελούν σημαντικά όσους υποφέρουν από: παθήσεις των οστών ή των αρθρώσεων, ρευματικά ή άλλες δυσκολίες του κινητικού συστήματος, γυναικολογικά προβλήματα, προβλήματα στο ήπαρ και τη χολή, δυσλειτουργίες στο πεπτικό, ουροποιητικό και νευρικό σύστημα.

Οι υποδομές των Λουτρών Λαγκαδά : υδροθεραπευτήριο με 2 ομαδικούς λουτήρες - βυζαντινό και σύγχρονο - με θερμοκρασία νερού 39.5οC, 60 ατομικούς λουτήρες, υδρομασάζ σε 23 σύγχρονους ατομικούς λουτήρες, αμμόλουτρα, φυσιοθεραπευτήριο, ιατρείο, σύγχρονο ξενοδοχείο δυναμικότητας 82 κλινών, εστιατόρια, καφετέριες, αναψυκτήρια και μίνι μάρκετ, κολυμβητήρια, δύο πισίνες ολυμπιακών προδιαγραφών θερμαινόμενες με το νερό των πηγών, γήπεδα μπάσκετ, βόλεϊ, ποδοσφαίρου, τένις, γκόλφ, παιδικές χαρές, και πολλαπλό χώρο πικ-νικ, σύγχρονο γυμναστήριο πλήρως εξοπλισμένο,

- Στο χωριό Σουρωτή, κοντά στη Θεσσαλονίκη, υπάρχει πηγή με πόσιμο θεραπευτικό νερό που διευκολύνει την πέψη και έχει διουρητική δράση.

5. Πολιτιστικός Τουρισμός

Γύρω από τη Θεσσαλονίκη βρίσκονται περιοχές της ελληνικής αρχαιότητας εύκολα επισκέψιμες. Αυτές οι τοποθεσίες είναι :

- Οι **Αιγές** (απόσταση 80 χλμ.), στη θέση της σημερινής Βεργίνας, η πρώτη πρωτεύουσα των Μακεδόνων. Εδώ το 1977 ανακαλύφθηκαν ασύλητοι οι βασικοί τάφοι, ο τάφος του Φιλίππου Β' με ολόχρυσες λάρνακες, πολύτιμα σκεύη και όπλα, που εκτίθενται τώρα στο χώρο της ανασκαφής. Κοντά είναι η περιοχή των Λευκαδίων, με τους περίφημους μακεδονικούς τάφους.
- Η **Πέλλα** (απόσταση 40 χλμ.), επίσης πρωτεύουσα των Μακεδόνων, τόπος γέννησης του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στην οποία διασώζονται περίφημα ψηφιδωτά, το Ανάκτορο, κ.α. Κοντά είναι το Νυμφαίο, ιερό των Νυμφών και η περίφημη Σχολή του Αριστοτέλη.
- Το **Δίον** (απόσταση 85 χλμ.), στο οποίο οι Μακεδόνες είχαν τα ιερά τους για τον Ολύμπιο Δία, το Διόνυσο, τον Ασκληπιό, την Άρτεμη, την Αφροδίτη, τον Ορφέα και τις Πιερίδες Μούσες.
- Στη **Χαλκιδική** βρίσκονται τα Στάγिरα (απόσταση 98 χλμ.), η πατρίδα του φιλόσοφου Αριστοτέλη. Εκεί, επίσης, υπάρχει και το Σπήλαιο των Πετραλώνων, όπου βρέθηκε το απολιθωμένο κρανίο του αρχανθρώπου (τουλάχιστο 250.000 ετών).

- Το **Άγιον Όρος**, αυτή η μοναδική πολιτεία των μοναστηριών το οποίο περιλαμβάνει 20 επιβλητικές μονές. Εκτός από τις μονές υπάρχουν οι 12 σκήτες, κοινότητες μοναχών που αποτελούν οικισμό από Καλύβες και τα κελιά που παραχωρούνται από τις ιερές μονές σε μικρές ομάδες μοναχών. Οι Καλύβες είναι οικοδομήματα μικρότερα από τα κελιά με ναό ενσωματωμένο σ' αυτές αλλά χωρίς δική τους γεωργική έκταση. Τα ερημητήρια είναι η υπέρβαση του κτίσματος. Βρίσκονται σε τόπους δυσπρόσιτους. Οι Καρυές είναι η πρωτεύουσα του Αγίου Όρους. Εκεί υπάρχει ο ναός του πρωτάτου του 10^{ου} αιώνα, με την περίφημη εικόνα «Άξιον εστί», καθώς και τις τοιχογραφίες του Πανσέληνου. Το Άγιον Όρος μπορούν να επισκεφτούν μόνον άνδρες. Οι ξένοι επισκέπτες πρέπει να εφοδιαστούν με ειδική άδεια.

6. Τα Μνημεία

Στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν πολλά μνημεία από όλες τις ιστορικές περιόδους της.

- **Ο Λευκός Πύργος**

Είναι το σύμβολο της πόλης. Δεσπόζει στην παραλία και φιλοξενεί τώρα, ως μουσείο, θαυμάσιες συλλογές που αφορούν την βυζαντινή ιστορία της Θεσσαλονίκης. Κτίστηκε το 1500 μ.Χ. περίπου και ήταν μέρος του αμυντικού συστήματος της πόλης.

Προχωρώντας στο κέντρο της πόλης διακρίνονται τα μνημεία που οικοδόμησε ο Καίσαρας του «Ανατολικού Τμήματος» της Μακεδονίας Γαλέριος, μετά τις νίκες του εναντίον των Περσών (298 π.Χ.). Αυτά είναι :

- **Η Αψίδα του Θριάμβου (Καμάρα)**

Ένα επιβλητικό κτιριακό συγκρότημα που ίχνη του υπάρχουν στη σημερινή πλατεία Ναυαρίνου (Οκτάγωνο), καθώς και ένα τεράστιο κυκλικό κτίσμα τη Ροτόντα, ίσως ως ναό του Δία ή του Κάβειρου, με σωζόμενα εξαιρετικά ψηφιδωτά με τα οποία την διακόσμησε δύο αιώνες αργότερα (395 μ.Χ.) ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος, όταν τη μετέτρεψε σε χριστιανικό ναό.

Αρκετά χρόνια πριν, είχε οικοδομηθεί η αναστηλωμένη σήμερα Ρωμαϊκή Αγορά, εμπορικό, διοικητικό και κοινωνικό κέντρο του τέλους του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα, αλλά και αρκετά άλλα σημαντικά κτιριακά και μνημειακά συγκροτήματα, όπως η περίφημη Στοά των Ειδώλων, ως είσοδος στη Ρωμαϊκή Αγορά, γνωστή με την ονομασία «Las incantadas», που της έδωσαν πολύ αργότερα οι ισπανοεβραίοι. Δεν υπάρχουν σήμερα ίχνη της στην πόλη, ωστόσο τμήμα της διασώζεται στο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι.

- **Το παλιό τουρκικό λουτρό το Μπέη Χαμάμ**, το οποίο έκτισε τον 15^ο αιώνα ο σουλτάνος Μουράτ ο Β'.
- Την **Άνω Πόλη** από όπου φαίνεται η Θεσσαλονίκη από τα Κάστρα της. Διατηρούνται σε καλή κατάσταση και δίνουν ένα μέτρο της χρηστικότητας τους εκείνα τα χρόνια που η Θεσσαλονίκη δεχόταν επιθέσεις από τη θάλασσα.

- Το **Επταπύργιο**, ένα βυζαντινό φρούριο που χρησιμοποιήθηκε για πολλά χρόνια ως φυλακή.
- Έξω από τη Θεσσαλονίκη (10 χλμ. βορειοδυτικά) υπάρχει η περιοχή **Δερβένι** που αξίζει να αναφερθεί, αφού εδώ ανακαλύφθηκαν, πριν από 50 χρόνια περίπου, αρκετοί τάφοι του 4^{ου} αιώνα με πρωτόγνωρα σε πλούτο και ποικιλία κτερίσματα τα οποία υπάρχουν στο αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.
- Η **Σίνδος** επίσης είναι μια ανάλογη περιοχή κοντά στη Θεσσαλονίκη, που μπορεί να αναφερθεί για τον ίδιο λόγο. Κι εδώ τα τελευταία χρόνια ανακαλύφθηκαν πολύτιμα ευρήματα που στεγάζονται στο ίδιο μουσείο.
- **Οι Βυζαντινές Εκκλησίες στη Θεσσαλονίκη & Θρησκευτικά Προσκυνήματα**

Μεγάλο ενδιαφέρον στη Θεσσαλονίκη παρουσιάζουν οι βυζαντινές εκκλησίες που υπάρχουν ανάμεσα στις σύγχρονες πολυκατοικίες.

Αξιόλογα είναι τα **ψηφιδωτά** και οι **κατακόμβες** στον **Άγιο Δημήτριο** (7^{ος} αιώνας & αργότερα), η μεγαλοπρεπή **Αγία Σοφία** (7^{ος} Αιώνας) που διασώζει ένα τεράστιο ψηφιδωτό με την ανάληψη στον υπερμεγέθη κεντρικό τρούλο της, η **Παναγία των Χαλκέων** (11^{ος} αιώνας), τα παλαιοχριστιανικά ψηφιδωτά στη **Ροτόντα** (3^{ος} αιώνας), η **Αχειροποίητος** (5^{ος} αιώνας), η οποία είναι η παλαιότερη καλύτερα σωζόμενη βασιλική της Ανατολής που διατηρείται μέχρι τις μέρες μας, ο μικρός καθολικός της **Μονής Λατόμου**, ο Όσιος Δαβίδ (6^{ος} αιώνας) με ένα λαμπρό ψηφιδωτό, η **Μονή Βλατάδων** (14^{ος} αιώνας), όπου δείχνουν ακόμα και σήμερα το «Βήμα», το σημείο, δηλαδή απ' όπου σύμφωνα με την αρχαία παράδοση δίδαξε ο Απόστολος Παύλος, όταν επισκέφθηκε την πόλη το 50 μ.Χ., ο **Ναός του Αγίου Νικολάου του Ορφανού** (14^{ος} αιώνας), που είναι καθολικό παλαιάς μονής, καθώς και οι **εκκλησίες των Αγίων Αποστόλων και της Αγίας Αικατερίνης**, που αποτελούν κι αυτές δείγματα της λεγόμενης παλαιολόγιας τέχνης του 14^{ου} αιώνα, του χρυσού αιώνα της Θεσσαλονίκης.

Βέβαια και σε άλλες τοποθεσίες του Νομού Θεσσαλονίκης υπάρχουν αξιομνημόνευτα μοναστήρια και βυζαντινές εκκλησίες. Ο **Άγιος Ανδρέας στην Περιστερά** (871 μ.Χ.), ένα παλαιοχριστιανικό κτίσμα με ιδιόμορφη αρχιτεκτονική και πολλές επεμβάσεις, ο **Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος** στο Χορτιάτη (12^{ος} αιώνας), με αξιόλογες αποσπασματικά σωζόμενες τοιχογραφίες, το **μοναστήρι της Αγίας Αναστασίας** σε μικρή απόσταση από τη Θεσσαλονίκη μετά από το χωριό Βασιλικά, με πολύτιμα κειμήλια και χειρόγραφα, καθώς και άγια λείψανα της ομώνυμης Αγίας, που δώρισε κατά την παράδοση στη μονή η Θεοφανώ, σύζυγος του αυτοκράτορα Λέοντα Στ' του Σοφού (893 μ.Χ.). Κοντά στο Βερτίσκο, επίσης, υπάρχει η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου με τοιχογραφίες του 1740, ενώ έξω από την Ασπροβάλτα με λείψανα τοιχογραφιών στο καθολικό, σε δυσπρόσιτη περιοχή, βρίσκεται η **Μονή του Αγίου Γεωργίου**. Τέλος το νεότερο μοναστήρι του **Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου** στη Σουρωτή.

7. Μουσεία, Πινακοθήκες, Θεάματα, Έθιμα

Η Θεσσαλονίκη διαθέτει αρκετά μουσεία και πινακοθήκες με πολύ ενδιαφέροντα εκθέματα.

- Το **Αρχαιολογικό Μουσείο** με συλλογές προϊστορικών, ρωμαϊκών και κλασικών ευρημάτων, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού με μόνιμες και περιοδικές θεματικές εκθέσεις αντικειμένων που αφορούν τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, τον ιδιωτικό βίο, την προβυζαντινή περίοδο, την ταφική αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική, τα έθιμα λατρείας κ.α.
- Το **Μουσείο για την Ιστορία και Τέχνη της Θεσσαλονίκης Λευκός Πύργος**, το Λαογραφικό και Εθνολογικό με τεκμήρια από την καθημερινή ζωή και τον προβιομηχανικό παραδοσιακό πολιτισμό της Μακεδονίας και της Θράκης.
- Το **Μουσείο Αρχαίων Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Οργάνων**.
- Τα **Μουσεία Κινηματογράφου, Φωτογραφίας**.
- Το **Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης** στο συγκρότημα της Μονής Λαζαριστών που εκθέτει την περίφημη συλλογή Κωστάκη με έργα των ζωγράφων της ρωσικής πρωτοπορίας
- Το **Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης** μέσα στους χώρους της Διεθνούς Εκθέσεως με εικαστικές δημιουργίες καλλιτεχνών διεθνούς εμβέλειας
- Το **Μουσείο Design** με εκθέματα βιομηχανικού σχεδιασμού του 20^{ου} αιώνα
- Το **Τεχνικό Μουσείο** με εκθέματα τεχνολογίας και σχετικά συμμετοχικά και ψυχαγωγικά.
- Το **Τελλόγλειο Ίδρυμα** ένα υπερσύγχρονο μουσείο έργων νεοελλήνων ζωγράφων και ερευνητικό κέντρο για τα εικαστικά, καθώς και αρκετά άλλα.

Εκτός από αυτά, σε ολόκληρο το Νομό Θεσσαλονίκης, όλο το χρόνο, μπορεί κανείς να ανακαλύψει λαογραφικές εκδηλώσεις με μεγάλο ενδιαφέρον.

4.3. ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο αγροτικός τουρισμός, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι ένας ευρύς όρος που καλύπτει ένα πλήθος πιθανών επιχειρήσεων και ένα ευρύ φάσμα διαχείρισης και κύριων απαιτήσεων. Ο καθορισμός μιας επιχείρησης αγροτικού τουρισμού, είναι επιχείρηση που συνδυάζει τα προϊόντα μιας γεωργικής περιοχής με μια εμπειρία τουρισμού. Αυτό περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα των προϊόντων και των υπηρεσιών τουρισμού. Όλες αυτές οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν έναν συνδυασμό γεωργικών και τουριστικών στοιχείων.

Ανεξάρτητα από όποιο αυξανόμενο ενθουσιασμό, η μετάβαση από τη γεωργική παραγωγή στην τροφοδότηση στους τουρίστες δεν είναι πάντα μια εύκολη διαδικασία. Συχνά οι δυσκολίες προκύπτουν όταν προσπαθούν οι αγρότες να μετατοπίσουν τις αγροτικές διαδικασίες τους από τη γεωργική παραγωγή στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Στα πλαίσια ωστόσο κάποιου αναπτυξιακού σχεδιασμού, χρειάζεται να προσδιοριστούν αντίστοιχα οι πολιτικές και οι δράσεις που υπηρετούν την

προώθηση των αγροτικών προϊόντων, με την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων του αγροτουρισμού και τη σύνδεση μεταξύ τους, τους διάφορους κλάδους της οικονομίας, κυρίως αγροτικό και τουριστικό. Ωστόσο, αγροτουρισμός δεν είναι μόνο τα καταλύματα. Είναι κυρίως η μετατροπή του τρόπου ζωής των αγροτών σε τουριστικό προϊόν.

4.3.1. Η κοινοτική περιφερειακή πολιτική και η πρωτοβουλία LEADER

Τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης που αποσκοπούν στην αγροτική ανάπτυξη περιλαμβάνουν μέτρα για την προώθηση δραστηριοτήτων αγροτικού τουρισμού, μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Τα μέτρα αυτά συνίστανται στη χρηματοδοτική ενίσχυση επενδύσεων τουριστικής ανωδομής, όπως καταλύματα, κέντρα εστίασης – αναψυχής, αθλητικές εγκαταστάσεις, κλπ. Στις επιλέξιμες περιφέρειες για ενίσχυση μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, ο αγροτικός τουρισμός και το περιβάλλον έχουν επωφεληθεί σημαντικά από αυτές τις ενισχύσεις (Commission of the European Communities, 1993).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε το 1990, μια κοινοτική πρωτοβουλία για την αγροτική ανάπτυξη, με την ονομασία LEADER (*"Liaisons Entre Actions pour le Développement de l'Economie Rurale"*), μέσα στα πλαίσια της οποίας η Ε.Ε. ενθαρρύνει την ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας έχει δημιουργηθεί ένα δίκτυο 200 ομάδων τοπικής δράσης (Ο.Τ.Δ.) (P. Midmore, *et al.*, 1994). Κατά τη χρονική περίοδο 1994-1999 λειτούργησε η πρωτοβουλία LEADER II. Κάθε Ο.Τ.Δ. ανέλαβε την ευθύνη διαχείρισης οικονομικών πόρων για την ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων μέσα στα γεωγραφικά όρια της χωρικής της ενότητας, επενδυτικά σχέδια που θα έπρεπε να εξυπηρετούν τα εξής μέτρα:

- Παροχή πληροφόρησης για όλα τα κοινοτικά μέτρα και χρηματοδοτικά πλαίσια ενίσχυσης της αγροτικής ανάπτυξης
- Επαγγελματική κατάρτιση και ενίσχυση της απασχόλησης / επιχειρηματικότητας.
- Αγροτικός τουρισμός
- Προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος
- Μικρές μονάδες μεταποίησης, χειροτεχνίας και τοπικών υπηρεσιών
- Αξιοποίηση και εμπορία τοπικών αγροτικών προϊόντων.

Ο βασικός σκοπός είναι η βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου και η αποκατάσταση της διαταραγμένης κοινωνικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας (Μ. Κούση, 2000). Το Εθνικό Πρόγραμμα LEADER+ έχει υιοθετήσει δύο γενικούς αναπτυξιακούς στόχους:

- Ολοκληρωμένη, βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών.
- Ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών σε όλα τα επίπεδα οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Οι παραπάνω γενικοί στόχοι σε εθνικό επίπεδο έχουν εξειδικευθεί σε τοπικό επίπεδο, με βάση τους παραγωγικούς, φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής.

Οι στόχοι του προγράμματος επιτεύχθηκαν με την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής στρατηγικής για κάθε περιοχή παρέμβασης, που συγκεντρώνεται γύρω από το σημαντικό θέμα της συσπείρωσης, η ανάδειξη του οποίου εξαρτάται από το χαρακτήρα και τις ανάγκες της περιοχής, ενώ παράλληλα εξυπηρετεί την αρχή της συμπληρωματικότητας και της συνέργειας όλων των παρεμβάσεων στην περιοχή.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus στη χώρα, εφαρμόστηκε σε ορεινές περιοχές (που έχουν χαρακτηριστεί με την οδηγία 75/268/ΕΟΚ), καθώς και σε νησιωτικές περιοχές, στις οποίες παρουσιάζεται εντονότατη κοινωνική και οικονομική υστέρηση.

Σε ειδικές περιπτώσεις η περιοχή εφαρμογής επεκτάθηκε και σε μειονεκτικές περιοχές. Τέτοιες περιπτώσεις αποτέλεσαν περιοχές:

- γεωγραφικά εφαιπτόμενες με ορεινά τμήματα του ελλαδικού χώρου,
- που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα,
- που παρουσιάζουν αναπτυξιακή προοπτική και
- που συμβάλλουν στην αναπτυξιακή προοπτική της ορεινής περιοχής.

Επιπλέον, υπήρχε δυνατότητα εφαρμογής των δράσεων και σε κομβικά σημεία εκτός της περιοχής παρέμβασης όπως για παράδειγμα δράσεις προβολής - προώθησης, συνεργασίες, δικτυώσεις, αξιοποίηση περιοχών Natura 2000.

Οι περιοχές παρέμβασης κατά την 4^η Προγραμματική περίοδο 2007 - 2013 του Leader Plus δεν θα εξακολουθήσουν να είναι οι ίδιες. Πλέον θα θεωρούνται οι πεδινές μειονεκτικές περιοχές ως περιοχές παρέμβασης του προγράμματος.

4.3.1.1. Το Τοπικό Πρόγραμμα Leader plus στην περιοχή του Νομού Θεσσαλονίκης

Τίτλος του τοπικού προγράμματος Leader plus αποτέλεσε η «Γεύση ζωής, από τα χωριά της Θεσσαλονίκης», ενώ ως περιοχή παρέμβασης επιλέχθηκαν τα παρακάτω δημοτικά διαμερίσματα.

Η έκταση της περιοχής LEADER+ είναι 2.089 km² και ο πληθυσμός της περιοχής παρέμβασης είναι 60.770 κάτοικοι. Η περιοχή παρέμβασης έχει μέση πυκνότητα πληθυσμού 29,36 κατοίκους/km².

Επισημαίνεται ότι η περιοχή παρέμβασης του τοπικού Προγράμματος συμπεριλαμβάνει και τμήματα περιοχών εφαρμογής Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων του ΠΕΠ Κ. Μακεδονίας.

Στην περιοχή παρέμβασης έχουν καθορισθεί, με βάση τα χαρακτηριστικά των οικισμών, τις υφιστάμενες μονάδες αγροτικού τουρισμού, το φυσικό περιβάλλον και την ύπαρξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων, 3 τουριστικές διαδρομές, οι οποίες είναι:

Πρώτη Διαδρομή: Λευκοχώρι-Μαυροράχη-Λαχανάς-Βερτίσκοκ-Όσσα-Κρυονέρι-Σοχός-Ασκός-Μαυρούδα-Σκεπαστό-Στεφανινά-Αρέθουσα-Ασπροβάλτα

Δεύτερη Διαδρομή: Νότια της Λίμνης Κορώνειας (Αγ. Βασίλειος-Αρδαμέρι-Λαγκαδίκια-Περιστερώννα-Απολλωνία-Ν.Μάδυτος-Α. Σταυρός και Βόρεια-Νότια της Λίμνης Βόλβης (Σχολάρι-Νυμφόπετρα-Βόλβη-Ρεντίνα) και Στενά Ρηχείου

Τρίτη Διαδρομή: Περιστερά-Λιβιάδι-Πετροκέρασα-Ζαγκλιβέρι-Αδάμ-Καλαμωτό-Μελισσουργός-Απολλωνία

Πίνακας 4.4. Περιοχή παρέμβασης του Leader και του Ο.Π.Α.Α.Χ. στον Νομό Θεσσαλονίκης

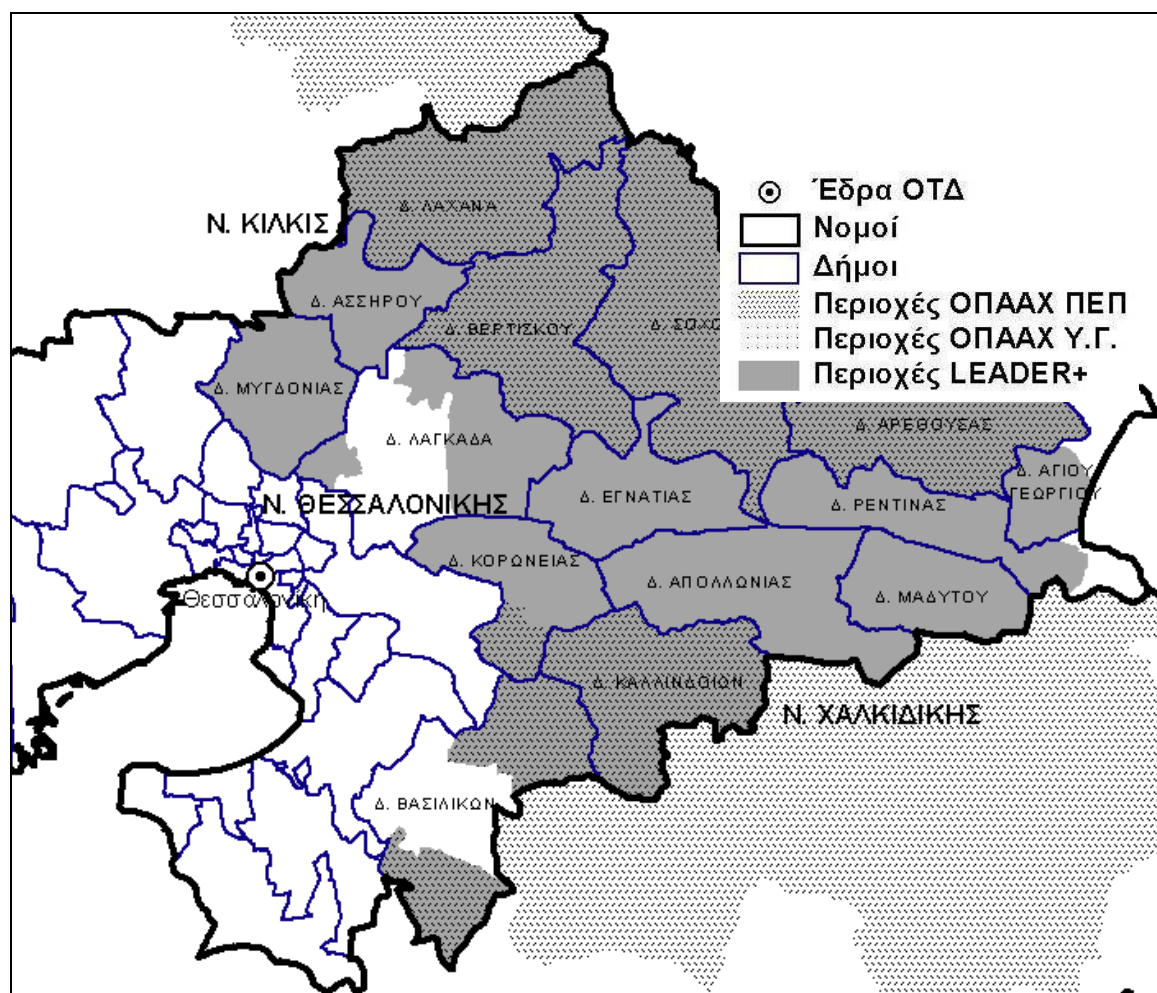
Leader	Έκταση: 2.089 km ² Πληθυσμός: 60.770 κατ.
Ο.Π.Α.Α.Χ. (% επικάλυψης)	Έκταση: 56,77% Πληθυσμός: 40,48%
Δ. Αγίου Γεωργίου	Δ.Δ.: Βρασνά
Δ. Απολλωνίας	Δ.Δ.: Μελισσουργός, Νέα Απολλωνία, Νικομηδινό, Περιστερώννας, Στίβος
Δ. Αρέθουσας	Δ.Δ.: Αρέθουσα, Μαυρούδα, Σκεπαστό, Στεφανινά, Φιλαδέλφειο
Δ. Ασσήρου	Δ.Δ.: Άσσηρος, Κριθια
Δ. Βασιλικών	Δ.Δ.: Άγιος Αντώνιος, Λιβιάδι, Περιστερα
Δ. Βερτίσκου	Δ.Δ.: Βερτίσκοκ, Εξάλοφος, Λοφίσκοκ, Όσσα
Δ. Εγνατίας	Δ.Δ.: Ευαγγελισμός, Νυμφόπετρα, Προφήτης, Σχολάρι
Δ. Καλλινδοίων	Δ.Δ.: Αδάμ, Ζαγκλιβέρι, Καλαμωτό, Πετροκέρασα, Σαρακηνα
Δ. Κορώνειας	Δ.Δ.: Άγιος Βασίλειος, Αρδαμερι, Βασιλούδι, Γερακαρού, Λαγκαδίκια
Δ. Λαγκαδά	Δ.Δ.: Ανάληψη, Κολχικο, Λαγυνά, Χρυσαιγή
Δ. Λαχανά	Δ.Δ.: Καρτερές, Λαχανάς, Λευκοχώρι, Νικόπολη, Ξυλούπολη
Δ. Μαδύτου	Δ.Δ.: Απολλωνία, Μόδι, Νέα Μάδυτος
Δ. Μυγδονίας	Δ.Δ.: Δρυμός, Λητή, Μελισσοχώρι
Δ. Ρεντίνας	Δ.Δ.: Άνω Σταυρός, Βόλβη

Η στρατηγική του Προγράμματος διαρθρώνεται γύρω από το θέμα συσπείρωσης, σύμφωνα με το οποίο βασική αρχή τίθεται η ενίσχυση της ελκυστικότητας, κυρίως έναντι του Μητροπολιτικού Κέντρου της Θεσσαλονίκης και η διαμόρφωση της ταυτότητας της περιοχής, μέσω της βιώσιμης αξιοποίησης των ενδογενών αναξιοποίητων πόρων της και της καθιέρωσης νέων μορφών οργάνωσης των οικονομικών της δραστηριοτήτων.

Βασικός αναπτυξιακός στόχος αποτελεί η αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων, δηλαδή όλων των επιπέδων παραγωγής που βασίζονται σε ενδογενείς φυσικούς, ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων και των υπηρεσιών.

Στον παρακάτω χάρτη παρουσιάζεται η περιοχή παρέμβασης του τοπικού αυτού προγράμματος.

Χάρτης 5. Περιοχή Παρέμβασης του Leader plus στο Νομό Θεσσαλονίκης

Πηγή: http://www.aneth.gr/11_ethnikoProgramma.asp, 24/4/08

4.3.2. Οικολογικοί Θησαυροί του Ν. Θεσσαλονίκης

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιοχές γύρω από τις λίμνες Βόλβη και Αγίου Βασιλείου, βόρεια και Ανατολικά από την πόλη της Θεσσαλονίκης, με σπάνια οικοσυστήματα, υγρότοπους, υδροχαρή φυτά και δέντρα. Εδώ περνούν το χειμώνα τους περισσότερα από 200 είδη πουλιών, πελαργοί, ερωδιοί, φλαμίνγκος, τσακνιάδες, κ.α. Οι περιοχές αυτές προστατεύονται από τη διεθνή συνθήκη Ramsar.

Στο Σχολάρι, ένα χωριό ανάμεσα στις λίμνες, μπορεί κανείς να δει τα αιωνόβια πλατάνια όπου πάνω τους φωλιάζουν χιλιάδες ερωδιοί, κυρίως όμως, εκεί κοντά, στο χωριό Νυμφόπετρα, ανάμεσα στα χωράφια με καπνό και σιτάρια, υπάρχει μια σειρά από ασβεστολιθικούς σχηματισμούς, ένα σύμπλεγμα από χιλιοτρυπημένους βράχους που οι ντόπιοι ονομάζουν νυμφόπετρες, επειδή ισχυρίζονται ότι συμβολίζουν μια γαμήλια πομπή η οποία για κάποιο άγνωστο λόγο «πέτρωσε».

Στις Λίμνες, κυρίως στη Βόλβη, που έχει περισσότερα νερά, ζουν αρκετά είδη ψαριών, ενώ το οικοσύστημα της Λίμνης του Αγίου Βασιλείου δεν βρίσκεται στις καλύτερες στιγμές του, αφού τα νερά της λίμνης είναι ελάχιστα και καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες να αυξηθούν.

Σχεδόν έξω από τη Θεσσαλονίκη (18 χλμ.) αρχίζει μία μεγάλη έκταση προσχωσιγενής με παραποτάμια βλάστηση, λεύκες, ιτιές και θαμνώδη, την οποία σχηματίζουν οι υδάτινες απολήξεις του ποταμού Αξιού. Εδώ περνούν το χειμώνα τους πολλά είδη πουλιών, κύκνοι, πάπιες, ερωδιοί και πολλοί κορμοράνοι.

Υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις με ορυζώνες, και στις αβαθείς θάλασσες, όπου τελειώνει το Δέλτα, κυριαρχούν πλούσιοι ψαρότοποι και εγκαταστάσεις για οστρακοκαλλιέργεια.

Οι Λίμνες Κορώνεια και Βόλβη καθώς επίσης και τα Δέλτα των ποταμών Αξιού, Λουδία και Αλιάκμονα, είναι περιοχές που αποτελούν μοναδικούς ποικιλόμορφους υδροβιότοπους και κατοικίες για εκατοντάδες είδη πουλιών και προστατεύονται από την Διεθνή Συνθήκη Ramsar.

4.3.3. Αγροτουρισμός

Το Δέλτα του Αξιού είναι επισκέψιμο όλο το χρόνο και μπορεί να βρει κανείς εκεί ταβέρνες που προσφέρουν μύδια, ψάρια κ.α.

Στο Χορτιάτη, επίσης, μέσα στα όρια του Νομού Θεσσαλονίκης (απόσταση 25 χλμ.) υπάρχει ορειβατικό καταφύγιο που μπορεί να φιλοξενήσει επισκέπτες, οι οποίοι θα απολαύσουν μια ενδιαφέρουσα διαδρομή μέσα από ένα δάσος με καστανιές, οξιές και βελανιδιές.

Ενδιαφέρουσες διαδρομές μέσα σε δασωμένες ορεινές εκτάσεις οδηγούν στο Λιβάδι και στα Πετροκέρασα όπου υπάρχει μία πλατεία με πλατάνια και μία πελώρια λεύκα, ενώ το Λαογραφικό μουσείο στεγάζει οικιακά σκεύη, αργαλειούς, κ.λ.π.

Ενδιαφέρον προορισμός είναι και τα στενά της Ρεντίνας. Ένα καταπράσινο φαράγγι που οδηγεί στα ίχνη μιας μεσαιωνικής πολιτείας. Κάστρο, τείχη, ερείπια βυζαντινού ναού και άλλων κτισμάτων. Η θέα είναι πανοραμική, μια παραδεισένια κοιλάδα με πλατάνια μέσα στην οποία κυλάει τα νερά του ο μικρός Ρήχιος ποταμός. Η περιοχή ονομάζεται Μακεδονικά Τέμπη. Αλλά και το χωριό Βερτίσκοκ μέσα σε μία καταπράσινη κοιλάδα γεμάτη κερασιές και βελανιδιές είναι συχνός προορισμός.

Ο αγροτουρισμός στο Νομό αφορά σε τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται κυρίως στη γεωργία. Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις και γενικά ο αγροτικός τουρισμός περιλαμβάνει μια ευρεία ποικιλία τουριστικών καταλυμάτων, δραστηριοτήτων, εκδηλώσεων, αθλημάτων και αναψυχής, τα οποία αναπτύσσονται σε μια χωρική ενότητα που χαρακτηρίζεται ως αγροτική.

Ωστόσο, βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού θεωρείται η δημιουργία καταλυμάτων περιορισμένης δυναμικότητας στους αγροτικούς οικισμούς ή και κοντά σε αυτούς. Η κατασκευή ξενώνων αυτής της μορφής πρέπει να εντάσσεται στα πλαίσια μιας γενικότερης πολιτικής που έχει ως στόχο την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και τη δημιουργία περισσότερων ευκαιριών για τη συμμετοχή ντόπιων επιχειρηματιών στον τουριστικό κλάδο.

Επειδή όμως επικρατούν συγκεχυμένες απόψεις για το τι ακριβώς είναι ένας αγροτουριστικός ξενώνας και σε ποια σημεία διαφοροποιείται από ένα κοινό τουριστικό κατάλυμα, παρουσιάζονται στη συνέχεια οι βασικές διαφορές μεταξύ ενός κοινού καταλύματος και ενός οικολογικού (αγροτουριστικού) ξενώνα σύμφωνα με διεθνείς βιβλιογραφικές πηγές:

Κοινό κατάλυμα	Αγροτουριστικός-Οικολογικός ξενώνας
Πολυτέλεια	Ικανοποίηση στις βασικές ανάγκες και άνεση
Γενικό στυλ	Χαρακτήρας μοναδικός
Κέντρο προσφοράς και ανάπαυσης	Κέντρο προσφοράς η δραστηριοποίηση/ επιμόρφωση
Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου που στηρίζονται στις υφιστάμενες εγκαταστάσεις (π.χ. γκολφ, τένις)	Δραστηριότητες που στηρίζονται στη φύση (π.χ. πεζοπορία ποδηλασία)
Κλειστό περιβάλλον	Ανάπτυξη ενσωματωμένη στο τοπικό περιβάλλον
Ιδιοκτησία που ανήκει συχνά σε όμιλο/ ένωση εταιριών	Συχνά ο ιδιοκτήτης είναι ατομική επιχείρηση
Μεγιστοποίηση κερδών που στηρίζεται στην μεγάλη δυναμικότητα, υπηρεσίες και τιμές του καταλύματος	Μεγιστοποίηση κερδών που στηρίζεται στον στρατηγικό σχεδιασμό, τη θέση, τη μικρή δυναμικότητα, τις υπηρεσίες και τις τιμές
Υψηλή επένδυση	Μέτρια / χαμηλή επένδυση
Βασικά αξιοθέατα είναι οι εγκαταστάσεις και το γύρω περιβάλλον	Βασικά αξιοθέατα στο γύρω περιβάλλον και η υλικοτεχνική υποδομή
Γκουρμέ γεύματα, υπηρεσίες και παρουσίαση	Πλούσια γεύματα και εξυπηρέτηση τοπικού χρώματος
Η αγορά είναι κοινή με αυτή ολόκληρης της αλυσίδας	Η αγορά είναι συνήθως ανεξάρτητη
Ανυπαρξία οδηγών και ξεναγών ή ελάχιστα δείγματα συμβολής τους	Κέντρο ενδιαφέροντος της όλης επιχείρησης οι οδηγοί και οι ξεναγοί της φύσης

Πηγή: Bramwell, B. and Lane, B.: (1993)

4.3.4. Μερικά παραδείγματα αγροτουρισμού στο Νομό Θεσσαλονίκης

Η πρώτη συγκροτημένη προσπάθεια εφαρμογής κάποιου αγροτουριστικού προγράμματος στην Ελλάδα, όπως ειπώθηκε σε παραπάνω κεφάλαιο, ήταν η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών το 1984 με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Ισότητας των Δύο Φύλων. Η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών απέβλεπε πρώτα στην κοινωνικο-οικονομική χειραφέτηση των αγροτισσών και όχι τόσο στη συνολική ανάδειξη των τοπικών πόρων και οικονομιών. Στην πορεία, μέσα από τις Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της ορεινής και μειονεκτικής υπαίθρου και μιας σειράς αναπτυξιακών νόμων, δημιουργήθηκε στον ελλαδικό χώρο μια πλειάδα «αγροτικών» τουριστικών καταλυμάτων, συγκεντρωμένα κυρίως στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα.

Ο ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ο πρώτος του Νομού, ιδρύθηκε το 1999. Αποτελείται από 14 ενεργά μέλη. Ο Άγιος Αντώνιος είναι ορεινό χωριό, σε υψόμετρο 220 μ., στο δήμο Βασιλικών. Όταν περιορίστηκαν οι δουλειές στα χωράφια, μια ομάδα γυναικών αποφάσισε να δημιουργήσει ένα συνεταιρισμό. Η προσπάθεια στηρίχθηκε από το πρόγραμμα Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών που υλοποίησε ο ΟΑΕΔ στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας «Απασχόληση» άξονας NOW. Επίσης, στηρίχθηκε – συμβουλευτικά - με προγράμματα Κατάρτισης από την αναπτυξιακή εταιρεία «ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ», του υπ. Γεωργίας, την Αμερικανική Γεωργική Σχολή και το ΚΕ.ΘΙ.

Οι γυναίκες παρασκευάζουν φύλλα πίτας (περέκ), ποντιακές λιχουδιές, ζυμαρικά, γλυκά του κουταλιού και μαρμελάδες. Το φύλλο είναι φτιαγμένο από σκληρό αλεύρι, αλάτι και νερό, δεν περιέχει συντηρητικά και διατηρείται για ένα χρόνο. Στο πλαίσιο των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) του ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας έχει εγκριθεί επενδυτικό σχέδιο για μετεγκατάσταση και εκσυγχρονισμό της μονάδας παραγωγής.

Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΛΑΜΩΤΟΥ «Η Κυψέλη», ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 2001 και έχει οκτώ μέλη, όλα τους ενεργά.

Κατασκευάζουν ζυμαρικά (χυλοπίτες, γιουφκάδες, μακαρόνια, τραχανά γλυκό, ξινό και νηστίσιμο, ιβριστό, φύλλα για πίτα (περέκ), παραδοσιακές χειροποίητες πίτες (τυρόπιτα, σπανακοτυρόπιτα, πρασόπιτα, κολοκυθόπιτα και κρεμόπιτα), γλυκά του κουταλιού (βατόμουρο, λεμόνι, νεράντζι, πορτοκάλι, κεράσι, σύκο κ.ά.), μαρμελάδες (ίδιες γεύσεις με τα γλυκά), τουρσί και λικέρ (τριαντάφυλλο, βατόμουρο, δυόσμο, κεράσι, μανταρίνι, βερίκοκο). Ειδικότητά τους είναι οι πίτες, για τις οποίες χρησιμοποιούν αγνές, πρώτες ύλες (αγνό παρθένο ελαιόλαδο, τυρί φέτα, αλεύρι κ.ά.). Πρόσφατα εντάχθηκαν στο Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Π.Α.Χ.) του ορεινού όγκου Χολομώντα.

Τα προϊόντα του γυναικείου συνεταιρισμού Καλαμωτού διατίθενται σε σούπερ μάρκετ, σε μαγαζιά με παραδοσιακά προϊόντα, σε πρατήρια άρτου και σε μανάβικα, στο νομό Θεσσαλονίκης (Ασπροβάλτα, Σταυρός, Λαγκαδά,

Άγιος Πρόδρομος) και μέσα στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Απέχει 60 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη και 610 χιλιόμετρα από την Αθήνα.

«ΑΓΝΑΝΤΙ»: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Το «ΑΓΝΑΝΤΙ» βρίσκεται στο Λευκοχώρι του δήμου Λαχανά. Η μονάδα εντάχθηκε σε προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης και αγροτουρισμού και επί τρία χρόνια κατασκευαζόταν, ενώ συγχρόνως δεχόταν κόσμο. Έτσι φτιάχτηκε η φάρμα και οι ξενώνες. Το αγρόκτημα απλώνεται σε μια έκταση εννιά στρεμμάτων και είναι χτισμένο στη θέση «Πλατανάκια». Περιλαμβάνει το χώρο εστίασης και αναψυχής με την ταβέρνα και το καφέ. Σήμερα υπάρχουν στο αγρόκτημα είκοσι ένα άλογα, που προέρχονται από ελληνικές φυλές, ενώ ορισμένα είναι ημίαιμα.

Δραστηριότητες: Ιππασία, τοξοβολία και σκοποβολή. Στο αγρόκτημα υπάρχει παιδική χαρά, καθώς και χώρος με διάφορα οικόσιτα ζώα, όπως κότες, κουνέλια, κασίκες, χήνες, γάτες κ.ά. Το «Αγνάντι» δέχεται οργανωμένες επισκέψεις μαθητών, κατά τη διάρκεια των οποίων οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τη φύση και τα ζώα και μπορούν να ασχοληθούν με ασφάλεια με την ιππασία, την τοξοβολία ή/και τη σκοποβολή.

Στην ταβέρνα του αγροκτήματος «Αγνάντι» σερβίρονται μαγειρευτά φαγητά, καθώς και ψητά της ώρας. Οι ξενώνες είναι χτισμένοι έξω από το αγρόκτημα, σε απόσταση 2 χλμ., στην είσοδο του χωριού Λευκοχώρι. Συνολικά είναι πέντε, 30 τ.μ. ο καθένας, και διαθέτουν αυτόνομη θέρμανση, μπάνιο, κουζίνα και ψυγείο. Η διακόσμησή τους είναι λιτή και μπορούν να φιλοξενήσουν από δύο έως τέσσερα άτομα. Απέχει 44 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη.

«ΚΕΔΡΟΣ»: ΕΝΑ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ ΓΙΑ ΦΙΛΟΥΣ

Η μονάδα αγροτουρισμού «Κέδρος», βρίσκεται στο Αρδαμέρι Θεσσαλονίκης και λειτουργεί τα τελευταία χρόνια. Εκτείνεται σε 56 στρέμματα, ανάμεσα σε χίλιες οκτακόσιες αμυγδαλιές. Είναι χτισμένο σε ύψος 500 μ., και έχει θέα στη λίμνη Κορώνεια.

Η διανυκτέρευση γίνεται σε βαγόني τρένου. Λάμπες θυέλλης και δάδες στους εξωτερικούς χώρους. Νερό ζεσταμένο σε γκιούμι και για θέρμανση

ξυλόσομπα. Βόλτα με άλογο και παρέα με τις κότες, τις φραγκόκοτες, τα κουνέλια, τα ελάφια, τα κατσίκια, τα σκυλιά και τα γατιά. Αρωματικά φυτά και βότανα, φλαμούρι και ρίγανη, μελισσόχορτο και λουίζα μαζεμένα από το αγρόκτημα.

Δραστηριότητες: Όσοι επισκέπτονται τον «Κέδρο» έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις δουλειές του αγροκτήματος: Να ταΐσουν τα ζώα, να τα περιποιηθούν, να μαζέψουν αρωματικά φυτά και βότανα κ.ά. Μπορούν επίσης να μάθουν ιππασία ή, εάν ήδη ξέρουν, να πάρουν ένα από τα 14 άλογα και να κάνουν βόλτες στη γύρω περιοχή. Ένα άλλο πρόγραμμα είναι το τρίαθλο, που περιλαμβάνει διαδρομή με άλογο, ποδήλατο βουνού, και ήπια αναρρίχηση ή πεζοπορία.

Στο αγρόκτημα υπάρχουν έξι βαγόνια του ΟΣΕ για τη διαμονή των αγροτουριστών, με κατάλληλη μόνωση και τις απαραίτητες υδραυλικές εγκαταστάσεις. Για φωτισμό χρησιμοποιούνται λάμπες θύελλας και κεριά, για θέρμανση ξυλόσομπα και το ζεστό νερό μεταφέρουν τα γκιούμια. Τα βαγόνια χωρίζονται σε δίκλινα, τρίκλινα, τετράκλινα, εξάκλινα και οκτάκλινα.

Στο εστιατόριο σερβίρονται φασολάδα, εξοχικό, κόκορας κρασάτος, τηγανιά στο πηλίνο κ.ά., ενώ μόλις μπει η άνοιξη ανάβουν οι ψησταριές. Από τη «Γαία», το μαγαζάκι με τα παραδοσιακά προϊόντα, μπορεί κανείς να προμηθευτεί αμυγδαλόμελο, λιαστές ντομάτες, λαδοτύρι, κρασόξιδο, χειροποίητα ζυμαρικά, τραχανά, γλυκά του κουταλιού και μαρμελάδες.

Οι ιδιοκτήτες έχουν κάνει ενέργειες προκειμένου να ενταχθούν σε προγράμματα όπως το Leader Plus και το πρόγραμμα για Νέους Αγρότες. Στόχος τους είναι να μπορέσει το αγρόκτημα να είναι βιώσιμο, να μην έχει δηλαδή μόνο τουριστικό χαρακτήρα.

ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ Δέλτα Αλιάκμονα - Λουδία, Αξιού, Γαλλικού και Αλυκής Κίτρους. Το κέντρο βρίσκεται στο δήμο Χαλάστρας. Στον υγρότοπο έχουν παρατηρηθεί περισσότερα από 200 είδη πουλιών, τα οποία βρίσκουν την τροφή τους στις αμμονησίδες, στα αρμυρίκια, τους καλαμώνες και στα παραποτάμια δάση. Στο Δέλτα του Αξιού εδώ και μερικές δεκαετίες ζουν επίσης ελεύθερα άλογα, τα οποία έχουν δημιουργήσει κοινωνίες με αγέλες (7-15 ατόμων), ομάδες αρσενικών, αλλά συμπεριφέρονται ως άγρια άλογα. Στις δραστηριότητες του κέντρου συμπεριλαμβάνονται η περιβαλλοντική ενημέρωση, η οργανωμένη ξενάγηση επισκεπτών, η διοργάνωση ημερίδων σχετικά με το περιβάλλον κ.ά. Απέχει 20 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη.

Το Δέλτα του Αξιού -Λουδία - Αλιάκμονα -Γαλλικού, είναι ένας από τους σημαντικότερους υγροβιότοπους στην Ελλάδα. Στην ευρύτερη υγροτοπική περιοχή, έχουν αναγνωρισθεί περισσότερα από 500 είδη φυτών. Τα πουλιά της περιοχής είναι πάνω από 200 είδη. Στις όχθες των ποταμών ζουν η αλεπού, το τσακάλι, ο ασβός, το κουνάβι, η νυφίτσα, ο λαγός και, περιστασιακά, ακόμη και ο λύκος.

Η ευρύτερη υγροτοπική περιοχή προστατεύεται από την εθνική, την ευρωπαϊκή και τη διεθνή νομοθεσία. Τα τμήματα της περιοχής προστατεύονται ως:

- Δίκτυο NATURA 2000.
- Διεθνούς Σημασίας Υγρότοπος Ραμσάρ "Δέλτα Αξιού, Λουδία, Αλιάκμονα".
- Καταφύγιο Άγριας Ζωής Δέλτα Αξιού (ΦΕΚ 275/Β/88).

Το Δέλτα του Αξιού είναι από τις λίγες περιοχές στην Ελλάδα που εντάσσονται στο Δίκτυο Natura 2000 και πλαισιώνονται από Ειδικό Φορέα Διαχείρισης ο οποίος θεσπίστηκε το 2003. Ωστόσο, η περιοχή απειλείται από βιομηχανικές και άλλες παράνομες δραστηριότητες.

Τα κυριότερα προβλήματα είναι:

α) Αλλαγές στο υδρολογικό καθεστώς, με επακόλουθη μείωση της παροχής και περιοδικής ξήρανσης του ποταμού, εξαιτίας της απόληψης νερού για άρδευση.

β) Υποβάθμιση της ποιότητας των νερών του ποταμού, η οποία οφείλεται σε γεωργικούς και βιομηχανικούς ρύπους από την Ελλάδα και τα Σκόπια.

γ) Παράνομα Μπαζώματα

δ) Αμμοληψίες

ε) Παράνομες χωματερές

ζ) Μείωση της υγροτοπικής έκτασης, λόγω επέκτασης των καλλιεργειών και των παράνομων κατασκευών. Αισθητική υποβάθμιση και αλλοίωση ενδιαιτημάτων, λόγω της ανεξέλεγκτης απόθεσης απορριμμάτων.

η) Αλλαγές στη βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων (υποβάθμιση θινών, αλοελών και παρόχθιων δασών), λόγω των αμμοληψιών (μεταβολή της κοίτης), της βόσκησης, της επέκτασης καλλιεργειών και υδατοκαλλιεργειών.

Η βιομηχανική δραστηριότητα προκαλεί πρόσθετες πιέσεις που σχετίζονται με την κατανάλωση νερού και την επεξεργασία και διάθεση των βιομηχανικών αποβλήτων. Έχει, επίσης, αναφερθεί ότι ο χρόνος ανανέωσης των θαλάσσιων μαζών του Κόλπου Θεσσαλονίκης διπλασιάζεται στην περίπτωση μειωμένης παροχής των ποταμών, λόγω μείωσης του όγκου των μαζών που ανταλλάσσονται στο όριο Ακρωτηρίου Επανομής - Αθερίδας. Ωστόσο, παρά την ύπαρξη Φορέα Διαχείρισης που λειτουργεί από το 2003, το σημαντικό αυτό οικοσύστημα, παραμένει απροστάτευτο.

ΟΣΣΑ το παλαιότερο χωριό της Θεσσαλονίκης

Ο Αγροτουρισμός είναι συνυφασμένος με την παράδοση και τη συνέχειά της μέσα στο χρόνο, όποια μορφή και εάν έχει.

Η Όσσα είναι ένας παραδοσιακός οικισμός και έχει μια μακράιωνη ιστορία. Ο Θουκυδίδης, ο Αριστοτέλης και ο Πτολεμαίος αναφέρουν την Όσσα ως σημαντική πόλη με δικό της νόμισμα. Ο πυρήνας του οικισμού δημιουργήθηκε τον 4ο αι. π.Χ. Στα μέσα του 3ου αι. π.Χ. πυρκαγιά καταστρέφει τον οικισμό, ο οποίος ξανακτίζεται. Μέχρι το 17ο αιώνα το χωριό αναφέρεται με το όνομα Όσσα.

Στη συνέχεια ονομάζεται Βυρσώκα (από τη λέξη "βύρσα"= κατεργασμένο δέρμα). Και αυτό διότι αποκλειστική ασχολία των κατοίκων την εποχή εκείνη ήταν η κατεργασία των δερμάτων και η κατασκευή παπουτσιών, με εξαιρετικά ανεπτυγμένες τις συντεχνίες των τσαγκάρηδων και των βυρσοδεψών. Τα "βυσοκ'νά παπάτ'κα" (βυσοκινά παπούτσια) γίνονται γνωστά και πωλούνται σε όλη τη βόρειο Ελλάδα. Οι γυναίκες ασκούσαν την τέχνη της υφαντικής και της κεντητικής.

Ιδιαίτερα έντονη ήταν επίσης η εκπαιδευτική δραστηριότητα. Λειτουργούσε παρθεναγωγείο, αρρεναγωγείο και στις αρχές του 20ού αιώνα υπήρχαν τέσσερις δάσκαλοι και 200 μαθητές. Το 1912 το χωριό απελευθερώνεται από τους Τούρκους και μετονομάζεται σε Όσσα.

Χωριό ορεινό, βρίσκεται στο όρος Βερτίσκο σε υψόμετρο 659μ., 35χλμ. βορειοανατολικά της Θεσσαλονίκης. Ανήκει στην επαρχία Λαγκαδά (την αρχαία Μυγδονία) του Νομού Θεσσαλονίκης.

Τα περισσότερα σπίτια του χωριού είναι δείγματα παραδοσιακής μακεδονίτικης αρχιτεκτονικής. Η ποικιλία των τύπων των παραδοσιακών αυτών σπιτιών, σε συνδυασμό με την πολεοδομική τους διάταξη (βρίσκονται το ένα κοντά στο άλλο), δημιουργεί την εικόνα ενός ανοιχτού μουσείου αρχιτεκτονικής.

Ο αρχιτεκτονικός τύπος που ακολουθεί η κατοικία του χωριού μέχρι τις αρχές του 1900 είναι η διώροφη ορθογώνια κατοικία, σε σχήμα Π (πι), με εσωτερικό μπαλκόνι πάνω και κάτω που ονομάζεται "χαγιάτι". Μερικές φορές ένα μέρος από το χαγιάτι κλείνεται για να προστεθούν χώροι στο σπίτι. Τα σπίτια βλέπουν στο νότο, ώστε να αντιμετωπίζουν τους βοριάδες του χειμώνα.

Οι τοίχοι είναι φτιαγμένοι από πέτρα και ξύλο. Εκτός από αυτά, συναντάμε και άψητους πλίνθους και καλάμια, που χρησιμοποιούνταν κυρίως για τους εσωτερικούς τοίχους του σπιτιού και ονομάζονταν "τσατμάς" ή "μπαγδατί".

Ως συνδετικό υλικό χρησιμοποιούνταν απλή λάσπη από κοκκινόχωμα, ανακατεμένη με άχυρα ή κοπριά. Επίσης, ο τοίχος, σε διαστήματα του ενός μέτρου, περιβάλλονταν από ξύλινα ζωνάρια.

Η στέγη των σπιτιών είναι τετράριχτη και κατασκευασμένη από δοκάρια (αγκρινιές) που καλύπτονται από καλαμωτή, η οποία επιστρώνεται με λάσπη αναμειγμένη με χόρτα και καλύπτεται με κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Η επικοινωνία μεταξύ των ορόφων γίνεται με εξωτερική σκάλα, η οποία ξεκινά από το κάτω χαγιάτι και καταλήγει στο χαγιάτι στο ανώι (άνω όροφος).

Ορισμένες φορές το χαγιάτι του πάνω ορόφου σχηματίζει "σαχνισί", δηλαδή κλειστή προεξοχή του ορόφου που στηρίζεται σε ξύλινα δοκάρια. Στο κάτω (ισόγειο) γίνεται η αποθήκευση της σοδειάς και των καρπών. Είναι επίσης χώρος εργασίας του τσαγκάρη και του βυρσοδέψη. Το πάτωμα γίνεται από πατημένη λάσπη. Στον πάνω όροφο (ανώι) το χαγιάτι (μπαλκόνι) είναι μεγάλο και πλατύ, ανοιχτό προς την αυλή, και από το οποίο μπαίνει κανείς στα δωμάτια (οντάδες). Η αυλή είναι κλειστή με ψηλή πέτρινη μάντρα.

Η Όσσα σήμερα έχει περίπου 400 μόνιμους κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την παραγωγή μήλων, αχλαδιών, βατόμουρων αλλά κυρίως κερασιών. Το 1974 στις πλαγιές του Βερτίσκου ξεκίνησε η βιολογική καλλιέργεια ενός πρότυπου αμπελώνα ("αμπελόπαρκο" το ονομάζει ο ιδιοκτήτης του) από τον οποίο παράγεται ο Τοπικός Οίνος Πλαγιών

Βερτίσκου.

Τοπικές γεύσεις είναι: τα *κοκόλικα* (μικροί στρογγυλοί κεφτέδες), οι *λαγκίδες* (λουκουμάδες), η *Γκόλιου πίτα* (κολοκυθόπιτα). Στο χωριό υπάρχει πλούσια λαογραφική συλλογή με φωτογραφίες, γεωργικά εργαλεία, εργαλεία τσαγκαρικής και βυρσοδεψίας, υφαντά, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, φορεσιές και άλλα.

4.4. ΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (Ο.Π.Α.Α.Χ)⁷

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) Κεντρικής Μακεδονίας αποτελεί ένα σύνολο ολοκληρωμένων παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν για πρώτη φορά στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και οι οποίες αποτέλεσαν μια νέα πολιτική προσέγγισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη της αγροτικής υπαίθρου. Είχαν σαν στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των περιοχών αυτών αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματά τους, δημιουργώντας έτσι βιώσιμες συνθήκες για τους κατοίκους τους.

Τα Ο.Π.Α.Α.Χ. χρηματοδοτούν «υποδομές για τον αγροτικό τομέα, παρεμβάσεις αναβάθμισης των οικισμών και του φυσικού περιβάλλοντος, δράσεις βελτίωσης της δυνατότητας πρόσβασης στους οικισμούς, δράσεις βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και ενισχύσεις σε ιδιώτες (γεωργούς και μη)

⁷ Πηγές: 1. http://www.aneth.gr/2_opaax_home.asp 21/4/08
2. http://www.aneth.gr/211_epix_pep.asp 21/4/08

για επενδύσεις στον αγροτικό τομέα, αλλά και εκτός αυτού και επιπλέον υποστηρικτικές δράσεις για την ανάδειξη των περιοχών παρέμβασης»⁸.

Βασικοί στόχοι του Ο.Π.Α.Α.Χ. Κεντρικής Μακεδονίας ήταν:

- η μείωση της απομόνωσης του ορεινού χώρου,
- η μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων,
- η στήριξη της ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες αγροτικές περιοχές,
- η ανάδειξη και αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων των περιοχών αυτών και
- η δημιουργία βιώσιμων συνθηκών για τον τοπικό πληθυσμό.

Περιοχές παρέμβασης του Ο.Π.Α.Α.Χ. Κεντρικής Μακεδονίας ήταν οι παρακάτω, όπως φαίνεται και στον χάρτη που ακολουθεί:

- περιοχή ορεινού όγκου Χολομώντα – Ομβριανού
- περιοχή ορεινών όγκων Κερδυλλίων – Βερτίσκου - Κρουσίων
- περιοχή όρους Ανατολικού Βερμίου
- περιοχή ορεινού όγκου Δυτικού Παγγαίου
- περιοχή Βόρα – Βεγορίτιδα

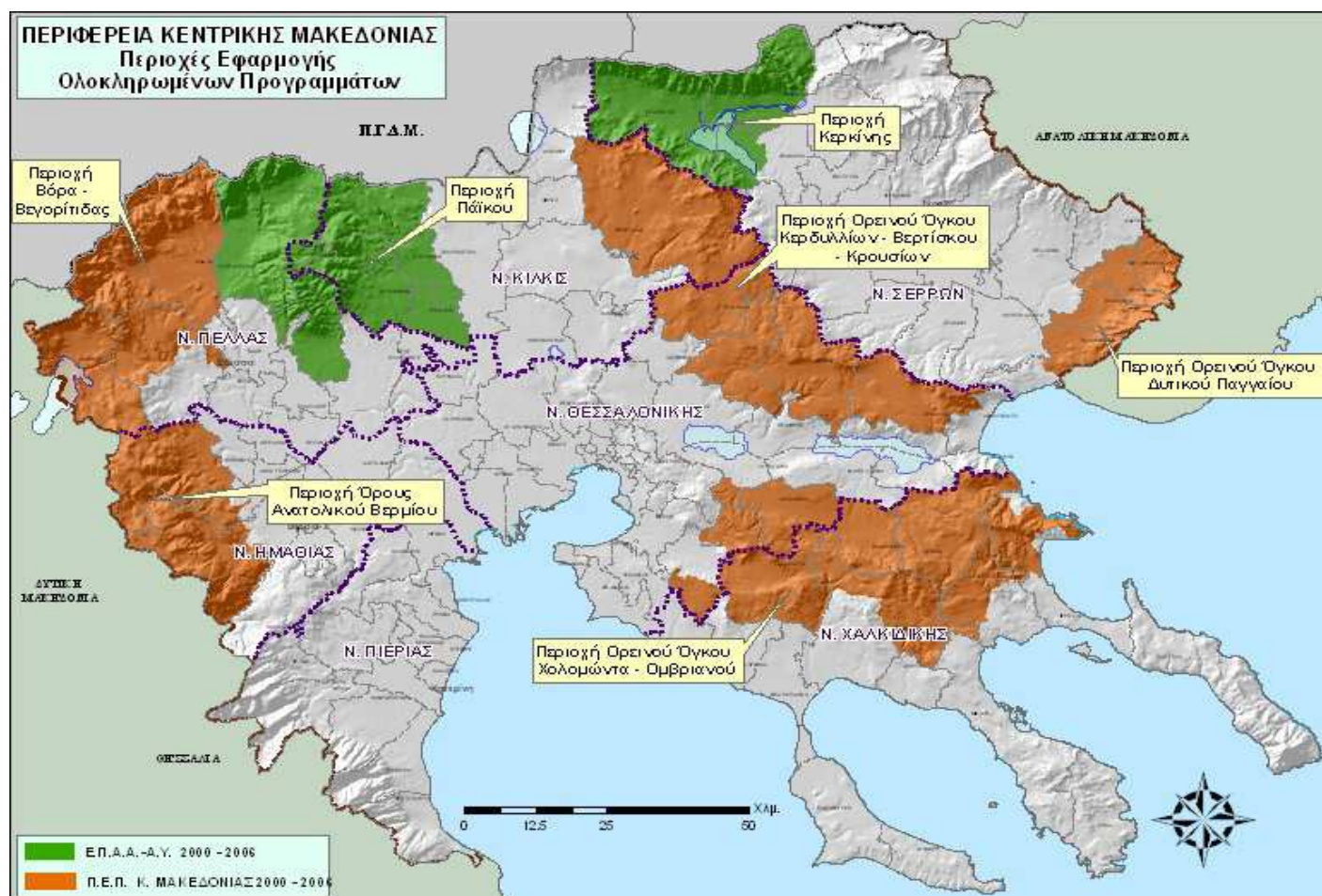
Τα Ο.Π.Α.Α.Χ. βασίστηκαν σε Επιχειρησιακά Σχέδια, τα οποία εκπονήθηκαν για τις παραπάνω περιοχές και περιελάμβαναν κατευθύνσεις για τις ιδιωτικές επενδύσεις, αλλά και τις δημόσιες τεχνικές και κοινωνικές υποδομές.

Τα Ο.Π.Α.Α.Χ. χρηματοδοτούνταν από τα 11 μέτρα του Άξονα Προτεραιότητας 6 του Π.Ε.Π. Κεντρικής Μακεδονίας 2000- 2006. Η συνολική δαπάνη που διατέθηκε για τα Ο.Π.Α.Α.Χ. από το Π.Ε.Π. Κεντρικής Μακεδονίας ήταν 48,7 εκατομμύρια ευρώ.

---

⁸ **Πηγή:** ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας 2000 – 2006, «Ο.Π.Α.Α.Χ. στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας», Κ.Π.Σ. 2000 - 2006

Χάρτης 6. Περιοχές παρέμβασης του Ο.Π.Α.Α.Χ. Κεντρικής Μακεδονίας 2000 – 2006

Πηγή: http://www.aneth.gr/23_perioxesParemvasis.asp, 21/4/08

4.4.1. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο του Τοπικού Προγράμματος Leader plus του Νομού Θεσσαλονίκης⁹

Τα ενταγμένα έργα του Νομού Θεσσαλονίκης για τον Δήμο Βερτίσκου, σύμφωνα με το Τοπικό Πρόγραμμα Leader plus είναι:

Σε όλη την περιοχή παρέμβασης

1. Παραδοσιακές γεύσεις – σύγχρονες τάσεις: γεύσεις παραδοσιακής ντομάτας με σύγχρονες τάσεις τεχνολογίας, διατροφής και προστασίας περιβάλλοντος – **Ολοκληρώθηκε**
2. Καλλιτεχνικό εργαστήριο: δημιουργία έργων τέχνης – αναπαραγωγή ειδών δώρου – **Ολοκληρώθηκε**
3. Συσκευασία ζυμαρικών και βοτάνων – **Ολοκληρώθηκε**

⁹ Πηγές: 1. http://www.aneth.gr/doc/127_entagmena.doc, 25/10/07,
2. http://www.aneth.gr/129_entagmena_erga.asp, 25/10/07

Στον Δήμο Αρέθουσας

1. Μετατροπή υφιστάμενης μονάδας χωρικής οινοποίησης σε πρότυπο επισκέψιμο οινοποιείο, διασφάλιση της ποιότητας του οίνου και προώθηση της επωνυμίας του (Δ.Δ. Αρέθουσας) – **Ολοκληρώθηκε**
2. Αποκατάσταση της τέως λίμνης Μαυρούδας (Δ.Δ. Μαυρούδας) – **Ολοκληρώθηκε**

Στον Δήμο Βερτίσκου

1. Δημιουργία κέντρου εστίασης παραδοσιακής γαστρονομίας εντός βιολογικού αγροκτήματος στην περιοχή της Όσσας (Δ.Δ. Όσσας)
2. Δημιουργία πρότυπου επισκέψιμου βιολογικού οινοποιείου με υπαίθριο μουσείο οινολογίας στην περιοχή της Όσσας (Δ.Δ. Όσσας) – **Ολοκληρώθηκε**
3. Συνέχεια περιβαλλοντικών παρεμβάσεων στον άμεσο και ευρύτερο ορεινό όγκο Βερτίσκου (Δ.Δ. Βερτίσκου) – **Ολοκληρώθηκε**
4. Δημιουργία λαογραφικού μουσείου Βερτίσκου (Δ.Δ. Βερτίσκου)
5. Μετατροπή του παλαιού σχολείου της Χωρούδας σε λαογραφικό μουσείο (Δ.Δ. Χωρούδας)
6. Εκτροφείο θηραμάτων (Δ.Δ. Εξαλόφου) - **Ολοκληρώθηκε**

Στον Δήμο Λαχανά

1. Κατασκευή παραδοσιακής μακεδονίτικης ταβέρνας στο Λευκοχώρι (Δ.Δ. Λευκοχωρίου) – **Ολοκληρώθηκε**
2. Ίδρυση εστιατορίου με εσωτερικό και εξωτερικό χώρο εστίασης (Δ.Δ. Λαχανά)
3. Εκσυγχρονισμός αγροτουριστικού αγροκτήματος και δημιουργία χώρου εστίασης (Δ.Δ. Λευκοχωρίου) – **Ολοκληρώθηκε**
4. Εκσυγχρονισμός παραδοσιακής βιοτεχνίας παραγωγής γιαούρτης και τυριού στη Δορκάδα (Δ.Δ. Δορκάδας) – **Ολοκληρώθηκε**
5. Δημιουργία βοτανικού κήπου στο Δήμο Λαχανά (Δ.Δ. Ξυλόπολης)
6. Βελτίωση-Επισκευή δασικού κτιρίου και μετατροπή του σε καταφύγιο (Δ.Δ. Λαχανά) – **Ολοκληρώθηκε**
7. Κτίσιμο χώρου μουσείου φυσικής ιστορίας, διαμορφώσεις εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, αγορά νέου εξοπλισμού (Δ.Δ. Λαχανά)

Στον Δήμο Σοχού

1. Δημιουργία παραδοσιακής ταβέρνας στο Δήμο Σοχού (Δ.Δ. Σοχού) – **Ολοκληρώθηκε**

Στον Δήμο Κρουσών

1. Ίδρυση εργαστηρίου παραγωγής παραδοσιακών ειδών ζαχαροπλαστικής

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5.1. ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Θεσσαλονίκη, όπως όλες οι πόλεις υπάρχει ως ιστορικός τόπος, ως τόπος κοινωνικών αντιθέσεων, ως τόπος κατανάλωσης και ως τόπος παραγωγής. Η Θεσσαλονίκη αποτελεί το δεύτερο βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Παρουσιάζει έντονες τάσεις ανάπτυξης των τριτογενών δραστηριοτήτων καθώς οι περισσότεροι δήμοι δραστηριοποιούνται σ'αυτές. Στη Θεσσαλονίκη, από τη μία υπάρχουν οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις και από την άλλη οι μεγάλες, οι οποίες είναι συγκεντρωμένες στο Πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης. Ο μεγάλος όγκος των μικρών επιχειρήσεων, προσπαθούν να επιβιώσουν στηριζόμενες σε φτηνό εργατικό δυναμικό (μεταναστών, ανασφάλιστων, χαμηλά αμειβόμενων κ.τ.λ), στην εκτεταμένη παραοικονομία και σε άλλες παρατυπίες.

Το λιμάνι θεωρείται πολύ σημαντικό για την οικονομική δραστηριότητα , όμως η ενδοχώρα που εξυπηρετεί είναι πολύ μικρή αφού δεν είναι καν όλη η Βόρεια Ελλάδα καθώς ένα μέρος του εμπορίου της εξυπηρετείται από τα λιμάνια της Καβάλας και της Αλεξανδρούπολης. Όμως έξω από τα σύνορα η δύναμη του είναι πολύ μεγάλη αφού αποτελεί την φυσική διέξοδο της Μακεδονίας και των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών στο Αιγαίο.

Η διάχυση της βιομηχανικής παραγωγής στον ιστό της πόλης (βιομηχανική περιοχή Σίνδου) δεν αποτελεί ένδειξη τεχνολογικής καθυστέρησης. Αντίθετα οι επιχειρήσεις που αναπτύσσονται μέσα στην πόλη έχουν την ανάγκη μίας ευέλικτης τοπικής αγοράς εργασίας και κυρίως θεωρούν καθοριστική τη δυνατότητα για συνεργασία πρόσωπο με πρόσωπο. Όσο πιο πυκνά είναι τα δίκτυα της κάθετης και της οριζόντιας παραγωγικής αποκέντρωσης, των βιομηχανικών διασυνδέσεων και των διαπροσωπικών σχέσεων τόσο μεγαλύτερη είναι και η δυναμική της αστικής ανάπτυξης. Παράλληλα με τη διάχυση της βιομηχανίας στο εσωτερικό της πόλης δημιουργήθηκαν «άτυπες βιομηχανικές ζώνες» όπως αυτή της Θέρμης και του Ωραιοκάστρου.

Ωστόσο η τουριστική δραστηριότητα είναι περιορισμένη στον νομό παρόλα τα σημαντικά πλεονεκτήματα που διαθέτει όπως η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ), αξιόλογα μνημεία, μουσεία, πανεπιστήμια, γειτνίαση με την τουριστικά ανεπτυγμένη Χαλκιδική.

Ο Νομός Θεσσαλονίκης είναι ο μεγαλύτερος και σε έκταση και σε πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής της Κεντρικής Μακεδονίας κατά συνέπεια είναι αυτός που καθορίζει και επηρεάζει τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της περιοχής.

Τα γενικά δυνατά σημεία του Νομού Θεσσαλονίκης είναι τα παρακάτω :

- Γεωπολιτική θέση του Νομού Θεσσαλονίκης στον ευρύτερο οικονομικό χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.
- Θεσσαλονίκη, έδρα διεθνών οργανισμών περιφερειακής συνεργασίας.
- Μεγέθυνση διακρατικών εμπορικών συναλλαγών με Βαλκανικές χώρες.
- Η σημαντική παρουσία και επενδυτική δραστηριότητα ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια.
- Σημαντικός κόμβος μεταφοράς ενέργειας (ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο) σε ελληνικό και βαλκανικό επίπεδο.
- Διαθεσιμότητα αξιοποιήσιμου δυναμικού Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.
- Πληθυσμιακή ενίσχυση μικρότερων αστικών κέντρων
- Συγκέντρωση σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών.
- Δυναμικός παραγωγικός πόλος και κέντρο παραγωγής βασικών αγροτικών προϊόντων με ισχυρές τοπικές αγροτικές εξειδικεύσεις.
- Ύπαρξη ισχυρής μεταποιητικής βάσης με μεγάλη χωρική εξειδίκευση.
- Αξιόλογοι τουριστικοί πόροι (πολιτισμός, ιστορία, φυσικοί πόροι, κλπ)
- Σημαντικές ερευνητικές και εκπαιδευτικές υποδομές σε εθνικό επίπεδο.
- Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ανθρώπινων πόρων.
- Ύπαρξη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.
- Σημαντικοί φυσικοί, εδαφικοί και υδάτινοι πόροι.
- Ορίμανση σχεδίων για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης.
- Η ύπαρξη ενός συνεκτικού δικτύου αστικών κέντρων μεσαίου μεγέθους σε κοντινές αποστάσεις, που μπορούν να δράσουν συμπληρωματικά με το μητροπολιτικό ρόλο (προϋποθέσεις πολυκεντρικής ανάπτυξης).

Τα αδύνατα σημεία του Νομού Θεσσαλονίκης είναι τα παρακάτω :

- Γεωγραφική απόσταση από τα δυτικά ευρωπαϊκά κέντρα και ανεπαρκείς συνδέσεις.
- Χαμηλή επιχειρηματικότητα «υψηλών προσδοκιών»
- Χαμηλή μέχρι σήμερα προσβασιμότητα λόγω έλλειψης χερσαίων συνόρων με άλλη χώρα της ΕΕ.
- Μικρή αξιοποίηση ενεργειακού δυναμικού.
- Πληθυσμιακή αποδυνάμωση και γήρανση των παραμεθόριων και αγροτικών περιοχών
- Κυριαρχία παραδοσιακών κλάδων έντασης εργασίας και χαμηλής εξειδίκευσης.
- Καθυστέρηση του πρωτογενούς τομέα ως προς την τεχνολογία, το ανθρώπινο δυναμικό, την υποδομή μεταποίησης, εμπορίας και διακίνησης των προϊόντων και τη διοικητική και τεχνική στήριξη.

- Ύφεση βιομηχανικής δραστηριότητας.
- Χαμηλή συγκέντρωση δυναμικών κλάδων του τριτογενή τομέα.
- Υποβαθμισμένο τουριστικό προϊόν, κυρίως λόγω χαμηλής ποιότητας υπηρεσιών και συγκρούσεων χρήσεων γης.
- Μικρή ανάπτυξη επιχειρηματικών συνεργασιών, χαμηλή χρηματοδότηση και ζήτηση έρευνας και καινοτομίας από επιχειρήσεις.
- Χαμηλή αναλογία ερευνητικού προσωπικού ως προς το σύνολο των απασχολούμενων.
- Χαμηλός βαθμός απασχόλησης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και υψηλά ποσοστά ανεργίας.
- Υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας σε ευαίσθητες ομάδες.
- Σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές περιβαλλοντικής προστασίας (ΣΤΕΛ, ΧΥΤΑ κ.ο.κ.) και μειωμένη δράση σε ενέργειες πρόληψης, παρακολούθησης και προστασίας οικολογικών πόρων (προστατευόμενες περιοχές και διαχείριση υδάτων).
- Ιδιαίτερα υψηλή ατμοσφαιρική ρύπανση στη Θεσσαλονίκη.
- Σημαντικές αδυναμίες στην εσωτερική πολεοδομική οργάνωση και κυκλοφορία, στις αστικές υποδομές και στο περιβάλλον της μητροπολιτικής περιοχής της Θεσσαλονίκης και αναπαραγωγή των πολεοδομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων στα μεγάλα αστικά κέντρα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.
- Ανεξέλικτη αστική διάχυση (urban sprawl) στις περιφερειακές περιοχές, που προκαλεί σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και δυσχεραίνει τις σχέσεις πόλεων – υπαίθρου.
- Κυκλοφοριακή επιβάρυνση των αστικών κέντρων και χαμηλή εξυπηρέτηση με σύγχρονα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς.

Το πρότυπο του *αγροτουριστικού προορισμού* περιγράφεται από τις τοπικές ιδιαιτερότητες του προορισμού ή αλλιώς το τοπικό «χρώμα» όπως αυτό διαμορφώνεται από τον πολιτισμό, τους ανθρώπους του τόπου, τη φύση και τα τοπικά προϊόντα. Επίσης, το πρότυπο του αγροτουριστικού προορισμού συνδέεται με την ποιότητα των υποδομών του προορισμού, δηλαδή τα καταλύματα και την πρόσβαση, καθώς και με τις δραστηριότητες αναψυχής που αναπτύσσονται σε αυτόν.

Έτσι κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) και η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader έχουν συμβάλλει σημαντικά:

- στην ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών,
- στην προσπάθεια της άρσης της απομόνωσης κάποιων περιοχών (κυρίως ορεινών) σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής
- στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού

Παρόλα αυτά, δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει αν συγκρίνουμε τις παρεμβάσεις οι οποίες έχουν προταθεί για την περιοχή αυτή τόσο από την

κοινοτική πρωτοβουλία Leader plus, όσο και από το Ο.Π.Α.Α.Χ., με το ποσοστό αυτών που τελικά υλοποιήθηκαν.

Η πλειονότητα των έργων που ολοκληρώθηκαν είχαν σχέση με το σύστημα μεταφορών και ειδικότερα με την οδική σύνδεση των απομακρυσμένων οικισμών τόσο μεταξύ τους, όσο και τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Η υλοποίηση των οδικών αυτών τμημάτων είχε ως αποτέλεσμα την βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης στα ορεινά κέντρα και στους οικισμούς τουριστικού ενδιαφέροντος, αλλά και γενικότερα στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και της ελκυστικότητας της περιοχής. Προς την κατεύθυνση αυτήν, κινήθηκε και η υλοποίηση έργων ανάπλασης δύο παραδοσιακών οικισμών, της Όσσας και του Βερτίσκου.

Σημαντικό στοιχείο του όλου προγράμματος αποτέλεσε η μη πραγματοποίηση έργων που είχαν σχέση με την στήριξη της παραγωγής τοπικών αγροτικών και δασικών προϊόντων, αλλά και με την μεταποίηση και εμπορία των τοπικών προϊόντων και πιστοποίηση της ποιότητας τους. Ωστόσο, μπορούμε να δούμε τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της περιοχής.

Τα ειδικά δυνατά σημεία του Νομού Θεσσαλονίκης (τουριστικοί πόροι κ.λ.π.) είναι τα παρακάτω :

- Σημαντικός κόμβος μεταφοράς ενέργειας (ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο) σε ελληνικό και βαλκανικό επίπεδο.
- Γεωπολιτική θέση του Νομού Θεσσαλονίκης στον ευρύτερο οικονομικό χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.
- Συγκέντρωση σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών.
- Δυναμικός παραγωγικός πόλος και κέντρο παραγωγής βασικών αγροτικών προϊόντων με ισχυρές τοπικές αγροτικές εξειδικεύσεις.
- Αξιόλογοι τουριστικοί πόροι (πολιτισμός, ιστορία, φυσικοί πόροι, κλπ)
- Σημαντικές ερευνητικές και εκπαιδευτικές υποδομές
- Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ανθρώπινων πόρων.
- Ύπαρξη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.
- Σημαντικοί φυσικοί, εδαφικοί και υδάτινοι πόροι.

Τα ειδικά αδύνατα σημεία του Νομού Θεσσαλονίκης (τουριστικοί πόροι κ.λ.π.) είναι τα παρακάτω :

- Υποβαθμισμένο τουριστικό προϊόν, κυρίως λόγω χαμηλής ποιότητας υπηρεσιών και συγκρούσεων χρήσεων γης.
- Κυκλοφοριακή επιβάρυνση των αστικών κέντρων και χαμηλή εξυπηρέτηση με σύγχρονα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς.
- Ανεξέλικτη αστική διάχυση (urban sprawl) στις περιαστικές περιοχές, που προκαλεί σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και δυσχεραίνει τις σχέσεις πόλεων – υπαίθρου.
- Σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές περιβαλλοντικής προστασίας (ΣΤΕΛ, ΧΥΤΑ κ.ο.κ.) και μειωμένη δράση σε ενέργειες πρόληψης, παρακολούθησης και προστασίας οικολογικών πόρων (προστατευόμενες περιοχές και διαχείριση υδάτων).
- Μικρή αξιοποίηση ενεργειακού δυναμικού.

- Πληθυσμιακή αποδυνάμωση και γήρανση των παραμεθόριων και αγροτικών περιοχών
- Κυριαρχία παραδοσιακών κλάδων έντασης εργασίας και χαμηλής εξειδίκευσης.
- Καθυστέρηση του πρωτογενούς τομέα ως προς την τεχνολογία, το ανθρώπινο δυναμικό, την υποδομή μεταποίησης, εμπορίας και διακίνησης των προϊόντων και τη διοικητική και τεχνική στήριξη.

5.2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στο πλαίσιο γενικών προτάσεων θα μπορούσαν να ενταχθούν προτάσεις όπως:

Στο παραγωγικό σύστημα:

- Δημιουργία Φορέα προσέλκυσης επενδύσεων στον νομό της Θεσσαλονίκης με στόχο την προσέλκυση επιλεγμένων επενδύσεων που θα την αναβαθμίσουν (π.χ. υπηρεσίες προς υπηρεσίες, γραφεία μεγάλων επιχειρήσεων και παραγωγικών μονάδων με υψηλή προστιθέμενη αξία).
- Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης που αποτελεί μια ολοκληρωμένη δομή επιχειρηματικής υποστήριξης με περιφερειακό χαρακτήρα και στόχο την παροχή αξιόπιστων υπηρεσιών πληροφόρησης και συμβουλευτικού προσανατολισμού προς τις επιχειρήσεις. για την προώθηση της επιχειρηματικότητας, του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού, της «εμβάθυνσης» των οικονομικών δραστηριοτήτων και γενικότερα της χρησιμοποίησης σύγχρονων λογικών. Η διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων θα επιτρέψει την αύξηση αλλά και την αναβάθμιση της προσφερόμενης απασχόλησης.
- Διερεύνηση των δυνατοτήτων δημιουργίας μικρών βιώσιμων μονάδων παραγωγής βιοκαυσίμων.

Στις τεχνικές υποδομές:

- Υιοθέτηση πολιτικών ασφαλείας στην διαχείριση των όμβριων
- Εισαγωγή κριτηρίων περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και δεικτών επιπέδου καθαρότητας για τον τελικό αποδέκτη
- Εισαγωγή κριτηρίων για την διαχείριση του συστήματος υδροδότησης
- Υιοθέτηση πολιτικών εξοικονόμησης υδάτινων πόρων
- Σωστή διαχείριση των ενεργειακών συστημάτων
- Ανάπτυξη των ήπιων μορφών ενέργειας

Στις συγκοινωνιακές υποδομές:

- Χρήση των δημόσιων μεταφορικών μέσων, του ποδηλάτου, η πεζοπορία και η από κοινού χρήση ιδιωτικών οχημάτων.
- Ενίσχυση των δομών και της παροχής έργου δημόσιας μεταφοράς προσώπων για αποθάρρυνση και μείωση της χρήσης του ιδιωτικού τρόπου μεταφοράς (θαλάσσια αστική μεταφορά, εξασφάλιση αποκλειστικών διαδρόμων κίνησης στην πόλη κ.ά.)

- Δημιουργία χώρων στάθμευσης για την ελάφρυνση του εκρηκτικού προβλήματος στάθμευσης και χώρων υποστήριξης των μέσων σε σταθερή τροχιά (στάθμευση και μετεπιβίβαση)
- Συμπληρωματικότητα των έργων υποδομής (προαστιακός σιδηρόδρομος, μέσα σε σταθερή τροχιά, γραμμές λεωφορείων μικρής και μεγάλης χωρητικότητας κ.ά.)

Στο πολιτισμικό περιβάλλον:

- Μουσεία
- Δήμους ιστορικής κληρονομιάς
- Δήμους λαογραφικής κληρονομιάς (π.χ. Μάλγαρα Ν. Θες/νίκης)
- Δήμους πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. Δήμο Θερμαϊκού)
- Δήμους αρχαιολογικής κληρονομιάς
- Ανάδειξη και αναστήλωση μνημείων
- Οικονομική ενίσχυση των πολιτιστικών συλλόγων – φεστιβάλ
- Προστασία, συντήρηση, και ανάδειξη μύλων, γεφυριών ,χάραξη μονοπατιών & δρόμων, κ.λπ.
- Δημιουργία υποδομών πολιτιστικών εκδηλώσεων
- Δημιουργία χώρων αναψυχής και σύνδεση τους με πολιτιστικές δραστηριότητες για αύξηση της τουριστικής κίνησης

Στο φυσικό περιβάλλον:

- Δημιουργία χώρων υγειονομικής ταφής (ΧΥΤΑ).
- Καθορισμός ειδικών χώρων εναπόθεσης υλικών (μπάζα, ζωικά και βιομηχανικά απόβλητα)
- Εντατικοποίηση των ελέγχων στις βιομηχανίες
- Ενθάρρυνση των γεωργών για εφαρμογή μίας αειφόρου γεωργίας σύμφωνα με τα πρότυπα της ορθής γεωργικής πρακτικής.
- Αξιοποίηση και ανάδειξη του Αξιού ποταμού και αποσαφήνιση του νομικού πλαισίου για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αγροτικού τουρισμού.
- Συγκρότηση περιβαλλοντικών ομάδων για την ενημέρωση των πολιτών και η Υλοποίηση δράσεων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.
- Εφαρμογή βιολογικού καθαρισμού για την προστασία των λιμνών που αποτελούν προστατευόμενες περιοχές Ramsar.
- Δημιουργία δασικών δρόμων και περιπατητικών μονοπατιών, χώρων αναψυχής, ξενώνων και αθλητικών κέντρων με στόχο την ενίσχυση του αισθητικού και οικολογικού χαρακτήρα της περιοχής, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και την ενθάρρυνση ανάπτυξης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων.

Στις καινοτόμες δράσεις:

- Χρησιμοποίηση βιολογικών πρώτων υλών για την παραγωγή βιοκαυσίμων, όπως:
- Ζαχαρότευτλων, αραβοσίτου και σόργου για παραγωγή βιοαιθανόλης
- Ηλίανθου και ελαιοκράμβης για παραγωγή βιοντίζελ.
- Δημιουργία πρότυπης θερμοκηπιακής μονάδας και έργων αξιοποίησης της γεωθερμίας για παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος .
- Βιολογική καλλιέργεια καστανιάς.

- Αναμονή λειτουργίας εργοστασίου παραγωγής βιομάζας από ενεργειακά φυτά

Πλαίσιο ειδικών προτάσεων

Για την ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε αγροτικές περιοχές αναφέρονται ορισμένες βασικές αρχές σχεδιασμού που έχουν καθιερωθεί διεθνώς. Δηλαδή ο αγροτουρισμός πρέπει να:

- Προσφέρει χαλάρωση και ψυχαγωγία
- Προσφέρει πνευματική ή συναισθηματική ανάταση
- Επιτυγχάνει την περιβαλλοντική αποκατάσταση
- Προσφέρει στους επισκέπτες γνώσεις σχετικά με τη φύση, τους ντόπιους για τους πολιτιστικούς τους πόρους, τα ιστορικά και τα φυσικά στοιχεία
- Ενσωματώνει τους ντόπιους πληθυσμούς στις διαδικασίες της λειτουργίας και της ξενάγησης καθώς και τη γνωριμία του επισκέπτη με τις παραδοσιακές αξίες και τεχνικές
- Εκπαιδεύει τους επισκέπτες, ώστε να μάθουν πόσο πολύτιμη είναι η γνώση σχετικά με το τοπικό και παγκόσμιο φυσικό περιβάλλον και να ενισχύει την ικανότητά τους να λαμβάνουν αποφάσεις μετά από σχετική ενημέρωση

Ο αγροτουρισμός σαν οικονομική δραστηριότητα επιδρά πολλαπλασιαστικά στις τοπικές κοινωνίες, περισσότερο από τις άλλες μορφές τουρισμού. Αυτό συμβαίνει γιατί:

- Συμπληρώνει το εισόδημα του αγρότη-επενδυτή
- Αυξάνει τη ζήτηση των τοπικών αγροτικών προϊόντων
- Μειώνει την ανεργία και δημιουργεί νέες ευκαιρίες απασχόλησης στους κατοίκους της περιοχής
- Επιδρά θετικά στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και κυρίως των νεότερων ηλικιών στις εστίες του
- Επιδρά θετικά στην ολοκλήρωση των υποδομών και του κοινωνικού εξοπλισμού των αγροτικών περιοχών

Κατά συνέπεια στο πλαίσιο ειδικών προτάσεων θα μπορούσαν να ενταχθούν προτάσεις όπως:

- Πρότυπα και επισκέψιμα αγροκτήματα με πρόβλεψη υποδομής διανυκτέρευσης σε περιοχές Natura 2000
- Εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού :
- αγροτουρισμός
- οικότουρισμός (π.χ. Δήμος Ν. Θεσ/νίκης),
- Δημιουργία θεματικού πάρκου αναψυχής στην περιοχή του Θερμαϊκού, βιοτεχνικού στην περιοχή Νεοχωρίου, οικολογικού και προστασίας της χλωρίδας και πανίδας στον Αξιό.

- Αξιοποίηση της παραλιακής ζώνης για τη δημιουργία κέντρων θαλασσοθεραπείας και σχετικών σχολών (περιοχή Θερμαϊκού).
- Ίδρυση γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών
- Δημιουργία κέντρου περιβαλλοντικής πληροφόρησης
- Δημιουργία συνεταιρισμών για την προώθηση τοπικών παραδοσιακών ποιοτικών προϊόντων.
- Δημιουργία εργοστασίου παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας της ΔΕΗ στο φράγμα του Αξιού στο Δ.Δ. Ελεούσα.
- Κατασκευή υπόγειου αρδευτικού δικτύου χαμηλής πίεσης για σωστή διαχείριση πόρων στη γεωργία (περιοχή Θερμαϊκού), βελτίωση του αρδευτικού δικτύου στην περιοχή Μενοικίου και επέκταση αρδευτικού δικτύου (περιοχή Στρυμόνα) .
- Κατασκευή τυποποιητηρίου - συσκευαστηρίου - διαλογητηρίου – ψυκτικών χώρων οπωροκηπευτικών και ανθέων (περιοχή Θερμαϊκού).
- Δημιουργία έργων υποδομής για την αποφυγή των πλημμύρων στα επτά ρέματα της περιοχής του Θερμαϊκού.
- Βελτίωση αγροτικής οδοποιίας (περιοχή Θερμαϊκού) και αρδευτικών δικτύων.
- Αποκατάσταση της λίμνης Μαυρούδας του Δήμου Αρέθουσας
- Προσπάθεια για δημιουργία κτηνοτροφικού πάρκου, που δε συνεχίστηκε λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος από ους παραγωγούς (Δ. Ασσήρου).
- Προωθείται η δημιουργία παραδοσιακού εστιατορίου με ξενώνα στο Μνημείο Φύσης "Νυμφόπετρες" (Άνω Βρασνά).
- Δημιουργία λαχαναγοράς (περιοχή πλησίον του Νεοχωρίου).
- Στήριξη δημιουργίας μικρών μονάδων μεταποίησης τοπικών προϊόντων ποιότητας, στις αγροτικές περιοχές για τη δημιουργία εναλλακτικών πηγών απασχόλησης.

5.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μια νέα μορφή τουρισμού η οποία δεν εξαρτάται από τη θάλασσα και τις δυνατότητες εξυπηρέτησης του μαζικού τουρισμού αλλά ούτε από τις ήπιες καιρικές συνθήκες της θερινής περιόδου αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια στο Νομό. Η τουριστική ανάπτυξη αυτού του είδους προϋποθέτει τουλάχιστον τη διατήρηση του φυσικού τοπίου και την ποιότητα του περιβάλλοντος σε υψηλό επίπεδο καθώς και την προστασία και ανάδειξη των παραδοσιακών δραστηριοτήτων της περιοχής. Οι τουριστικές δραστηριότητες αυτού του είδους για τις οποίες επικράτησε ο όρος αγροτουρισμός ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία των εναλλακτικών μορφών τουρισμού για να διακρίνονται από το μαζικό θερινό τουρισμό.

Ωστόσο ο αγροτουρισμός αν και προσφέρει αυξημένες δυνατότητες ανάπτυξης θεωρείται ακόμη σε χαμηλά επίπεδα στην περιοχή της αγροτικής ενδοχώρας του Νομού Θεσσαλονίκης και δεν θεωρείται διαδεδομένος στον επιθυμητό βαθμό. Είναι γεγονός ότι τουλάχιστον για την πλειοψηφία των ελλήνων τουριστών δεν υπάρχει η εμπειρία διαμονής σε αγροτουριστικό ξενώνα (που να πληροί τις προϋποθέσεις) ενώ από την πλευρά των

τουριστικών επιχειρήσεων δεν υπάρχει εξοικείωση στο χειρισμό αγροτουριστικών ζητημάτων. Επιπλέον επικρατεί η αντίληψη ότι οι σκοποί και οι δυνατότητες που προσφέρει η αγροτουριστική ανάπτυξη θεωρούνται περιορισμένες σε σχέση με τον συμβατικό παράκτιο τουρισμό.

Οι βασικές δράσεις που απαιτείται να δρομολογηθούν για τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο Νομό είναι:

- *Καθιέρωση οικονομικών οικολογικών και κοινωνικών-πολιτιστικών στόχων, σε συνεργασία με τα δημοτικά διαμερίσματα κάθε ευρύτερου Δήμου, για τον καθορισμό συγκεκριμένων περιοχών με δυνατότητα αγροτουριστικής ανάπτυξης.*
- Έρευνα και ανάλυση των οικολογικών, ιστορικών, πολιτιστικών, οικονομικών πόρων, των τρόπων εκμετάλλευσης της γης και του καθεστώτος ιδιοκτησίας της περιοχής. Καταγραφή και αξιολόγηση των υφιστάμενων και των πιθανών αγροτουριστικών αξιοθέατων, δραστηριοτήτων, καταλυμάτων, εγκαταστάσεων και μεταφορών. Επεξεργασία αναπτυξιακών αγροτουριστικών Σχεδίων και πολιτικών.
- *Προσπάθεια για κατανόηση των κοινωνικών και οικολογικών ορίων χρήσης μίας περιοχής μέσα από τη σωστή διαχείριση και έρευνα. Καθιέρωση κοινωνικών και οικολογικών δεικτών για τη χρήση και τις επιπτώσεις της.*

Συνεπώς, βασική προϋπόθεση για την προοπτική ανάπτυξης του αγροτουρισμού θεωρείται η δημιουργία καταλυμάτων περιορισμένης δυναμικότητας στους αγροτικούς οικισμούς ή και κοντά σ' αυτούς. Η κατασκευή ξενώνων αυτής της μορφής πρέπει να εντάσσεται στα πλαίσια μια γενικότερης πολιτικής που θα έχει ως στόχο την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και τη δημιουργία περισσότερων ευκαιριών για τη συμμετοχή ντόπιων επιχειρηματιών στον τουριστικό κλάδο.

Η προοπτική αγροτουρισμού και αγροτικής ανάπτυξης του Νομού σηματοδοτείται από την επίτευξη των ακόλουθων στρατηγικών στόχων:

- Αξιοποίηση των υπαρκτών πλεονεκτημάτων, δυνατοτήτων και ευκαιριών για τη βελτίωση της ανάπτυξης, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, ακολουθώντας τη στρατηγική της Λισσαβόνας για διαφοροποίηση της ποιότητας ζωής στην ύπαιθρο (αύξηση - ανάπτυξη και θέσεις εργασίας).
- Αξιοποίηση της μεγάλης ποικιλίας μικροκλιμάτων και ειδικών συνθηκών για την παραγωγή τοπικών προϊόντων περιλαμβανομένης και της βιολογικής ή ολοκληρωμένης παραγωγής συνοδευόμενη από συγκεκριμένη μορφή μεταποίησης, εμπορίας και προώθησης, και η εφαρμογή όλων των δυνατών παρεμβάσεων που αφορούν την «ποιότητα» των προϊόντων και των τροφίμων.
- Εξασφάλιση των προϋποθέσεων υλοποίησης της αγροτικής ανάπτυξης με τη συνέχιση της προσπάθειας βελτίωσης της υποδομής του τομέα, που συμβάλλει άμεσα στην ανταγωνιστικότητα.
- Προσπάθεια κάλυψης των Ευρωπαϊκών και Διεθνών υποχρεώσεων της χώρας σε ότι αφορά το περιβάλλον (βιοποικιλότητα, νερό, αλλαγές κλίματος, έδαφος).

- Βελτίωση της επιχειρηματικότητας, διατήρηση των θέσεων απασχόλησης και γενικότερα δημιουργία ελκυστικών συνθηκών για τους κατοίκους, τους επιχειρηματίες και τους επισκέπτες (τουρίστες, κλπ.) στην ύπαιθρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

A. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αγροτουριστική Α.Ε. (2003). **Ο τουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης της υπαίθρου. Άξονες πολιτικής για τον Αγροτουρισμό**. Αθήνα: Έκδοση της Αγροτουριστική Α.Ε.

Ανδριώτης Κ., (2005): **Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός**, Σταμούλης, Αθήνα

Ανθοπούλου Θεοδοσία, Ιακωβίδου Όλγα, Κουτσούρης Αλέξανδρος, Σπιλάνης Ιωάννης, (1998), Χωρικές και αναπτυξιακές διαστάσεις του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, **5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, “Ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου”**, Αθήνα

Ανθοπούλου Θ., Ιακωβίδου Ο., Κουτσούρης Α., Σπιλάνης Ι. (1998). *Χωρικές και Αναπτυξιακές διαστάσεις του αγροτουρισμού στην Ελλάδα*. Εισήγηση στο 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα: **«Ανασυγκρότηση του Αγροτικού Χώρου»**. Αθήνα: Εταιρία Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗ.

Αποστολόπουλος, Κ. και Γιάγκου, Δ. (1998). Αγροτουρισμός και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί: παράγοντες τοπικής ανάπτυξης του ελληνικού αγροτικού χώρου, στο Χ. Ζιωγάνας (Επιμ.), **Ανταγωνιστικότητα και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα**. Θεσσαλονίκη: Εταιρία Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις ΖΗΤΗ.

ΓΕΩ.ΤΕ.Ε. (2000). **Ορεινές και Μειονεκτικές Περιοχές της Ελλάδας, Αγρο(το)τουρισμός**. Ιακωβίδου, Ο., Βόλτσου, Α., Βλάχου, Χ. και Παρταλίδου, Μ. (Επιμ.). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.

Γκοτζίνας, Ν. (2001). **Ο Αγροτουρισμός στα κράτη μέλη της ΕΕ – μορφές – θεσμικό πλαίσιο**. Σημειώσεις σεμιναρίων. Αθήνα: ΠΑΣΕΓΕΣ.

ΕΛ.Ο.Τ. (2003). **Ελληνική Προδιαγραφή. Αγροτουρισμός- Ορολογία και γενικές απαιτήσεις για τους παροχείς υπηρεσιών αγροτουρισμού**. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης Α.Ε., ΑΛΟΤΠΡΔ1417 (29/12/2003).

Ε.Ο.Τ., (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού), Πίνακες στατιστικών στοιχείων, <http://www.gnto.gr/2/01/gb10001/html>, ΕΟΤ.

Ιακωβίδου, Ο. (1988). **Επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στην αγροτική κοινωνία της Χαλκιδικής**, διδακτορική διατριβή και παραρτήματα. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ.

Ιακωβίδου, Ο., (1992). Ο ρόλος των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών στην προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, **Συνεταιριστική Πορεία. Δράση-Ιδεολογία-Επιστήμη**, 27: 137-145.

Ιακωβίδου, Ο., (1998), Αγροτουρισμός και Τοπική Ανάπτυξη, **στα Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Αναπτυξιακής Προοπτικής Θάσου**, 4-6 Σεπτεμβρίου (σελ.94-100). Πρίνος: Εταιρία Μελέτης και Προβολής της Θάσου.

Κοκκώσης, Χάρης, Τσάρτας, Πάρις, (2001), **ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα.

Μανώλογλου, Ε. (1993). **Εγχειρίδιο Αγροτουρισμού**, Διακρατικό Πρόγραμμα ALTUR, Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου, Στ., (2000), **ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ: Τοπικά και Περιφερειακά Αναπτυξιακά Προγράμματα**, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΡΓΩΝ, Σεμινάριο συνεχιζόμενης κατάρτισης και προώθησης της απασχόλησης, Σίνδος, Θεσσαλονίκη.

Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου, Στέλλα, (2003), **Μεθοδολογική προσέγγιση για την τουριστική ανάπτυξη παραθαλάσσιων περιοχών**, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου Στέλλα, Ρία Καλφακάκου, Αλέξανδρος Ιωακειμίδης, (2005), Αγροτικός τουρισμός : Μια εναλλακτική προοπτική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, **Πρακτικά 17ου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Επιχειρησιακών Ερευνών, «Διαχείριση Κινδύνων»**, Ιούνιος 2005,

Παπαπαύλου – Ιωακειμίδου Στέλλα, (2008), Διδακτικές σημειώσεις του μαθήματος **«Βιώσιμη Ανάπτυξη, προστασία Περιβάλλοντος και Εφαρμογές Προγραμματισμού – Σχεδιασμού»**. Θεσσαλονίκη,

Παπακωνσταντινίδης,, Λ.Α., (1993), **Αγροτουρισμός : Σταθμός προς την Τοπική Ανάπτυξη**. Δωρικός, Αθήνα.

Παρταλίδου Μ. (2005). **Η προτυποποίηση ως παράγοντας διαχείρισης και προώθησης του αγροτικού τουρισμού**. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Σχολή Γεωτεχνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας, Τομέας Αγροτικής.

ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας 2000 – 2006, «Ο.Π.Α.Α.Χ. στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας», Κ.Π.Σ. 2000 - 2006

Ροδολάκης, Ν., Παπαπαύλου-Ιωακειμίδου, Σ., (2008), **Πολεοδομία, Χωροταξία και Βιώσιμη Ανάπτυξη**, Διδακτικές Σημειώσεις, ΠΜΣ Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολυτεχνική Σχολή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

Τσάρτας, Π.,Θανοπούλου, Μ., (1994), **Γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα. Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους**. Κέντρο Ερευνών Για Τις Γυναίκες Της Μεσογείου. Αθήνα: ΚΕΓΜΕ.

Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. (1992). **Μελέτη οικολογική- χωροταξική χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων ορεινών όγκων Β. Πίνδου**. Αθήνα: Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

ΥΠΕΧΩΔΕ, (2007), **Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης**, Αθήνα, δικτυακός τόπος: http://www.minenv.gr/download/2007-05-02.KYA_eidiko.orotaxiko.plaisio.toyrismoy.doc

ΥΠΕΧΩΔΕ, (2008), **Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης**, Σχέδιο Νόμου, Αθήνα

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Anthopoulou Th., (1998), Agrotourism and the rural environment. Potentialities and limits in the mediterranean less-favoured areas. In: **Tourism and the environment : Regional, economic and policy issues**, 2nd edition, Helen Briassoulis and Jan Van Der Straaten, (Eds.), London: Kluwer Academic Publishers,

Bramwell, B. and Lane, B.: (1993), Sustainable tourism: an evolving global approach, **Journal of Sustainable Tourism**, Τομ. 1, No 1, σσ. 1-5.

Brarnwell, Bill, (1994), Rural Tourism and Sustainable Rural Tourism , **Journal of Sustainable Tourism**, Vol. 2, No. 1 & 2, p. 14.

Burkart, A.J., Medlik, S., (1981), **Tourism: Past, Present and Future**, Heinemann, London,

Commission of the European Communities:(1993), "Towards sustainability: a European Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development", **Official Journal**, No. C138: 5-98, 17 May. CEC, Luxembourg.

De Micheli, A. (2003). Agriturismo in Italia. In **Proceedings of congress in AGROTICA**, Thessaloniki from the World Wide Web: www.helexpo.gr

Dernoi, L. A., (1983), Farm tourism in Europe. **Tourism Management**, 4(3), 155-156.

Dernoi, L. A., (1991), About Rural and Farm Tourism , **Tourism Recreation Research**.Vol. 16, No. 1, p. 3-6.

EE C 54 της 1.3.2002 και Δελτίο 1/2-2002.

EE C 293 E της 28.11.2002 και Δελτίο 1/2-2002

EuroGites (2003). **Conclusions of the 1st European Congress on rural Tourism**, Spain. From the World Wide Web:<http://www.europeanrtcongress.org>

European Commission (1999). **Towards quality rural tourism, Integrated Quality Management (IQM) of rural tourist destinations**. Brussels: Enterprise Directorate-General Tourism Unit.

Fowler, J.E., (1991), "Farm Holidays in Ireland", **Tourism Recreation Research**. Vol. 16, NO.1, p. 72-75.

Garcia – Ramon, M., Ganoves, G. and Valdovinos, N. (1995). Farm tourism, gender and the environment in Spain, **Annals of Tourism research**, 22(2): 267-282.

Hall, Michael C., Lew, Alan A., (1998 p.6), **Sustainable Tourism: A Geographical perspective**, Addison Wesley Longman, U.K.

Hunter, Colin, Green, Howard, (1995), **TOURISM AND THE ENVIRONMENT: A sustainable relationship?** , Routledge, London

Koutsou, S., Iakovidou, O. and Gotzinas, N. (2003). Women's Cooperatives in Greece: an ongoing story of battles, success and problems, **Journal of Rural Cooperations**, 31(1): 47-57.

Lane, B.: (1994), What is rural tourism?, **Journal of Sustainable Tourism**, Τομ. 2, No 1 και 2, σσ. 7-21.

Leader Dossiers, (1993), **Tourism at the service of rural development**. LEADER Coordinating Unit/AEIDL, Bruxelles,

Lickorish, L.J., Jenkins, C.L.,(1997), **An Introduction to Tourism**, Butterworth-Heinemann, Oxford

Mader, V. (1988), Tourism and environment, **Annals of Tourism Research**, 15(2), 274-276

Mason, M. and Van der Borg, I. (1998) Sustainable tourism development in rural areas. The case of the Dolomite basin, Italy, Available at: [http://www.ifama.org/conferences/9/1999/1999%20Congress/Forum%20Papers%20PROCEEDINGS/Mason Michela.PDF](http://www.ifama.org/conferences/9/1999/1999%20Congress/Forum%20Papers%20PROCEEDINGS/Mason%20Michela.PDF)

McIntosh, R.W., (1972), **Tourism : Principles, Practices and Philosophies**, Ohio

McIntyre, G., Hetherington, A. and Inskip, E.: (1993), **Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners**, World Tourism Organization, Madrid.

Middleton, V.C.T. (1982). Tourism in rural areas, **Tourism Management**, 3(10): 85-99.

Milne, S., (1998), Tourism and sustainable development: exploring the global-local nexus. In **Sustainable Tourism Development**, (Eds.) C.M. Hall and A. A. Lew. Longman Inc. UK. No. 1 & 2, p. 7-21.

Morrison, A.M. , Mill, R.Ch., (1998), (3rd Ed.), **The Tourism System: An Introduction Text**, Kendall/Hunt Publishing Company, New York

O.E.C.D. (1994), **Tourism strategies and rural development**. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development. General Distribution.

Oppermann, M. (1996). Rural Tourism in Southern Germany, **Annals of Tourism Research**, 23: 86-102.

Papageorgiou, F. (1988). The development in agrotourism in Greece, **Sociologia Urbana e Rurale**, 26: 207-219.

Pearce, D., (1994), **Tourist Development**, (2nd.Ed.), Longman, New York.

Petrić, L. (2003). Constraints and possibilities of the rural tourism development with the special stress on the case of Croatia. Paper presented at the **ERSA 2003 Congress, Finland**. Available at: <http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/105.pdf>

Pina, I. and Delfa, M. (2005). Rural tourism demand by type of accommodation, **Tourism Management**, From the World Wide Web: http://www.sciencedirect.com/science?_ob

Robinson, H., (1976), **A Geography of Tourism**, McDonald and Evans, London.

Sharpley, R., Sharpley, J. (1997). **Rural Tourism: An Introduction**. London: International Thomson Business Press.

Shaw, Gareth , Williams, Allan M., (1994), (Eds), "Rural Tourism", in **Critical Issues in Tourism**, . Massachusetts: Blackwell Publishers, p. 223-239.

Winter, Michael, (1987) "Private Tourism in the English and Welsh Uplands:

Farming, Visitors and Property", in (eds.) Mary Bouquet and Michael Winters, **Who From Their Labors Rest Conflict and Practices in Rural Tourism**. Brookfield Avenbury, p. 23-34.

WTO. (2003) **Tourism Highlights Edition 2003**. WTO, Madrid.

W.T.O., (2008), Statistics, δίκτυακός τόπος [http://www. World-tourism.org/statistics](http://www.World-tourism.org/statistics)

Γ. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

http://www.aneth.gr/23_perioxesParemvasis.asp, 21/4/08

http://www.aneth.gr/2_opaax_home.asp 21/4/08

http://www.aneth.gr/211_epix_pep.asp 21/4/08

<http://en.toprural.com/es.cfm?accion=buscar&idp=>

http://gastvrij.portugal-vakantie.Info/camping_noord.html

<http://us.franceguide.com/>

www.acentorural.com/en/tr_certificados_en.asp

www.agrotravel.gr

www.agrisport.com

www.agriturist.it/index.php

www.aldearural.com/

www.allspainaccommodation.com/

www.anflo.gr

www.arribes.net/asastur

www.camping.se

www.center.pt

www.coloursofspain.com/index.php

www.economics.gr

www.ersa.org/

www.eu2006.at/en/index.html?null

www.eurogites.org/

www.gites-de-france.fr

www.in.gr/agro/

www.issrm2005.com/

www.istat.it/dati/catalogo/20050912_00/italyinfofigures2005.pdf

www.logis-de-france.fr

www.mfh.co.uk

www.ownersdirect.co.uk/spain/S3.htm

www.parador.es/english/index.jsp#

www.portugal-rural.com/en/

www.ruralgest.net/index_ing.php

www.ruraltourisminternational.org/RT_training_in_EU.php

www.spain.info/

www.spp.gr

www.statistics.gr

www.svenskaturistforeningen.se

www.sweden.se/

www.sweden-holidays.com/index.php

www.visitportugal.com/Cultures/en-US/default.html

www.world-tourism.org
<http://alex.eled.duth.gr>
<http://cites.the-petz.com>
<http://career.teikoz.gr>
<http://www.dpgr.gr>
<http://www.env.gr>
<http://www.europarl.europa.eu>
<http://eur-lex.europa.eu>
<http://www.eu-wildlifetrade.org>
<http://gallery.oramaproduction.gr>
<http://www.gosports.gr>
<http://images.google.gr>
<http://www.minenv.gr>
<http://www.ornithologiki.gr>
<http://www.photooftheday.gr>
<http://www.rcm.gr>
<http://upload.wikimedia.org>
<http://1tee-lechain.ilei.sch.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΧΑΡΤΕΣ

**Χάρτης 1: Περιοχές υπό την προστασία της Συνθήκης Ramsar στην
Βόρεια Ελλάδα**

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ RAMSAR

- Ζώνη απόλυτης προστασίας φύσης
- Ζώνη προστασίας Α
- Ζώνη προστασίας Β
- Ζώνη προστασίας Γ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΟΥ &
ΧΩΡΟΤΑΞΙΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
(Δ.Π.Ε.Χ.Σ.)

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2005

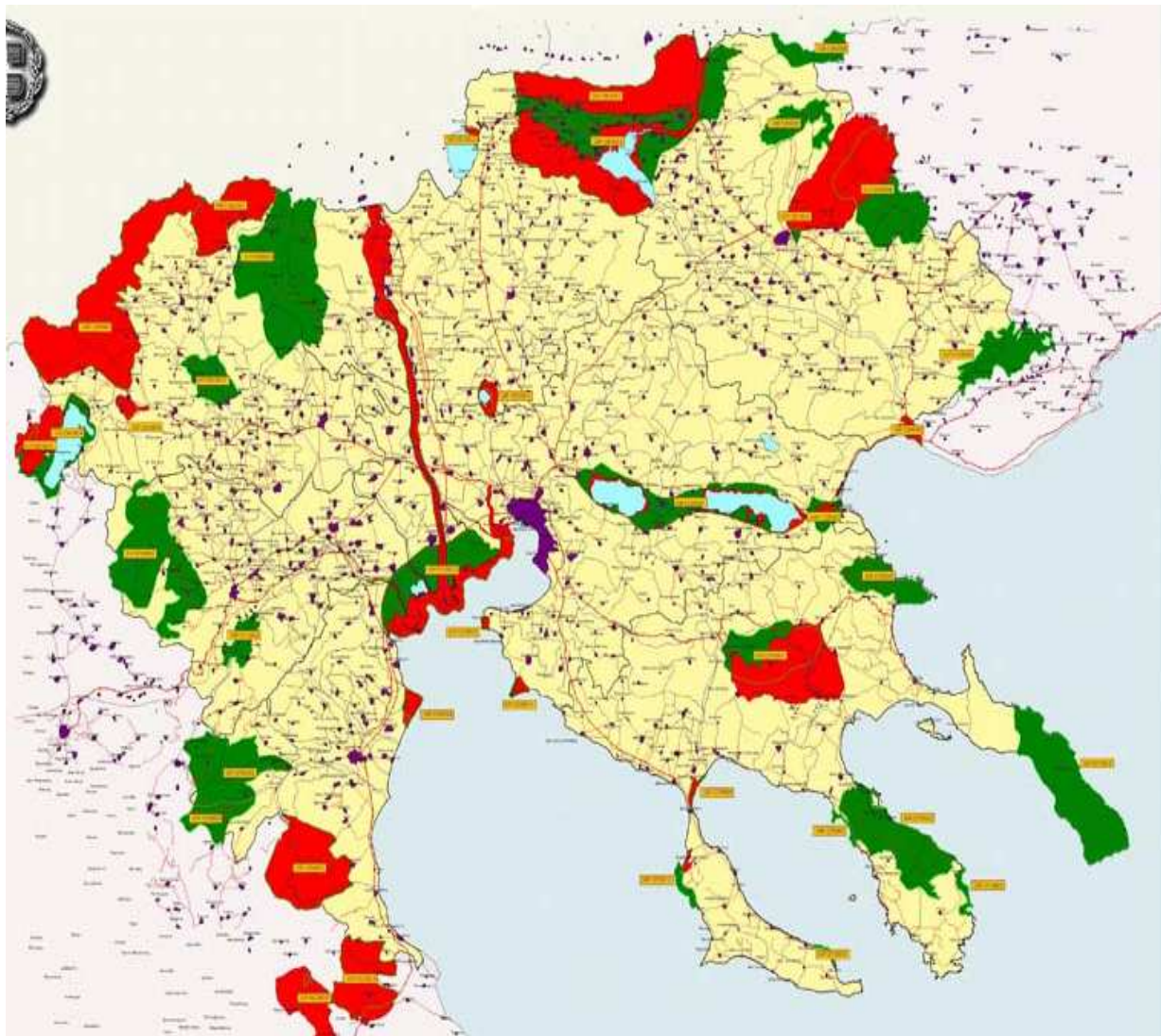
Χάρτης 2: Περιοχές Προστασίας υπό τη Συνθήκη Ramsar στην εγγύτητα της Εγνατίας Οδού

Χάρτης 4: Περιοχές Προστασίας του Δικτύου Natura 2000 στην Βόρεια Ελλάδα

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΙΚΤΥΟΥ ΦΥΣΗΣ 2000

■ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΠΕΚΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ (SPAs) (άρθρο 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ)
 ■ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (SCAs) (άρθρο 6 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ)

ΣΠΕΚΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ (SPAs)

■ 010001 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010002 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010003 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010004 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010005 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010006 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010007 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010008 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010009 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010010 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010011 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010012 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010013 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010014 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010015 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010016 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010017 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010018 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010019 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010020 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010021 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010022 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010023 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010024 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010025 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010026 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010027 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010028 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010029 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010030 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010031 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010032 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010033 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010034 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010035 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010036 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010037 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010038 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010039 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010040 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010041 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010042 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010043 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010044 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010045 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010046 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010047 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010048 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010049 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010050 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010051 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010052 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010053 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010054 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010055 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010056 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010057 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010058 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010059 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010060 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010061 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010062 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010063 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010064 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010065 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010066 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010067 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010068 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010069 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010070 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010071 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010072 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010073 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010074 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010075 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010076 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010077 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010078 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010079 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010080 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010081 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010082 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010083 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010084 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010085 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010086 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010087 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010088 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010089 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010090 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010091 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010092 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010093 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010094 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010095 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010096 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010097 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010098 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010099 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ
 ■ 010100 - ΠΕΛΑΓΟΣΑΦΕΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ & ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ (ΔΙ.Π.Ε.Χ.Ω.)
 ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2005

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ

Α/Α	ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ/ ΤΕΛΙΚΟΣ ΑΠΟΔΕΚΤΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.1: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ				
1	Παπαγεράς Δημήτριος	Δημιουργία παραδοσιακού καταλύματος τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων	Βρασνά	.....
2	Λιάμας Κωνσταντίνος	Δημιουργία παραδοσιακού ξενώνα τύπου ξενοδοχείου κλασσικού τύπου	Άνω Σταυρός	.....
3	Αφοί Κρυστάλλη Ο.Ε.	Δημιουργία οκτώ (8) ενοικιαζόμενων επιπλωμένων διαμερισμάτων, κατηγορίας 4 κλειδιών και των απαιτούμενων βοηθητικών χώρων για τη λειτουργία της υποδομής διανυκτέρευσης	Περιστέρα	.....
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.2: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ				
1	Σπυριδωνίδης Αντώνιος	Ίδρυση παραδοσιακής ταβέρνας στο Δρυμό	Δρυμός	.....
		Δημιουργία παραδοσιακού καταλύματος		

		ολοκληρωμένης μορφής παραδοσιακού κέντρου εστίασης με στόχο την ποιοτική και ποσοτική βελτίωση της υποδομής και αύξηση της δυναμικότητας και της επιδειξιμότητας του		
3	Παπαγερούδη Ιωάννα	Μετατροπή υφιστάμενου κτίσματος σε κέντρο εστίασης (παραδοσιακή ταβέρνα)	Βρασνά	.....
4	Γεωργιάδου Χρυσάνθη	Κατασκευή παραδοσιακής μακεδονίτικης ταβέρνας	Λευκοχώρι	.....
5	Νοϊκος Απόστολος	Δημιουργία παραδοσιακής ταβέρνας στο Δήμο Σοχού	Σοχός	.....

ΔΡΑΣΗ 1.2.1.3: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΑ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΜΕ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΥΠΟΔΟΜΗΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗΣ)

1	Αγροτική Τουριστική Μ.Ε.Π.Ε.	Εκσυγχρονισμός αγροτουριστικού αγροκτήματος και δημιουργία χώρου εστίασης	Λευκοχώρι	.....
---	------------------------------	---	-----------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.2.1.7: ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ Ή ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ (CLUSTERS)

1	Ζάχου Δέσποινα	Ανακαίνιση για την αναβάθμιση ενοικιαζόμενων δωματίων «2 κλειδιών» σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα «4 κλειδιών»	Νέα Απολλωνία	.....
---	----------------	---	---------------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.1: ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ (ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑ, ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ, ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΙΔΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΛΠ)

1	Χατζηπαραδείσης Χρήστος	Δημιουργία νέου εργαστηρίου αργυροχρυσοχοΐας	Δρυμός	.....
---	-------------------------	--	--------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.3: ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ-ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1	Καζάκης Πάγκαλος	Ίδρυση συσκευαστηρίου-ψυγείου λαχανικών στην περιοχή Απολλωνίας	Απολλωνία	.....
2	Καραγιαννίδης Νικόλαος	Δημιουργία σύγχρονης μονάδας κατάψυξης-μεταποίησης λαχανικών στην περιοχή του Ευαγγελισμού	Ευαγγελισμός	.....

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.4: ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ-ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1	Παπαδόπουλος Ιορδάνης	Ίδρυση εργαστηρίου παραγωγής παραδοσιακών γαλακτοκομικών προϊόντων	Δρυμός	.....
---	-----------------------	--	--------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.7: ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ (ΠΑΤΗΤΗΡΙΑ, ΚΕΛΑΡΙΑ, ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΑ ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΑ)

1	Μπαμπατζιμόπουλος Ανέστης	Δημιουργία πρότυπου επισκέψιμου βιολογικού οινοποιείου με υπαίθριο μουσείο οινολογίας στην περιοχή της Όσσας	Όσσα	.....
2	Ταβατίδης Ιωάννης	Μετατροπή υφιστάμενης μονάδος χωρικής οινοποίησης σε πρότυπο επισκέψιμο οινοποιείο, διασφάλιση της ποιότητας του οίνου και προώθηση της επωνυμίας του (επισκεψιμότητα)	Λευκούδα	.....

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.9: ΕΚΤΡΟΦΕΙΑ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ

1	Ανανιάδης Γρηγόρης	Εκτροφείο ορτυκιών	Εξάλοφος	.....
---	--------------------	--------------------	----------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.2.2.12: ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ Ή ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ (CLUSTERS)

1	Ρέκος Μόρφης	Εκσυγχρονισμός γαλακτοκομείου-τυροκομείου στη Δορκάδα	Καρτερές	.....
2	Ταβατίδης Ιωάννης	Μετατροπή υφιστάμενης μονάδος χωρικής οινοποίησης σε πρότυπο επισκέψιμο οινοποιείο, διασφάλιση της ποιότητας του οίνου και προώθηση της επωνυμίας του	Λευκούδα	.....
3	Ρέκος Μόρφης	Συμπληρωματικές επενδύσεις για τη βελτίωση της λειτουργίας, τον φιλοπεριβαλλοντικό προσανατολισμό και την αισθητική βελτίωση τυροκομικής μονάδας	Καρτερές	.....

ΔΡΑΣΗ 1.3.2.2: ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ/ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΝΕΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

1	Παπαδούλη Ελπινίκη	Καλλιτεχνικό εργαστήριο. Δημιουργία έργων τέχνης-αναπαραγωγές-είδη δώρου	Όλη η περιοχή παρέμβασης	.....
2	Σταματοπούλος Μιχάλης	Παραδοσιακές γεύσεις-σύγχρονες τάσεις: γεύσεις παραδοσιακής ντομάτας με σύγχρονες τάσεις τεχνολογίας, διατροφής και προστασίας περιβάλλοντος	Όλη η περιοχή παρέμβασης	.....
3	Αγροτουριστικός-Αγροβιοτεχνικός Συνεταιρισμός Γυναικών Κριθιάς	Συσκευασία ζυμαρικών και βοτάνων	Όλη η περιοχή παρέμβασης	.....

ΔΡΑΣΗ 1.4.1.1: ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ, ΤΟΠΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΩΝ NATURA 2000

1	Δήμος Αρέθουσας	Αποκατάσταση τέως λίμνης Μαυρούδας	Μαυρούδα	.....
2	Μορφωτικός Αθλητικός Σύνδεσμος Βερτισκιωτών	Συνέχεια περιβαλλοντικών παρεμβάσεων στον άμεσο και ευρύτερο ορεινό όγκο Βερτίσκου	Βερτίσκος	.....

ΔΡΑΣΗ 1.4.1.3: ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ

1	Δήμος Λαχανά	Βελτίωση-επισκευή κτιρίου και μετατροπή του σε καταφύγιο	Λαχανάς	.....
---	--------------	--	---------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.4.1.4: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ, ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

1	Δήμος Βασιλικών	Διαμόρφωση μονοπατιού από θέση «Παλιό οστεοφυλάκιο» ως τη θέση «Της Περδίκας τα σπίτια»	Περιστέρα	.....
2	Δήμος Καλινδοίων	Διαμόρφωση μονοπατιού από φαράγγι Σκάλας έως εκκλησιάκι Αγίας Παρασκευής	Ζαγκλιβέρι	.....
3	Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης	Βελτίωση διαδρομών πρόσβασης σε αξιόλογες θέσεις φυσικού περιβάλλοντος της λίμνης Βόλβης	Νυμφόπετρα, Σχολάρι, Απολλωνία	.....

ΔΡΑΣΗ 1.4.2.2: ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΤΙΡΙΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1	Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης	Ανάδειξη και σήμανση ιστορικών μνημείων στην τουριστική διαδρομή γύρω από τις λίμνες Κορώνειας-Βόλβης και τα Μακεδονικά Τέμπη	Άγιος Βασίλειος, Νέα Απολλωνία, Μόδι	.....
---	--------------------------------------	---	--------------------------------------	-------

ΔΡΑΣΗ 1.4.2.3: ΜΟΥΣΕΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1	Ιωνική Εταιρεία Προσωνυμίας	Αγρόκτημα Μοδίου-	ΜΑΣ	.....
---	-----------------------------	-------------------	-----	-------

	Κρεάτων Α.Ε.			
2	Δήμος Καλινδοίων	Λαογραφικό μουσείο Πετροκεράσων	Πετροκέρασα	.....
3	Δήμος Βασιλικών	Χώρος στέγασης πολιτιστικών δραστηριοτήτων, προβολής και έκθεσης αντικειμένων αγροτικής, λαογραφικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με αναφορά στο ποντιακό στοιχείο	Άγιος Αντώνιος	.....
4	Δήμος Λαγκαδά	Δημιουργία αιθουσών προβολής λαογραφικών και παραδοσιακών αγροτικών στοιχείων σε υπάρχοντα κτίρια	Κολχικό	.....
5	Δήμος Αγίου Γεωργίου	Αποκατάσταση κτιρίου αιθουσών προβολής λαογραφικών στοιχείων, διαμόρφωση υπαίθριου χώρου και εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού και των εγκαταστάσεων	Βρασνά	.....